

MUNDARIJA

58

29

23

3

JARAYON

Nurali SHODIYEV.
Dam shu damdir, o'zga
damni dam dema...

7

NASR

Halima AHMEDOVA.
Aylanalar

13

TADQIQOT

Qozoqboy YO'LDOSHEV.
Ko'ngilga yaqin she'riyat

20

NAZM

HUMOYUN.

Olisdagi yelkanlar

32

JONTEMIR.

So'z izlayman
tasavvurdan keng...

44

Mirzohid MUZAFFAR.

Umid shamlarida
isinaman men...

Muqovada:

23 yoshgacha
bo'lgan futbolchilar
o'rtasida Osiyo
chempionatida
zafar quchgan
yoshlarimizni kutib
olish jarayoni

Bari – burgut,
Bari – qahramon!

34

64

23 SUHBAT

Yevropani zabt etgan traktorchi. Rassom Mahmud ESHONQULOV bilan suhbat

34 NASR

Jasur KENGBOYEV. Ovchining so'nggi ovi

46 SABOQ

Ma'naviyat yuksalmagan joyda buyuk odam bo'lmaydi

48 XAZINA

Abdusattor JUMANAZAR. Tiriklik yombisi

51 JAHON HIKOYASI

Xulio KORTASAR. Liliana yig'layapti

58 MAKTUBOT

Dadaxon MUHAMMADIYEV. Badiiy tarjima – chinakam ijoddir

01.2018
(320)**YOSHLIK**

Muassislar:
**O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi**

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:

**Muhammad ALI
Iqbol MIRZO
Sirojiddin SAYYID
Jiyanboy IZBOSKANOV
Farrux JABBOROV**

Jamoatchilik kengashi:

**Qahramon QURONBOYEV
Abdurasul ABDULLAYEV
Azamat UMAROV
Ahmad OTABOYEV
Shuhrat SIROJIDDINOV
Serobiddin ISMOILOV**

Bosh muharrir:

Nodir JONUZOQ

Bosh muharrir o'rinbosari:

Nurilla CHORI

Mas'ul kotib:

Orif TOLIB

Mas'ul muharrir:

Husan MAQSUD

Muharrir:

G'iyosiddin O'NAROV

Badiiy muharrirlar:

**Akbarali MAMASOLIYEV
Rahmatjon YUNUSOV**

Manzilimiz:

Toshkent shahri,
Alisher Navoiy nomidagi Milliy bog',
Adiblar xiyoboni,
Yozuvchilar uyushmasi binosi.
E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz
Veb sayt: www.yoshlikjurnali.uz

Navbatchi muharrir: G'. O'harov
Bosishga 29.01.2018 yilda
ruxsat berildi.

Qog'oz formati 30x42 1/4.
Nashriyot hisob tobog'i 8,7.
Indeks 822.

ISSN 0207-9137. Jurnal 2007 yil 4
mayda O'zbekiston Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0253 raqami
bilan ro'yxatga olingan.
Jurnaldan ko'chirib bosilganda
"Yoshlik" dan olindi" deb izohlanishi shart.
"SILVER STAR PRINT" MChJ
bosmaxonasida chop etildi.

Buyurtma № 08. Adadi 4000 dona.
Toshkent shahri, Uchtepa tumani,
22-mavze, 17-uy.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев мамлакатимиз тарихида биринги марта Олий Мажлисга Мурожаатнома тақдим этди. Оғиқ ва самимий руҳда ўтган ушбу мурожаатда одамларни ўйлантириб келаётган, тараққиётимизга ҳов бўлаётган кўндан-кўн муаммолар оғиқ-ойдин айтилди. Буларнинг баргаси дилда бору тилга чиқариб бўлмасдек туюлган оғриқли ташвишлар эди.

Dam shu damdir, o‘zga damni dam dema...

Нурали ШОДИЕВ

1984 йили туғилган. Ўзбекистон Миллий университетининг журналистика факультетини тамомлаган. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси докторанти. 2014 йили Ёзувчилар уюшмаси томонидан “Биринчи китобим” лойиҳасида “Кўзга айланган кўнгил” китоби нашр этилган.

Баландпарвоз иборалар, сохта рақамлар эмас, аччиқ бўлса-да, ҳақиқий кўрсаткичларга таянилди. Шу боис бундай жасорат ва қатъият одамларнинг ишончи, ҳурматини қозониб, дунёқарашини ўзгартириб юборди, десак, асло янглишмаган бўламиз.

Дарҳақиқат, ҳаётга реал қараш вақти келди. Ҳайбаракаллалик қилишдан, яъни яхшимизни ошириб, ёмонимизни яширишдан сира фойда йўқ. Дунё илдам қадамлар билан олға интилаётган, давлатлараро очиқ ва пинҳоний беллашув кетаётган паллада ҳаёт ойнасига боқиб ранг рўйимизга, ҳолимизга назар солмасак бўлмас. “Келажагимиз эгалари”, “ҳал қилувчи куч” дея оташин тавсифлар тиркаб айтадиганимиз ёшларимиз тақдири ҳақида дўппини бошдан олиб чуқур ўйламоқ фурсати етди. Бу масала чунонам долзарбки, зотан, ўтган 2017 йил айнан ёшлар йили бўлди, десак, ҳеч муболага бўлмайди. Бу борада катта-катта ислохотлар қилинди, Ёшлар Иттифоқи ташкил этилиб, улкан имкониятлар берилди. Энг муҳими эса, бу масалага ростмана ёндашиш, ёшлар ҳаётига панжа орасидан эмас, балки виждонан қараш, адолат тарозиси билан ўлчаш вақти келгани ёшу қарига аён бўлди.

Аслида ҳам ҳар қандай муаммо ичидан тадқиқ қилинсагина моҳияти ойдинлашади. Шу боис Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси қошидаги Ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти олим ва мутахассислари томонидан ёшларга оид муаммоларнинг сабаблари борасида республикамиз бўйлаб кенг қамровли социологик тадқиқотлар ўтказилди. Тадқиқот жараёнида ҳар бир ҳудуднинг ёшлар масалаларига масъул раҳбарларидан тортиб, уюшмаган ёшларгача қамраб олинди. Раҳбарлар билан ҳам, ёшлар билан ҳам яқиндан суҳбат қилинди, уларнинг фикри турли социологик усуллар билан ўрганилди.

Оғриқли муаммолар

Социологик тадқиқот натижаларидан жамиятда ёшлар тафаккури, умумтаълим тизими ва эркин бозор иқтисодиёти талаблари ўртасида кескин фарқ мавжудлиги кўриниб қолди. Оқибатда, бу номутаносибликлар ёшлар ўз келажаги учун тўғри мўлжал ололмаётгани, пул топиш истагида самарасиз уринишлар билан турли ижтимоий-маънавий “жароҳатлар” орттираётгани айтилмоқда. Уларнинг ҳаётдаги муваффақиятсизликлардан чиқараётган хулосалари салбий характерга эга бўлаётгани эса мавжуд муаммоларнинг янада чигаллашишига сабаб бўлмоқда.

Президентимизнинг 2017 йил 30 июнь кунини “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг сўнгги – IV қурултойида сўзлаган нутқида куюнчаклик билан “...юртимиздаги минглаб ёшлар, айниқса, қишлоқ жойларда... давлат ва жамиятнинг эътиборидан четда қолмоқда. Улар билан ҳег ким деярли

шуғулланмаяпти, улар ўз ҳолига ташлаб қўйилган, десак, аггик ҳақиқатни тан олган бўламиз. Бунинг оқибатида уюшмаган, яъни ишламайдиган, ўқи-майдиган, тайинли бир машғулотга эга бўлмаган, салбий таъсирларга берилувган ёшлар сони ортиб бормоқда” деган сўзларида катта ҳаётий ҳақиқат акс этган.

Бугун ишсизлик масаласи ёшлар ҳаётидаги энг оғриқли муаммо. Иш ўринлари оз, ўрта ёки олий маълумотга эга ёшлар мутахассислик бўйича ишга жойлашишда қийинчиликларга дуч келмоқда. Жойларда бўш иш ўринлари ярмаркалари бандлик самарадорлигига эмас, балки ҳисоботга йўналтирилган. Ярмаркалар ўтказилишидан ёшларнинг хабардорлик даражаси эса жуда паст.

Кўпчилик ёшларда тадбиркорлик билан шуғулланиш истаги бор, бироқ бу борада қатъий мақсад кўёлмайди. Уларда иқтисодий тафаккур, зарур кўникмалар етишмаслиги, моддий жиҳатдан кўмак манбаси йўқлиги учун тадбиркорликни бошлашга журъат қилолмаяпти. Бундай ёшларни давлат яратаётган имкониятлардан фойдаланишга ундовчи, кўмак ва маслаҳат берувчи механизм самарасиз, заиф.

Ишсизлик руҳий стрессга сабаб бўлади, психологларнинг таъкидлашича, бир йил ишсиз юриш оқибатида инсоннинг беш йиллик умри заволят топиши мумкин. Чунки ишсизлик жиноятга ва бошқа ёт гоёларга эргашишига сабаб бўлувчи омиллардандир. Бекорчи ва тақдир ҳукмига ташланган инсон жамият учун хавфли саналади. Бу эса бандликка кўмак берувчи ташкилотлар фаолияти самарадорлигига алоҳида эътибор қаратиш шартлигини кўрсатади.

Ёшларга таълим олиш учун барча шароит муҳайё, деб матбуотда, ойнаи жаҳонда кўп гапирмиш. Бироқ ёшлар таълим муассасаларидаги айрим дарсларнинг сифати, кутубхоналарда адабиётлар етишмаслиги, лабораториялардаги шароитлар ва билимларни баҳолаш мезонларидан қониқмайди. Баъзилари эса таълим муассасаларида таъмагирлик ҳолатлари мавжудлигини ҳам тасдиқлашади.

Кишини ўйга толдирадиган жиҳати шундаки, аксарият ёшлар таълим муассасасини тугатгандан кейин соҳаси бўйича тўлақонли ишлаб кета олишига ишонмайди. Бундай ёшлар жамиятда ўз ўрнини топиши учун билим ва салоҳияти етишмаслигидан хавотирда, айримлар ўзи қизиқмайдиган соҳада ўқишади, айримлар эса ишга жойлашишда адолат йўқ деб билишади. Бундай ёшларда ўз соҳасида чуқур билим олиш ва яхши мутахассис бўлиб етишишдек узоқ муддатли

мўлжаллар ўрнига “амаллаб” семестр (чорак)ни яқунлаш ва тезроқ диплом олиш каби қисқа-калта режалар шаклланиб қолган. Таълим тизимининг бозор шарт-шароитлари билан боғланмаганлигидан келиб чиқаётган бу кайфият таълимнинг реалликдан бутунлай узилиб қолишига олиб келиши табиий.

Олий ва ўрта махсус билим юртлиридаги таълим сифати ва давомат масаласи ҳануз долзарблигича қолмоқда. Бу икки масаланинг мазмуни эса таълим муассасидаги айрим касбига лаёқатсиз ўқитувчилар ва фарзандининг тақдирига бефарқ ота-оналарга боғлиқлиги кўриниб қоляпти. Пировардида ёшларнинг дунёқараши чегараланиб, толерантлик ҳисси паст даражада улғаймоқда.

Муаммоларнинг асл илдизлари

Аҳоли таркибининг салмоқли қисми ташкил қилувчи ёшлар қатламидаги муаммоларнинг тобора янги қиёфа касб этиши ва ўсиб бориши сўнгги йилларда давлат ва жамиятдаги ижтимоий муносабатлар динамикаси билан боғлиқ.

Ёшлар ўз хусусиятига кўра, бошқаларнинг хулқ-атворини ўзига бевосита “юқтириш” га мойил бўлиб, атрофидагилардан, шу жумладан, ахборотлашган муҳитдаги салбий жиҳатларни бевосита ўзлаштирамоқдалар.

Ёшларнинг ижтимоийлашуви билан боғлиқ муаммоларнинг кўпайиши мураккаб характерга эга бўлиб, улар турли сабаблар билан боғлиқ.

Аввало, давлат ва жамоат ташкилотлари фаолиятида ёшлар билан ишлаш борасида нотўғри ёндашувнинг сақланиб қолаётгани ҳам бунинг бир омилдир.

Турли ташкилотлардаги ёшлар билан ишлаш бўйича мутасаддиларда янги авлод вакиллари билан профессионал иш олиб бориш кўникмалари йўқлиги мунтазам намоён бўлмоқда. Уларда ёшларни ортидан эргаштириш, касб-ҳунар, билимга йўналтириш масъулиятидан қочиш, уюлмаган ёшлар, умуман, битирувчи ёшларга муаммо, потенциал хавф манбаи сифатида қараш ҳолати сақланиб қолмоқда.

Давлат органларида ҳам ёшлар билан ишлашда баъзан нотўғри ёндашувлар кузатилмоқда. Давлат органлари ва ёшлар ўртасида муайян узилиш, жарлик мавжудлиги кўзга ташланапти.

Худудларда иш сўраб мурожаат қилган йигит-қизларга нисбатан маҳаллий ҳокимият идоралари, бандликка кўмаклашувчи марказларнинг баъзи масъулари томонидан беҳурмат ва беписандлик билан муносабат қилиниши оқибатида ёшлар бу идораларга бориб иш сўрашга ҳам ботина олмаяпти. Бундай нозик масалаларга қўпол ёндашув жамият равнақи учун катта зарар келтириши мумкин.

Самарали тизим ҳамда аниқ ижрочилар йўқлиги сабабли давлат ва жамоат идораларининг масъулиятни ўзидан соқит қилиш ва ёшлар муаммоларида “айбдорларни қидириш” билан аңдармон бўлиб қолаётгани кўзга ташланади. “Ота-она – мактаб – маҳалла” ҳамкорлиги тамойили талаб даражасида ишламаётгани ташвишланарли ҳолатлардан бири.

Сўнгги йилларда ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказиш, уларни соғлом турмуш тарзига чорлаш мақсадида жисмоний тарбия, спортга катта эътибор берилляпти. Аммо ҳамма жойда ҳам спорт заллари етарли эмас, мавжудлари ҳам тўлиқ, мунтазам ишлайди, деб айта олмаймиз. Мутахассисларнинг таъкидлашича, аксарият ҳолларда кўп спорт заллари турли комиссиялар келганда уларга кўрсатиш учунгина “қулфлик ҳолатда асралмоқда”. Бу – жиддий масала. Спорт зали бўлган ҳар бир муассаса раҳбари залнинг мунтазам фаолият юритиши, қишлоқ, маҳалла ёшлари тўпланадиган “тирик” бўғинга айланиши учун жон куйдириши керак. Қулфлар “безаб” турган спорт заллари тўғрисида ОАВ вакиллари мунтазам кўрсатувлар, мақолалар тайёрлаши лозим бўлади.

Ахборот асрида глобаллашув бутун дунёда, жумладан, бизда ҳам миллий кадриятларнинг ёшлар орасида кадрсизланишига сабаб бўлаётир. Бунга қарши энг таъсирчан ва самарали чораларни кўрсатмас, миллий идрок, ўзлимиз хавф остида қолади.

Турли интернет саҳифалари, виртуал ўйинлар ва ижтимоий тармоқларга муккасидан кетиш оқибатида ўсмирлар тафаккурининг виртуаллашуви кузатилмоқда. Бу эса уларнинг реал ҳаётда ўз ўрнига эга бўлишига салбий таъсир этмоқда.

Катта ёшли инсонларнинг эътиборсизлиги оилаларда ва ижтимоий ҳаётда ёшларнинг эркин фикри, ташаббуслари, интилишларини йўққа чиқармоқда. Шу боисдан ёшлар орасида оммавий тарзда **иррационал** фикрлаш тенденцияси кузатилмоқда. Ўсмирларда **рационал** тафаккур қилиш

қобилиятининг ривожланиши суст кечмоқда. Бу келажақда ёш авлод вакиллари билан катталар ўртасида жиддий маънавий-ахлоқий “жарликнинг” вужудга келишига сабаб бўлади.

Пул топиш билан банд ота-оналарнинг фарзандларига бўлган эътибори сустралган. Айрим соҳаларда ойлик иш ҳақининг “истеъмом саватчаси” дан пастлиги натижасида меҳнатнинг қадри тушиб кетмоқда. Шу боис чет элга бориб бир мавсумда катта пул топишга ҳавасманд ёшлар сафи кенгайган.

Ҳадикка қарши чоралар

Достоевский айтганидек, ҳаммаси одамнинг ўз қўлида – юрагинг дов бермагандан кейин бурнинг тагидаги нарсдан қуруқ қоласан. Қизиқ, одамлар энг кўп нимадан қўрқадилар? Назаримизда, одамлар энг кўп чўчидиган нарса – янги ишга жазм қилиш, янги сўз айтишдир. Бу қўрқувни йўқотиш учун қуйидаги жиҳатларга эътибор бермоғимиз даркор.

* Жойларда бўш иш ўринлари ярмаркаларини самарали ишлашга йўналтириш, иш сўраб келган ёшларни ишга қизиқтириш, жамиятга наф келтиришга ундаш тизимини бандликка кўмаклашувчи ташкилотларда тўлақонли жорий қилишни замон тақозо қилмоқда.

* Мактабларда эркин бозор иқтисодиёти шароитлари тақозо қилаётган касблар ва соҳаларга йўналтирувчи фанларни жорий қилиш, таълим муассасаларини тугатаётган ёшларга жамиятда ўз ўрнини топиб кетишга имкон берувчи даромадли касблар ва ҳунарларни ўргатишни йўлга қўйиш зарур. Ёшларда иқтисодий тафаккурни

шакллантириш, бозор иқтисодиёти шароитига мослашишга оид замонавий билим ва кўникмаларни ошириш механизмларини ишлаб чиқиш керак.

* Тажрибали тадбиркорларни жамиятда ишбилармонлик кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантиришга сафарбар этиш ва бунини ватанпарварлик ифодаси сифатида тарғиб қилиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

* Зиёни кафолатловчи молиявий лойиҳалар орқали ўз бизнесини бошлашга иккиланаётган ёшлар орасида тадбиркорликни кенг тарғиб қилиш, шу билан режали таваккалчиликни банк-молия тизимлари орқали кафолатлаб, уларнинг тадбиркорлик қобилиятларини ривожлантириш зарурати сезилмоқда.

* Ижодий асарлар, мутбуот нашрларида, телевидение ва радиода ёшлар билан катталар ўртасида турли мавзуларда очиқ мулоқот муҳитини шакллантириш каби ишларни амалга ошириш бугуннинг талабидир.

Юқорида келтирилган муаммолар давлат ва жамият куч оладиган, мамлакатнинг эртанги куни бўлган ёшлар ҳаётини қамраб олган. Бу ҳақда ўйларканмиз, ёш авлодга кўмак бериш, кенг имкониятлар яратиш мақсадида тузилган Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи зиммасидаги вазифа нақадар масъулиятли ва машаққатли экани аён бўлади. Табиийки, мавжуд муаммолар ечимини фақат битта ташкилотга ташлаб қўймасдан, барчамиз баҳамжиҳат ҳаракат қилиб, ҳисса қўшсакки, кўзлаган мақсадларимизга етамиз. Ана шунда ёшлар ҳаётидаги катта-кичик муаммоларни ҳал қилиб, юксак марраларни забт этишимиз мумкин бўлади.

Ҳалима АҲМЕДОВА

1961 йили тугилган.
Тошкент давлат
университети
(ҳозирги ЎзМУ)
нинг филология
факультетини
тамомлаган.
“Кўзимнинг
тили”, “Тунги
марваридгуллар”,
“Эрк даричаси”,
“Тийрамоҳ”, “Афсун”,
“Умид сояси”, “Нигоҳ
қибласи”, “Шафақ
ибодати” сингари
китоблари нашр
этилган.

инглимнинг икки яшар
невараси: “Менга қоғоз, қалам
беринглар, номимни ёзаман”, –
деб хархаша қилади. Қувониб
унга қоғоз, қалам тутқазамиз.
У бўлса нуқул ҳалқача-ҳалқача
айланаларни чизади.

– Бу сенинг номингми? –
сўраймиз ундан.

– Ҳа, – дейди у. Бу – менинг
номим.

Кўчамиздаги ақли ноқисроқ
бемор бола нуқул қўлидаги бўр
билан уйларнинг деворига ай-
лана-айлана шакллар солади.

– Бу ниманинг сурати? –
деган саволимизга, ҳозиржавоб-
лик билан беўхшов тиржайиб
дейди:

– Бу сенинг қорнинг...

– Осмонни, дарахтларнинг
суратини чизишни биласанми?
– дея гапга тортамыз уни.

Қўлидаги бўрни нимжон
бармоқларида қаттиқ сиққанича
қалтираб-қалтираб сон-саноксиз
айланаларни бир нафасда чизиб
ташлайди. Кейин эса бизга су-
ратларини шарҳлайди:

– Мана бу – осмон, бу – дарахт, бу – сен...

– Чизганларингнинг ҳаммаси бир хил-ку?!

Бу танбеҳдан ақли ноқис ўсмирнинг жаҳли чиқади:

– Ўзинг бир хилсан, қара, мана бу каттаси – осмон, ўртачаси – дарахт, энг кичкинаси – сен!

Унинг кўнглидан мўралаб турган телба ҳаёт орзусини чўлантиргим келади:

– Эҳ, мен хомкалла, туншунмабман-да, сен зўр чизар экансан.

Ақли ноқис ўсмир шодланади:

– Ҳали кўрасан, дунёдаги энг катта рассом бўламан.

Унинг айлана дунёдаги айлана орзулари тинимсиз чизаётган шакллариинг ичини тўлдиради.

Ҳар куни уйим олдидаги йўлдан турли русумдаги машиналар филдиракларини айлантириб елдай учиб ўтади. Кўзларимга оний лаҳзада ялт-юлт этган ранглар қадалиб қолади. Чархи даврон эса ҳеч малол билмай тинимсиз айланади: *ғижир-ғижир, ғижир-ғижир...*

Ана шунда ўйлайман асл ҳақиқатнинг шакли ҳақида. У ҳам айланамикан?! Айтайлик, туғилганидан буён боши қора меҳнатдан чиқмаса-да, косаси оқармаган Шоди деҳқоннинг кетмонидай думалоқ ёки айлана...

....Ўқувчилигимдан астрономия фанига жуда қизиқардим. Ўқитувчимни бўлар-бўлмас саволларга кўмиб ташлардим. Айниқса, ер ва осмоннинг тилсимини билгим келарди. Сабоқ сўнгида яна сўрардим:

– Ер Қуёш атрофида айланса, нега биз йиқилиб кетмаймиз?

Муаллим ҳам жавоб беришдан эринмасди:

– Муайян, тез айланма ҳаракат таъсири ҳатто бизга сезилмайди ҳам.

Бу жавоб мен учун барибир мавҳумлигича қолаверди. Наза-римда осмон билан Ер қаердадир тутшиб кетгандек туюлаверарди менга.

Бир куни ўқитувчим синфимиздаги ўйинқароқ Қодирнинг чўзинчоқ калласига ишора қилиб:

– Она Еримиз Қодиржоннинг бошига ўхшаб кетади, – деди.

Бутун синф қаҳқаҳа отиб кулди. Бу кулгу синфда айлана изларини қолдириб, деразадан ташқарига чиқиб кетди, энди мени айланалар оҳанрабоси ўзига тортарди. Гўё борлиқ айланаларга тўла, улар билан сархушланарди.

Кун ора уйимизга келадиган аммамнинг ягона эркалаши бор эди:

– Ўзим айланай, ўзим ўргилай...

Аммамнинг эркалаши бошимни айлантириб юборар, меҳрнинг айлана шаклда эканлигига ишонтирарди мени.

Сал кейинроқ Машрабни севиб қолдим. Бу қадим шоирдан янги кўнгил топдим. Ҳазалларини ўқиганимда нимагадир думалоқ-думалоқ кўз ёшларим китоб юзига томар ва улар сариқ айлана шаклини пайдо этарди. Китобнинг ичидан эса Машрабнинг фигони эшитилиб турарди:

*Уммонга агар қатраи ашким дури томса,
Маллоҳ эли-ю донаи маржон гндай олмас.*

Бу фигоннинг орасида дунёнинг юраги айланма ҳаракат қилади: *дук-дук, дук-дук...* Бу юракда эса бесарҳад, исмсиз уммон чайқалади. Исмсиз уммон бир қатра ашк зарбида қон янглиғ қирмизи ишқ маржонига қамалади. Асир уммонни озод айламоққа эса на ҳад бор, на куч.

Барча кучу қудратни эгаллаб олган тирикликнинг соати одамлар устидан кулганича ҳамон айланади. Айланиши худди қайсидир манзилга шошилиб бораётган масхарабозни эслатади.

Дунё олимлари ана шу ҳукмрон соат измида тинимсиз бонг уради:

– Фазодаги айлана қора туйнук кун сайин катталашиб бораяпти. Ер сайёраси хавф остида...

Кўнгил фасллари қаъридан уларга басма-бас Ҳазрат Навоий хайқиради:

*Ўн саккиз минг олам ошуби агар бошиндадур,
Не ажаб, тун сарвинозим, ўн саккиз ёшиндадур.*

Олис фироқ юридан ҳайратлар келади, ҳасратлар кетади. Ҳайратлар кетади, ҳасратлар келади. Ҳаммаси айланаверади, айланаверади. Аммо дилнинг соф манзилида ўн саккиз минг олам васлининг нури мисли қор устига тушган лаҳча чўғдек тутаб ётади.

– Қачон? – деган эгасиз савол ақли ноқис ўсмир чизган айлана шаклда ҳавода муҳрланади. Муҳр катталашиб Амударёга айланади. Ундаги

дуосираган оч гирдоблар авлиёнинг яшил жойна-мозини ютиб юборади. Ичкаридан эса Жалололидиннинг бегуноҳ гўдаклари чинқиради:

– Яшагим келаяпти, дадажон!

Айлана гирдоб уларнинг овозини ўчиради. Худди кундузни ўчириб, кўнгил деразасига суйкалган тундай.

Айланалар ҳадисини олган исломшунос олим қошларини кериб виқор билан уқтиради:

– Жон ҳарир айлана нур ичиндадур. Бу нур соат янглиғ айланиб уни қўриқлайди.

Мен ўша айлана нур ичидаги жонимни ҳовучлаб ундан сўрайман:

– Ёлғизнинг ишқи жонни жизғанак этмайдими?

– Ширк кетманг, айлана нурда Унинг сиймоси бор.

Демак, ишқ ичра жонимиз мудом асирликда экан-да!

Шундай, шундай.

Эшитганмисиз, Ҳазрат айтганлар:

*Ҳажрдан то нотагон жонимни қутқарди ажал,
Эй, Навоий, англаким, жон бирла миннатдоримни.*

Эшитганимиз бор.

Сўнгра исломшунос олим ўзининг айлана хаёллари ичида ғойиб бўлади.

Мен эса ҳар куни “қора туйнуқлар” ҳақида ўйлайман, инсон кўнглидаги “қора туйнуқлар” ҳақида. Аслида фазодаги айлана қора туйнуқлар инсон қалбидаги кунгура ҳасад-у иғволар ғиж-ғиж қайнаган, ўзгалар бахтию омадини ютиб юборувчи қора туйнуқдан иқтибос эмасмикан?!..

Нега биз ҳар куни димоғимизда дунёнинг алми-соқдан қолган нафс қўшиғини хиргойи қилганча бозор томонга шодмон илдамлаймиз. Кўнгилдан кўнгил томон борадиган йўлимизни қачон йўқотдик? Нега ўзгаларнинг бахтсизлигидан қувонч топамиз, кўз ёшларидан олмос маржон ясаб бўйнимизга тақамиз, ўзимизни кўз-кўз қиламиз, айланамиз. Айланиб-айланиб жоннинг ичига қамалиб оламиз...

Ана шундай оғир ва ҳеч кимга кераги йўқ хаёллар билан Қорасув анҳори бўйида айланиб юраман. Ёзнинг пушти шамоллари кўксимга урилишдан чўчиб нуқул атрофимдан айланади.

“Эҳ, кўксимга шамол тегсайди”, – деган хўрсиниқ жоннинг атрофидаги нурни синдириб ташқарига отилиб чиқади. Мен бу қайсар армонимни юпатмоқчи бўламан. Аммо у қадимдан қолган тузалмас касалликдай қонимнинг ичига кириб олиб, гирдоб янглиғ айланади.

Тўрт томонни болаликни эслатувчи, қушларга ҳийрон келтирган зоғчалар, қарғаларнинг ху-

нук овози тўлдиради. Уларнинг овозидан умидсизликнинг, қаҳрнинг замзамасини туясан. Бу ҳам етмагандек бу безбет қушлар сендан ниманидир таъма қилгандек атрофимда гирдикапалак бўлиб айланишади.

О, айланалар, сизлар бунча кўпсиз?!.. Наҳотки бир умр сизларнинг ичингизда яшасам, наҳотки сизларни енгиб чиқиб кета олмасам?!..

Атрофимдаги барча нарса дунёнинг, тирикликнинг айланалигига мени ишонтиради. Шу нуқтада инсон дунёни тарк этса-да, яна қанчадир муддатдан кейин ўзга бир инсон руҳида ҳаётга айланиб келишига иқрор бўламан.

Ўз хаёлларимга ғарқ бўлиб сурат янглиғ ўтирар эканман, қўлимдан кимдир қаттиқ тортади. Худди тубсиз қудуқ ичидан судралиб чиққандай ўзимга қайтаман. Ширингина қизалоқ кўксига қўғирчоқни маҳкам босганича кўзларимга жовдираб қарайди: “Холажон, коптогим сувга тушиб кетди. Олиб беринг”.

Бирпас довдирайман: “Қанақа копток?”

Қизалоқ бармоғини бигиз қилиб катта ариқда лопиллаб бораётган коптокни кўрсатади. Атрофга аланглаб узунроқ хода излайман. Сўнгра думалаб-думалаб оқаётган копток ортидан югураман. Ниҳоят коптокни сувдан чиқариб олиб қизалоққа тутқазаман.

Қизалоқ хурсанд бўлганича қўлимдан ушлайди:

– Сиз яхши хола экансиз. Менинг қўғирчоғим ҳам сизни яхши кўради. Ҳозир у сизга салом беради.

Қизалоқ қўғирчоғини эгилтиради, унинг ичидан бўғиқ овозда. “Ассалому алайкум” деган товуш чиқади. Мен қизалоқнинг патила сочларини силаб сўрайман:

– Нега бу иссиқда бир ўзинг ариқ бўйида юрибсан? Ойинг уришмайдими?

– Ойим Америкадалар. Адам эса уйда ухляптилар. Ойим-чи, ҳар ойда менга чиройли ўйинчоқлар юборадилар. Мана бу қўғирчоқ билан коптокни ҳам улар жўнатганлар.

Қизалоқнинг қўлидаги мен ҳозиргина сувдан қутқарган коптокка разм солиб қарайман. Унда турли ирққа мансуб одамлар сурати акс этган. Бирдан шууримда ҳаммамиз ана шу айлана думалоқ копток ичидамиз, деган ғалати хаёл айланади.

Шу лаҳзада буюк олимларнинг чексизлик ҳақидаги назарияси-ю, файласуфларнинг барча фалсафий ҳикматлари мана шу копток олдида ожизлашгандек туюлади...

Қизалоқ яна қўлимдан тортади.

– Холажон, холажон, Америкага телефон қилишни биласизми?

– Йўқ, билмайман.

– Ана, қўлингизда телефон бор-ку, ўшандан ойижоним билан гаплашай. Адамга ҳар куни ялинаман, “керак бўлса, ойингнинг ўзи қилади”, – деб гаплаштирмайди. Жон, холажон, ойимни соғиндим, битта гаплашай. Сизга салом берадиган қўғирчоғимни совға қилардим.

– Асал қизим, менинг телефоним оддий. Ундан Америкага чиқиб бўлмайди. Қолаверса, ойингнинг рақамини билмайман-ку...

Қизалоқ хомуш тортиб қолади. Унинг кўзларида соғинчнинг баҳайбат сояси қуюқлашади. Қараб туриб юрагим ачишади. Дунёнинг айлана йўллари олдида қўлимдан ҳеч нарса келмаслигига, ночорлигимга амин бўламан. Сўнг эса тирикликнинг абадий ёлғони – тассаллисини ишга соламан:

– Қизим, сен ҳозир уйингга бор. Ана, мени айтди дерсан. Ойинг, албатта, бугун сенга кўнғироқ қилади.

– Сиз қаердан биласиз? Ойимни танийсизми?

– Йўқ, танимайман.

– Ҳозир сизга унинг суратини кўрсатаман. (Қизалоқ елкасида осилган халтачадан ойисининг суратини олади). Кўринг, ойим жуда чиройли-я.

Суратдан кўзларига алақандай мунг чўккан ёшгина жувон боқиб турар, уни қаердадир кўргандек бўламан.

– Ҳа, ҳа, чиройли экан ойинг. Қизим, бор энди уйингга. Бундан кейин ариқ бўйига ёлғиз чиқмагин, хўпми? Сувнинг алвастиси бўлади: у ёш болаларни сувга тортиб кетади. Тушундингми?

– Биаламан, – ойим ҳам айтганлар. Энди бир ўзим чиқмайман. Фақат сиз адамга айтиб қўйманг. Бўлмаса мени уришадилар.

Қизалоқдаги маъсумлик завқимни келтиради. Ахир, унинг дадасини тани-

масам. Шундай бўлса-да, унга сўз бераман:

– Йўқ, ҳеч қачон айтмайман!

Қизалоқ менинг кўзларимга болаларча тоза жилмайиб боқади-да, хайрлашади:

– Хайр, холажон...

У ортига қарай-қарай кетиб қолади.

Энди саратоннинг қуёши хўлу-қуруқни барабар куйдира бошлайди: қўлимни соябон қилиб унга тикиламан.

Қуёш қизалоқнинг коптогига ўхшаш кўринади. У ҳам осмон ариғида лопиллаб турибди. Бу оловли коптокда бутун инсоният қисматининг сурати муҳрланган. Орадан хиёл вақт ўтмай маъсум суҳбатдошим қизалоқни соғинаман. Унинг табассуми нақадар тоза, руҳингни янгилайди.

Шу тобда бир шоиранинг табассумини эслайман. У ҳар куни Қўйлиқ бозоридан мардикор олиб келиб ишлатиб, сўнг иш ҳақини бермай, қақшатиб жўнатадиган туллақдай табассумини аёвсиз ишлатади. Унинг юзидаги табассум тинимсиз айланиб чарчаб кетади. Кўзларининг ичида эса жаҳаннамнинг оловидай ҳасад алангаси порлаб туради. Ҳар қандай суҳбатдоши билан мардикор табассум пардаси ортидан туриб гаплашади. Суҳбатдоши кетиши билан юзидаги табассум пардасини тилка-пора қилиб, кўнглидаги тугунларини кўпайтириб, ёнидаги одамга шипшийдди:

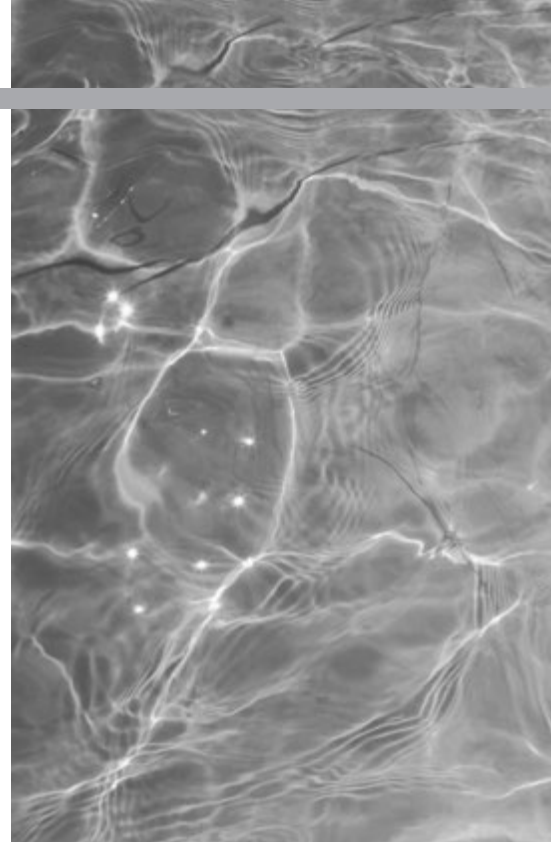
– Сиз билмайсиз-да, жуда бўлмагур одам бу!

Ёнидаги одам унга ҳайратланиб қарайди.

– Ҳозиргина уни кўкларга чиқариб мақтадингиз. Сиз зўрсиз, дедингиз-ку...

– Соддамисиз, бу ҳам бир йўл-да. Ўзингиз айтинг, адабиёт учун нима қилди у?!

Ёнидаги одам эса уни эшитгиси келмай шарт туради-да, тоза ҳаволар томон чиқиб кетади.

Табассумни айлантириш санъатини бу аёл кимдан ўрганди экан, деб ўйлаб қоламан. Ва, яна ўзимга-ўзим жавоб бераман:

– Айланалардан!

Ариқ бўйларида хурпайган ялпизлар саратоннинг бир нафаслик шаббодасида тебраниб мени такрорлайди: “Айланалардан”.

Ариқдан сал нарида, катта ажриқзор майдонда момақаймоқларнинг оқ айлана саллалари интиҳо оҳангида мавжланади. Баъзилари бир пуфлам шамолда тўзғиб ҳаволаниб учади. Айланалар ана шундай бузилади, деб ўйлайман уларга қараб. Улар минглаб митти одамчалар парашютда учаётгандек таассурот уйғотади менда. Уларни кузата туриб димоғимга қаердадир фарқ пишган шотутнинг ҳиди урилади. Болалигимдан бу мевани яхши кўраман. Шотутда қайғу аралашган қувончнинг таъми бор. Унинг таъмини кўмсаб тамшанаман ва теваракка аланглаб шотут дарахтини излайман. Ва, ниҳоят ажриқзорнинг четида қаддини фоз тутиб тикка ўсган шотут дарахтини кўраман.

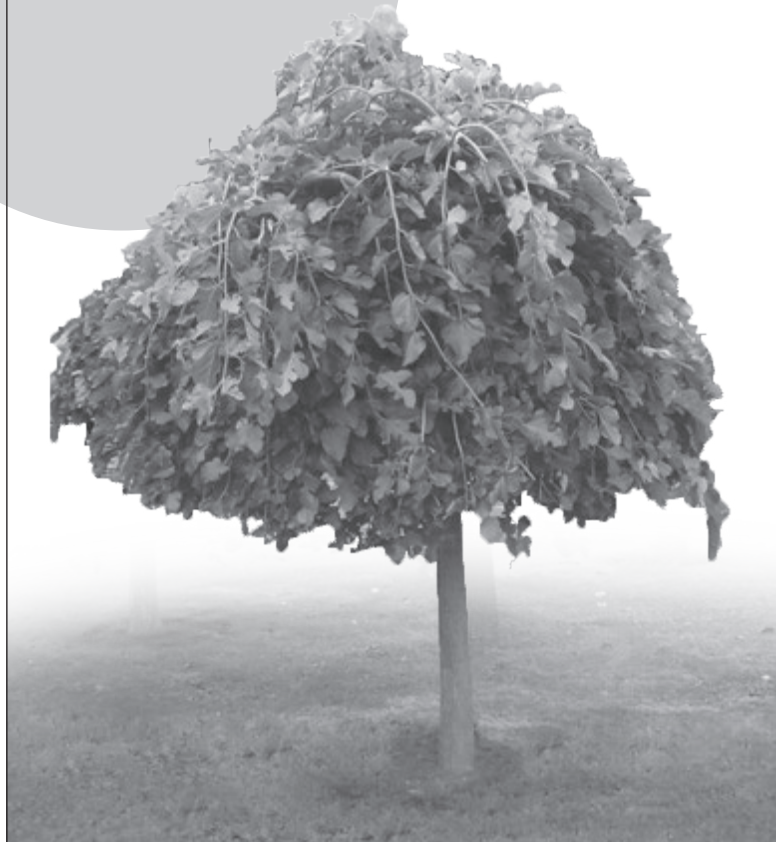
Энди ҳамма нарсани унутиб, беҳуда хаёлларимни нон ушоқларидай Қорасув анҳорига оқизиб, тўғри шотут дарахти томон бораман. Дарахтнинг бужур танасида чумолилар базм қуради. Қизиқ, улар нимани базм қилар экан-а? Худонинг берган кунни тўпланиб ёки

бирин-кетин бўлиб қаёққадир боришади. Баъзан рангсиз ҳаётимдан телбаларча ранг излаётганимда уларга ҳавасим келади. Жимитгина бўлса-да, умиди катта уларнинг. Аммо, чумолилар ҳам улкан айланалар ичида яшайди.

Оббо, яна пучдан-пуч хаёлларга берилаяпман. Бас, етар, дейман ўзимга-ўзим ва қушлар тилида афсонага айланган, юракнинг қонидай тўқ жигарранг бўлиб пишган шотутларга қўл чўзаман. Оғзимда қайғу ва шодликнинг уйғун таъмини ҳис қиламан. Қайғу билан шодлик бир-бирига яқин. Улар ҳам бир-бирининг теварагида айланади.

Шотут дарахтига қўниб басма-бас қичқираётган зағчалар шотут мевасига қўшиб айни дамда тиклаган хаёлий оламимни чўқилаб, бузиб ташлашади. Энди менинг хаёлий оламим ёзнинг ҳарорати баланд ҳавосида парча-парча бўлиб сузиб юради. Руҳим эса ажриқзор ичидаги чумолилар оёғи остига тўкилиб кетади. Нимагадир лоҳас тортиб, ортимга қайтаман. Йўл бўйи кўксимдаги юрак Машрабнинг овозида хониш қилиб боради:

*Қатраи ашким агар томса юзимга, Машрабо,
Ташналик вақтида билсанг, роҳати жон бўлеуси.*

Келар эканман уйимнинг рўпарасида ёз чилласининг ўртасида айлана-айлана гулларга чулганиб барқ урган галати дарахт остида ўтирган ақли ноқис ўсмир мени кўра солиб ёнимга югуриб келади:

– Мен зўр нарсаларни чиздим, кўрасанми?

Унинг меҳрлами, далдагами муҳтож нигоҳларидаги илинжни сўндиргим келмайди.

– Қани, қани, кўрсат–чи...

У оёғидаги йиртиқ шиппагини судраб, мени уйнинг ортидаги текис асфальтлаган майдончага бошлайди.

Майдончанинг юзи сонсиз-саноқсиз айланаларга бурканиб ётарди. Айланалар ичи эса кичик-кичик нуқталар билан безатилганди. Мен қойил қолгандай бош чайқайман:

– Оббо, сен-эй, жуда зўр чизибсан-ку, айланалар ичидаги мана булар нима? (нуқталарга ишора қиламан)

– Бу айлана эмас, ер. Унинг ичидагилар эса одамлар. Шуни ҳам билмайсанми?

У гапини тугатар-тугатмас қандайдир аёлнинг раҳмдан айро тушган овозда қаргангани эшитилади:

– Ақром, ҳа, бўйингинанг узилгур, сан ўлмадинг, ман қутулмадим. Нега қўшниларнинг эшигига чизасан. Ер ютгур! Қани, бу ёққа кел-чи, ҳозир кўзингга кўрсатаман!

Узоқдан қўлида хивич ушлаган аёл кўринади. Боланинг кўзларидаги ҳозиргина чақнаб турган ёввойи нур ўчади:

– Ойим келаяпти, ҳозир мени яна уради.

У шундай дейди-ю, югуриб бориб катта айлана ичидаги икки нуқтадан бирини оёғидаги эски шиппак билан ишқалаб ўчиради.

Ҳайрон бўлганимча ундан сўрайман:

– Нима қилаяпсан?

– Онамни ўчириб ташладим. Энди фақат дадам қолди.

Бола кеч куздаги дарахтда илиниб қолган япроқдай қалт-қалт титрайди. Сўнгра ўксиниб ерга ўтириб тиззаларини кучоқлаб, йиглайди. Нигоҳим унинг оёқларидаги кўкариб қолган калтак зарбларининг изига тушади. Шу лаҳзада уни дунёдан қутқаргим келади. Бу истак айланаларга сиғмайди. Бор овозим билан айланалардан тошиб қичқираман:

– Қоч, тезроқ, қоч!

Бола менинг овозимдаги шиддатдан кучланади ва ўрнидан туриб тўртта томонни битта қилиб югуради. Унинг ортидан онаси ҳаллослаб чопади.

Мен эса бу айланма дунёдан меҳрнинг дарвозасини излайман. Аммо вақтнинг шиддати мен ахтараётган манзилни хотирамда чирпирак қилиб ташлайди.

Меҳрибон Она замингина барча тўсиқларни енгиб, тошбағир фарзандларига меҳр-оқибат сўраб қуёшнинг атрофидан айланиб-ўргилишдан чарчамайди.

Яна кескир ўжарлик билан айланаларни бузиб, гайбнинг кенгликларида чиққим келади. Аммо айлана ичида айланалар кўпаяверади. Шу алфозда ўзим ҳам алақандай айланага эврилаётганлигимни ҳис қиламан. Ҳаёт дарахтининг энг баланд шохида эса руҳнинг қуши абадият овозида одамзот ҳали етиб бормаган тилда мастона сайрайди:

*Муғ дайрида маст ўлса Навоийни кўрингим,
Бир олма киби гумбади мину била ўйнар...*

Ko'ngilga yaqin she'riyat

**Қозоқбой
Йўлдошев,**

педагогика фанлари
доктори, профессор.

1949 йили туғилган.
Адабиётшунослик
ва адабиёт ўқитиш
методикасига
оид китоблар,
дарсликлар ва беш
юздан зиёд илмий
мақолалар муаллифи.

Фикрлаш тарзи ва ифода йўсинидаги халқгиллик билан адабиётимизда ўз ўрнига эга бўлган шоир Азим Суюннинг шеърлари – халқ айтимлари каби содда, теран ва юқумли. Битикларида оғзаки поэзиянинг кугли таъсири сезилиб турганига қарамай, ўз ижодий қиёфасига эга ижодкор бировни такрорламайди. Азим Суюннинг муҳаббат лирикаси ҳам ўзгаларнинг битикларидан бу муқаддас туйғуга том ўзбекга ёндашилгани билан ажралиб туради. Унинг кезагина ёзилган муҳаббат шеърларида ҳам худди қадим оғзаки лирикадаги каби турғун маънавий ўзлик, анъанавий бадиий воситалар, собит миллий руҳ акс этади. Шоир муҳаббатни ортиқга жимжималарсиз ёзади. Ифодалар ёрқин, кегинмалар бутун, туйғулар ёмби, сезимлар ўзбекга, туйғулар қўл билан тутгудек аниқ.

“Сени танидим-у, муҳаббат...”

“Сени танидим-у...” шеърида севги ифодасини беришга хизмат қиладиган анъанавий ва халқона “гуллар иси”, “булбуллар навоси”, “кўз ёшлар савдоси” сингари тушунчалар лирик қаҳрамонда пайдо қилган туйғу ҳақида теранроқ ўйлашга даъват этади. Шеърнинг:

“Сени танидим, муҳаббат,
Қаргадим ортдаги умримни.
Сени танидим, муҳаббат,
Қизиқ... яшаманг эдимми?”,
тарзидаги мисралари замирида муҳаббатсиз ўтган умрини қарғаб, уни яшалмаган йиллар санаган киши руҳий ҳолати ифодаси кўнгилни тозартириб, ўқирманни шахслик тараққиётининг руҳоний ҳиссиётларни англайдиган босқичига юксалтиради.

Шеърдаги: “**Билдим: сув, ўт, ҳавоман**” тарзидаги иқрорда севгининг инсонга туганмас қудрат бера олиши тасвирланади. Севги оғушидаги ошиқ ўзини бир вақтнинг ўзида бир-бирини инкор этадиган хислатларга эга сезиши мумкинлиги тўрттагина сўз орқали ифода этилади. Ахир, сувлик ўтликни ҳам, ҳаволикни ҳам инкор қилади. Лекин чинакам ишқ эгаси бир вақтнинг ўзида ҳамма нарса ва ҳар ким бўла олади. Лирик қаҳрамон билдирган: “**Севингман, беморман, давоман**” йўсинидаги ўзаро зид, пойма-пойдай кўринган чигал ҳолатлар ифодасида муҳаббатдай номуайян туйғу ғоят таъсирли тасвирланган. Севги туйғуси бир вақтнинг ўзида кишига ҳам севинч беради, ҳам уни ишқ касали билан бемор қилади, ҳам ишқсизлик хасталигидан даволайди. Шеър сўнгида: “**Сени танидим муҳаббат, Танидим, танидим ўзимни**” тарзидаги хулоса ўзликка келиш йўли фақат севги деган туйғу орқали эканини англатиши билан хотирага михланиб қолади. Севмаган одам ўзини, ўзлигини танимаган бахтсиз кимсадир. Шу сабаб муҳаббатга йўлиққан ошиқ ўзини таниганидан хушвақт.

А.Суюннинг “**Тўзал**” шеърда ҳам инсондаги энг сирли ва соҳир туйғу акс этган. Шеърнинг биринчи бандидаги “**Кўксимда қиқирлар севги**” мисрасида ишқ лирик қаҳрамоннинг кун, тун, тонгларинигина эмас, балки ғамлару мунгларини ҳам гўзал қилиб юборгани ғоят самимий ифода қилинган. Шу ифода шеърхонни ғам билан мунг қандай қилиб гўзал бўлиши мумкинлиги ва бу тасвирда нима кўзда тутилаётгани борасида ўйлашга чорлайди.

Шоир табиат ҳодисаларини ўз кўнгил ҳолатига мувофиқ тасвирлайди:

“Қип-қирмизи зардоллар,

Севги оловидан ёнар.

Бог гетида ошиқ анор

Ишқ зўридан тарс ёрилар”,

сатрларидаги ўрикнинг қирмизлиги япроқлари қизарганидан эмас, балки муҳаббат оловида ёнаётганидан, анорнинг ёрилиши ишқнинг зўридан экани борасидаги бетакрор тасвир ўқирманни ҳайратга солади. Булар шунчаки ўхшатишлар эмас, балки ўткир шоирона нигоҳ билан илғаб олинган тенгсиз гўзалликлардир. Чиндан ҳам япроқлари қип-қирмизи бўлиб оловланган ўрик оғочи гуриллаб ёнаётган гулханга ўхшайди. Ёрилган анорнинг эса, ишқини вужудига сиғдира олмаган юракни эслатиши табиий. Зеро, анор кўриниши ва ранги билан юракка ўхшаб ҳам кетади. Шеърда ўринли қўлланилган ташхис, жонлантириш санъати фавқуллода катта бадий қиммати билан эътибор тортади.

Одам шундай ижтимоий-биологик ҳодисаки, унинг туйғулари мувозанатдан чиқиб, ҳиссиёти жунбушга келганда оламни ўз кайфиятига уйғун ё ёруғлик ичида ёки зулмат оғушида кўради. Шеърдаги: “**Кунботарлар тўлқин-тўлқин, Сой таратар инжа ёлқин, Кун бўларми шундай ёрқин?!**” сатрларида ошиқ йигит кайфияти туфайли дунё унга ўзгача тароват ва ёғдуга эга бўлиб кўринаётгани акс этган. Кунботарни тўлқинланган, сойни инжа ёғду таратган, кунни одатдан ташқари ёлқинли ҳолатда кўриш учун одам фавқуллода гўзал туйғуларга эш бўлиши керак. Ҳар банд сўнгида такрорланиб келган: “**Кўксимда қиқирлар севги**” мисраси ифода таъсирчанлигини оширган.

“**Муҳаббат**” деб номланган шеърнинг биринчи бандида бир-бирига зид, ёнма-ён туриши мумкин бўлмаган тушунчалар усталик билан ўринлаштириши натижа-сида дунёга сиғмай кетаётган ошиқ йигит ҳаяжони акс этган. Шоирнинг маҳорати сабаб “**Даитларда ёнғудай куйлар зарғалдоқ**”дай инерт тасвир кўнгил ҳолати динамикасини англатишга хизмат қилади. Севгининг зарғалдоқдай паррандани ёнар ҳолатга тушира олиши мумкинлигини тўғри илғаш ўқирманнинг маънавий ўсишида муҳим ўрин тутади.

Шеърдаги: “**Тоғни ёриб тикқан гиёҳни кўрдим, Денгизни кўтарган қиёқни кўрдим**” тарзидаги кутилмаган поэтик кашфиётлари инсон кўнгли, тафаккури ва бадий диди ўсишида улкан аҳамиятга эгадир. Чиндан ҳам яшашга бўлган адоқсиз муҳаббати сабаб аслида салгина эпкинга тебраниб кетадиган даражадаги ожиз гиёҳ тошнинг бағрини тешиб чиқади. Тирикликка, ёруғликка ишқи туфайли тубсиз денгиз қаъридаги қиёқ миллионлаб тонна сувни кўтариб ўсаверади. Ҳисобсиз оғирлик мангу босиб турса-да, яшашга интилаверади. Шеърдаги “**Суйиб елган ел**”, “**Куйиб кулган кул**” ташбиҳларининг ҳаётий ҳамда эстетик маъноларини англашга уриниш шеърхонда бадий дид ва шахслик сифатларини қарор топдиради. Севги ҳамма нарсага эзгу моҳият ато қилади. Елишнинг ҳам, куйишнинг ҳам сабабкори муҳаббат бўлгани боис “**суйиб елган ел**” танларга ором бахш этиши акс этса, “**куйиб кулган кул**” ишқдан куятуриб кулишга куч топган

кулни билдиради. Шеър бандларининг яқунловчи мисраси бўлиб келган *“Ўлдирсанг ҳам ўзинг ўлдир, муҳаббат!”* тарзидаги хитобнинг асар умумий руҳи ва ошиқ ҳолатини беришдаги ўрни алоҳидадир.

Шоирнинг *“Оқшом. Оқ шом. Катта боғ”* мисраси билан бошланадиган шеъри энгил ҳаволарда битилган. Ўйноқи оҳангга эга, тоза руҳдан бино бўлган бу шеърда чин ошиқнинг кайфияти гоят жонли акс эттирилган. Ўн бешгина сўздан иборат биринчи тўртликнинг ўзида тўққизта атов гап ишлатилган. Телеграф услубини эслатувчи бу сўз-гаплар ёнгинасидаги маъшуқасига қандай ёндашишни билмай эловсираётган ошиқ ҳолатини акс эттиради. Азим Суюн ўзбек севги лирикасига воқеабандлик олиб кирган шоирлардан биридир. Унинг энг ички ишқий ёки том манзара шеърлари ҳам қандайдир бир ҳаётий воқеадан сувланади. Шоир ҳар лаҳзада ўзгараверадиган чигал туйғулар тасвиридан кўра кўпроқ муайян ҳаётий воқеа оғушида ҳаракатланаётган қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини кўрсатади.

Шеърда ошиқнинг ўта мураккаб вазиятдаги руҳияти ҳаётий ва таъсирчан акс эттирилади. Катта боғ қўйнида ёри билан ёлғиз қолган ошиқнинг маъшуқаси кўнглига қандай йўл топишни билмай қийнаётгани: *“Қуғиб олишга сени Етмас менда жасорат, Ёнгинамда ийманиб Турсанг ҳамки, муҳаббат”* тарзида ифода этилади. Бу сатрларда ўзи ва суюқлиси тақдирини ўзгартириб юборадиган журъатли ҳаракат қилишни истаётган, аммо бунга юраги дов бермаётган ошиқ ҳолати акс этади. Кейинги банддаги: *“Осмон гетида гақмоқ Ногоҳ унсиз ярқ этди”* тасвири унинг ёрни қучоқлашига баҳона бўлиши гўзал тасвирланган. Биргина ҳимога маҳтал суюқли чақмоқдан қўрқиб, ошиқ қучоғига ўзини отиши, ёр висолига эришган ошиқ кўзига ҳовуздаги сувнинг *“Ҳовуз тўла оқ бода”* бўлиб кўриниши тасвирида табиийлик бор. Чунки ҳовузда ойнадай бўлиб ёйилган тўлин ойнанинг висолдан маст ошиқ кўзига улкан пиёлага қуйилган оқ бода бўлиб кўриниши руҳий жиҳатдан асосли.

Азим Суюннинг *“Оҳу”* шеърида маъшуқасида унинг туйғуларига мойиллик борлигини билган ошиқ ҳолати жуда самимий ифода этилган. *“Ҳаёт гўё абадул*

Азим Суюн ўзбек севги лирикасига воқеабандлик олиб кирган шоирлардан биридир. Унинг энг ички ишқий ёки том манзара шеърлари ҳам қандайдир бир ҳаётий воқеадан озиқланади.

абад. Зулумот йўқ, бор фақат ёғду” сатрларида юксак бахт оғушидаги йигит руҳияти акс этган. Кўтаринки кайфият туфайли тун ёғдуга тўлиши, қаҳратон совуқ ҳарорат бахш этиши табиий. Шеърдаги энгил оҳанг шоирнинг: *“Умр – ўлжа, бу дунё – сай-ё”* шаклидаги ўта маҳзун хулосасига ҳам некбин ёруғлик бахш этади. Бу шеърдаги тамомила бир-бирига зид маънолар бирваракайига акс этган *“Ҳам шафқатсан, ҳамда бешафқат. Яшамок – бол, яшамок – оғу”*

мисралари шеърхонга тийрак фикр, ўткир эстетик назар беради. Бундай назар ёрдамида “шафқат”, бешафқат”, “бол”, “оғу” каби зид тушунчаларининг луғавий ҳамда бадий маънолари тушуниб етилади. Шеърнинг ҳар уч бандида такрорланиб келган ва ҳар бандда алоҳида хулоса чиқаришга асос бўлган ҳолат ифодасини топиб, изоҳлаш ўқирманни маънавий ва интеллектуал жиҳатдан ўстиради.

Азим Суюн муқаддас туйғу бўлмиш муҳаббат жўнида ёниб куйлайди. У ишқ туйғусига ўта умидбахшлик билан ёндашиб, уни неъмат ҳисоблайди. Одам муҳаббат туйғуси туфайлигина одам саналишини, шу туйғу уни юксалтиришини тасвирлайди. Севган одамнинг кўзига олам ўзгача кўриниши шоирнинг бир шеъридаги: *“Оққуш каби ой сузди, Оққуш каби ой сузди. Сакраганда балиқлар, Ойнанинг патлари тўзди”* сатрларида яққол намоён бўлади.

Бу сатрлардаги чинакам поэзиянинг нурли ёғдуларига чулганган тимсоллар ўқирман кўнглини сурурга тўлдиради. Шоир кўкдаги тўлин ойнинг сезилмас ҳаракатини сувда виқор билан сузаётган оққушга ўхшатиб, уни осмондан ерга туширади ва ўқирманга яқинлаштиради. Шунчалар яқинлаштирадими, кутилмаганда сакраган балиқлар ойнинг патларини тўзитиб юборгани ўқирманга ҳам кўрингандай бўлади. Тасвир маҳорати юксакдан пастга энмайдиган ой тимсолини оққуш воситасида шеърхонга ёвуқлаштирган бўлса, кейинги икки қаторда акс этган тимсоллар бу тасвирни ўқирман руҳиятига кўчириб, кўкка ўрлатади.

“Бургут менинг ажодим...”

Азим Суюн лирикасида интим шахсийлик даъваткор ижтимоийлик билан, содда ҳайрат донишмандларча ҳикмат билан ёнма-ён келади. Шоирнинг **“Овчининг ўлими”** шеърида шахсиятида эрк ва мардлик сифатлари ҳукмрон йирик инсон туйғулари акс этган. Воқеа асосига қурилган шеърда **“Ўлимдан титраган зот Титрагайдир ҳаётда! Уларга мен ҳамма вақт Қараб келдим нафрат-ла!”**, – дейдиган шахс руҳиятининг жилвалари тасвирланган. Қўрқув нималигини билмай умр кечирган Қодир овчи ўз тириклигига шараф билан нуқта қўя оладиган бургутдай мардона ўла олишни орзулайди:

*Бургут деган бир қуш бор
Титрамайди ўлимдан,
Долга каби шиддаткор.
Сўнги дамдин сезса у
Қояга урар ўзин.
Унинг олов патлари
Ҳавода кетар тўзиб.
О, улар тушмас ерга,
Ерда нима – бойланиб,
Шу заҳот угар кўкда
Бургутларга айланиб...
Бургут менинг ажодим...*

Ҳарорат билан битилган ушбу сатрларда шоирнинг тасвир маҳорати биргина “о” товушига ҳам ҳайрат, ҳам қувонч, ҳам ҳасрат сингари бир кўп маъноларни юклай олгани ва айна вақтда ифода мавзунлигини бузмасликка эришганида кўринади. Бу шеърда мутеъларча тирик юришдан гурурли ўлимни ортиқ билган шахс сезимлари акс этади. Унда улўелик улўелиқдан пайдо бўлиши борасидаги ҳақиқат ўзини қояга уриб ҳалок бўлган бургут патларидан бургутчалар дунёга келиши тўғрисидаги тасвирда, айниқса, яққол намоён бўлади. Шоир шеърхонни шу тарзда юксакликка ундайди. Унда баланд маънавий сифатлар бўлишини орзулайди. Ифо-

данинг беқиёс жозибаси шеърни ўқирман хотирасига михлаб қўяди.

Шеърда Қодир овчига муайян даражада зид қўйиб тасвирланган лирик қаҳрамоннинг: **“Келар-кетар бу даврон, Мен-зи титрайман ҳамон!”** тарзидаги иқрорида замондош туйғулари акс этади. Шоир кейинги тасвир нишонини бевосита ўқирманга қаратиб, унга: “Сиз-чи, сиз ҳам титрайсиз, Титраб, қақшаб яшайсиз! Замон, замон, замонми, Ё сўзларим ёлғонми?” – дея тиккалай хитоб қиладими, шеърнинг қудратли таъсир кучи, шаксиз, ўқирманни ўз виждони, ички дунёси билан юзма-юз қолдириб унинг маънавий юксалишга хизмат қиладими.

Азалдан юртсуяр санъаткор Азим Суюн ижодида Ватан тушунчаси кейинги пайтда бир қадар янгиланди. Шоирнинг олдинги шеърларида ватан тушунчаси туғилган ёки яшаётган маконни англаган бўлса, эгаманликдан кейинги шеърларида ватан жуғрофий англамдан руҳий-маънавий масканга кўчди. Қизиғи шундаки, шоир шеърларида отамакон моддийликдан йироқлашиб, маънавий моҳият касб этиши билан янада конкретлашади. Эндиликда Азим Суюн учун Ватан ташқаридаги тоғу тош, тупроқдан иборат моддийлик эмас, балки кўнгилдан жой олган маънавий-руҳий моҳиятдир. Шоирнинг ватаний лирикаси учун Ватан, биринчи навбатда, руҳий-маънавий қадрият. Унда “юрт” “эл” – дан айро тасаввур қилинмайди. Отамакон руҳиятга кўчирилгани учун ҳам шоир битикларида қуруқ чақирик йўқ. У отамаконни кўнгил кўзи билан кўради.

Азим Суюн – қисмда бутунни, томчида дарёни, қатим нурда қуёшни акс эттирадиган назарқарда шоир. Унинг ижодидаги шу жиҳат **“Кўпқари”** шеъридаги: **“Чарсиллар гавандозлар, Чарсиллайди халойиқ”** сатрларида яққол кўринади. Бу тасвирлар ўзбекнинг руҳиятини акс эттириши, ватаннинг белгиларини кўрсатиши жиҳатидан бетакрордир. Уларда бедовлар танаси ва ҳавода чарсиллаётган қамчиларнинг, қамчилардан-да қаттиқроқ чарсиллаб бораётган асабларнинг кардиограммаси акс этган.

Азим Суюннинг ватансуярлик лирикасида **“Соғинч қўшиғи”** шеъри муҳим ўрин тутаяди. Шоир юртда туриб, уни

Юрт тушунгаси тилидагина бўлиб қолмай, кўнглига кўзиб, руҳини тўлиқ эгаллаган ижодкор нима ҳақда ёзса ҳам ватанни тасвирлаётган бўлиб тикaveraди.

соғинаётган киши туйғуларини таъсирли акс эттиради. Унда кўнглига яқин, асл сезимларни кўзгайдиган нарсаларга бўлган табиий соғинчни тасвирлаш орқали отамакон қадри теран ифода этилади. Шоирнинг: “Ассалому алайкум, отамдан қолган горбоғ, Ассалому алайкум, бобомерос ёнгоқзор. Ассалому алайкум, жоналари қорли тоғ, Тугилиб ўсган ерим, ассалому алайкум” тарзидаги хитобида киндик қони тўкилган жойни астойдил соғиниб, қўмсаб, унга чин дилдан интиланган киши руҳияти акс этган. Шоирнинг туйғуларида сохталик, ўринсиз кўтаринкилик ва сунъий руҳворлик йўқ. Шеърдаги ҳар бир тимсол шоир шахсига, унинг кўнглига доир бўлганидан ифода сербўёқ ҳамда таъсирли: “Қиррадор қояларнинг

бағридаги тошкулбам, Қалдирғоғ уясидай турибсан ҳамон-ҳамон. Кенг дунёга йўллаган, о, суюмли бош кулбам, Бир умр таъзимдаман, ассалому алайкум”. Шоир самимияти олис болаликнинг осмон, чўққи, бургут, каклик, сор сингари жонли-жонсиз йўлдошларига мурожаатида ёрқин намоён бўлади:

*Бормисиз бургутларим, ошённингиз омонми?
Осмонларда нима гап, тўққиларда не гаплар?
Сиз-ти, ҳей какликларим, сорлар ҳамон ёмонми?
Мўминнинг куни қурсин, ассалому алайкум...*

Шоирнинг соғинчлари ифодасида чин инсоний меҳр балқиб турибди. У гўзал, аммо ожиз какликка ачинади. Лекин у бургутни ҳам ёв деб билмайди. Фақат серташвиш очунда ҳамиша ожизнинг куни оғирлигидан озурдажон, холос. Енгилгина ёзилган шеърга оламий оғриқ шу тариқа жойланади.

Ёшликка хос юксак ва покиза туйғулар ёрқин тасвирланади: “Ў, менинг оқ булогим, қани у қўшни қизлар, Сувга тикшиларини мен қандай пойлар эдим. Қайга кетди соғилиб бўйингиздан юлдузлар, Юлдузлар босган излар, ассалому алайкум”. Ушбу ифодалар аниқлиги, серқатлам ва тағдор экани билан ўқирманни лол қолдиради. Ўзбек юзи иссиқ қизларни юлдузга ўхшатади. Юлдуз – кўкка мансуб, унга муносиб ва шу боис юксакдан жой олган яратик. Булоқда осмон

акс этади. Бинобарин, унинг бағрида юлдузлар ҳам. Аммо булоқ бўйидаги юлдузлар, яъни ёшлиқдаги қизлар кўкдаги юлдузлардан кўра ёрқинроқ, иссиқроқ, чақноқроқ... Афсуски, эндиликда улар босган излар шоир кўнглигагина муҳрланиб қолган.

Юрт тушунчаси тилидагина бўлиб қолмай, кўнглига кўчиб, руҳини тўлиқ эгаллаган ижодкор нима ҳақда ёзса ҳам ватанни тасвирлаётган бўлиб чиқаверади. Чунки у ўз ички оламини ифода этади. Ички олами эса, ватанга тегишли ва ундан иборат. Негаки, ватан шоирнинг ичидадир, ичка-рисидир. Азим Суюннинг **“Шом шафағи”** асари ҳам, бундай қараганда, ватан ҳақида эмас, ундаги бир манзара акс этган шеър. Аммо киши чилласи қўйнидаги тоғ кишлоғи манзараси шундай чизилганки, унда Ўзбекюрт бутун жилвалари билан намоён бўлади:

*Шом шафағи тоғларни қуғмиш,
Тун қўйнига кирар дала, қир.
Дараларда гирсиллайди қиш,
Кўз тиндириб ялтирар ўнғир.
Бунда тўхтаб қолган жилгалар,
Тўниб қолган юлдузлар кўкда.
Шода сирға таққан жингиллар,
Букгайишиб турар оқ юкдан.
Дилга ҳадик солар сукунат,
Босиб келар қандайдир ваҳм.
Кўндан қўноқ қорли салтанат,
Сукутида бир сирли қаҳр.*

Шоир гоят тиниқ бу прелюдиядан сўнг чиллада масиққан бўри галасининг қишлоқ ёнидаги дўнгликка чиқиб намоёйишкорона ўйини қўзғатган даҳшат тасвирини беради. Шеърда бўрилар чизгиси аниқлашган сари мисралар шиддати, ҳолат драматизми ортиб боради: **“Ўйнар-ўйнар ҳориб-толганга, Сўнг ўйинлар жонига тегиб, Ўқдай кўзлар порлаб ёнганга Қайларгадир қолар сангилиб”**. Кишининг тани ва руҳига титроқ солғувчи бу тасвирдан сўнг шоир жўнгина бир ахборот каби **“Гўдақларин босиб бағрига Хавотирда мудрайди қишлоқ”** деган икки сатрни келтирадики, назаримда, ватан тимсоли айна шу серҳадик мисраларда намоён. Шеър сатрларининг қатидан, Ватан ҳамиша сени паноҳига олади ва, айна вақтда, у доим сенинг ҳимоянгга муҳтож ҳам деган маъно балқиб туради.

“Мен ҳеч ким эмасман Ўзимдан бўлак...”

Одам ҳаётидаги асл маъни ўзликни топишда намоён бўлади. Ҳаётнинг аёвсиз синовларидан қиёфасини йўқотмай ўтган, ўзи бўлган шахс одам аталишга лойиқдир. Чунки ўзини топган одамгина ҳаётнинг чин маъносини

англайди. Шоирнинг **“Мен сизни севаман”** шеърининг сўнгги мисраси бўлган бу қанот Азим Суюн ижоди ва шахсининг моҳиятини ифодалаши билан диққатга лойиқдир. Ушбу шеърда юрагига олам ва одамлар дардини жойлаган шоир аҳли башарга бўлган муҳаббати ифодалаган. Унда одамлар ҳаётини ўзаро муҳаббат асосида йўлга қўйиш истаги, ўзаро муносабатларни чигаллик ва тушунмасликдан халос этиш дарди акс этган. Шоирнинг: **“Дўстларим кўп менинг Рақибларим ҳам, Рақибларим мени англамаган дўст!”** тарзидаги иқрори билан бошланган шеърда ўзгаларни тушунишга интилган олижаноб кўнгли эгасининг сезимлари тасвирланади. Одамларнинг бир-бирини тушуниши орзулаб ёзилган бу шеърда туйғулар самимий бўлгандагина одамлараро муносабатларда эзгулик қарор топиши мумкинлиги акс этади: **“Сиз йиғланг, бир йиғланг Дарёдай тошиб, Юрагингиз ахир йиғига тўла. О, сиз мени шунда Англайсиз шошиб, Тўлган ой сингари бутун бир йўла. Мен сизни севаман!”** – дейди шоир. Бу сатрларда меҳрсизлик, ўзгани тушунишга уринмаслик туфайли тошга айланган юраклар йиғи билан эритиб юборилсагина кишида атрофидагиларга муҳаббат уйғониши мумкинлиги ифодаланган. Шоир одамни севиш уни англашдан, англаш эса тинглашдан бошланишини айтади. Кўкдаги тўлин ой бутунича идрок этилгани каби одам ҳам борича қабул қилингандагина уни англаш ва севиш мумкин бўлиши тасвирланади.

Адоқсиз зиддиятлар, саноксиз топишу йўқотишлардан иборат дунёда ўзли-

гига собит қолиб, қиёфасидан кечмаган, тикондай санчилгувчиларни-да севишга куч тополган кишигина яшашга муносиб экани таъкидланади:

Топдиму йўқотдим,
Йўқотдим топдим,
Кутиб олдим барин бир-бир хотиржам,
Сени севишларин истасанг, дўстим,
Авалло сен севгин тиконларни ҳам.
Мен сизни севаман!

Шоир ана шу маънавий қоидаларни ҳаётгий ақида, тирикликка асос деб билади. У: **“Қонунлар ҳимоя қилса бўрини Хабар олдим қўйлар – кўрқоқларимдан”**, – дея олиши билан бахтиёр.

Лирик қаҳрамон – зиммасидаги инсоний миссияни ҳалол бажаришга уринаётган шахс. У катта мақсадлар, тоза ниятлар билан яшаб, ўткинчи майда манфаатлар исканжасида қолмаганидан масрур: **“Алҳақ ҳаёт мангу Соямга қараб Асло ўлгатадим умрим мазмунин. Мангулик мангу сир, Унга йўқ жавоб, Фақат сақламогинг керак қалб кўрин. Мен сизни севаман!”** Шоир одамларни сева олган кишигина ўзини одам санашга, чинакам умр кечирдим деб ҳисоблашга ҳақли эканини:

Қуёш ботиб борар
Қайда бергум жон,
Уммонми, саҳрода ёки самода,
Менга берилди-ку
Бир буюк имкон,
Мен сизни севолдим ушбу дунёда

тарзида ифода этади. Лирик қаҳрамон қаерда, қандай яшаш ва ҳаётининг қаерда, қандай яқун топишини ўйлашдан кўра, одамларга севги улашишни муҳим ҳисоблайди. Зеро, ҳаётдан кетиш-кетмаслик ихтиёри одамнинг ўзида эмас, аммо ўзгаларни севиш, уларга эзгулик қилиш имконидан фойдаланиш-фойдаланмаслик унинг қўлидадир. Шеърнинг **“Мен ҳег ким эмасман Ўзимдан бўлак”** тарзидаги қаноат билан яқунланиши ўзи бўлган кишигина эзгуликларга қодир шахсдир деган қараш ифодасидир.

Халқ руҳини, тилини, қадриятларини чуқур туядиган ва акс эттира биладиган шоир Азим Суюн бу йил етмиш ёшга кирди. Оқсоқоллар қаторига кираётган шоиримиз ярим асрдан кўпроқ вақт мобайнида гўзал бир поэтик чаманзорда ифорли чечаклар ундирди. Ўйлаймизки, бу гулзор бадиий таровати билан Сизнинг кўнглингизга эзгулик олиб киради. Ўзлигига собит шоирнинг самимий битиклари сизнида ўзингизу кўнглингизга ёвуқлаштиради.

**Шоирнинг туйғуларида
сохталик, ўринсиз
кўтаринкилик ва
сунъий руҳворлик йўқ,
Шеърдаги ҳар бир
тимсол шоир шахсига,
унинг кўнглига
доир бўлганидан
ифода сербўёқ ҳамда
таъсирли.**

Olisdagi yelkanlar

(Қорақалпоқ дафтаридан)

Мўйноқдаги қамишзор

– Шовуллама, найдай куйлагин,
Мангу армон сари бўйлагин,
Бу даштларнинг дардини тўлиб
Бағринг пора қилиб сўйлагин.

– Най бўлсам ҳам, энди найлайин,
Ҳатто белни етти бойлайин,
Бўйлай десам, мовий денгиз йўқ,
Энди кўллай ёки сойлайин.

Кекса денгизчи Исатай оғанинг дегани

Денгиз кетди, билдирмай кетди,
Тўлқинини тиндирмай кетди.
Аста-аста соҳилни ташлаб,
Кўнглимизни синдирмай кетди.

Орқасидан эргашиди дунё,
Баҳрий гуллар, булутли само.
Оқ елканлар кетди йироқлаб,
Мен кетмадим Мўйноқдан, аммо!

Тўлқин-тўлқин бархан тафтида,
Кимсасиз бандаргоҳ тахтида,
Кемам ҳам турибди пурвиқор,
Ишонади денгиз шаҳдига:

Денгиз қайтар, солади сурон
Саркаш тўлқин, қудратли тўфон.
Менинг кемам танҳо ва мағрур,
Елканини йиғмаган ҳамон...

Қадимшуносга

Ўзбекистон Қаҳрамони
археолог Қайрат Хўжаниязовга

Қадимшунос, шу она тупроқ
Игра шаҳар кашф этарсан.
Биз ўйлармиз эртани, бироқ,
Сен-ги, тарих сари кетарсан.

Улғайди инсон деган зот,
Қанга олис қадим топаркан.
Лекин кетиб ўзидан, ҳайҳот,
Тарихни ким инкор этаркан?!

Асли мозий тупроқ иградир,
Не китоб, не атиқа пинҳон.
Қадамнинг остида надир,
Билмай, кўкка интилар инсон.

Биз йўқотган хазина, хаёл,
Бизга тиним бермаган ўйлар
Тоғларнинг кўз ёшидай зилол –
Булоқларнинг тилида куйлар.

ХУМОЮН

1964 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети
(ҳозирги ЎзМУ)нинг
ўзбек филологияси
факультетини
тамомлаган.
“Юракдаги рангин
камалак”, “Кўнглим
гули”, “Ёшлик
бекати” сингари
ўнга яқин шеърини
китоблари нашр
қилинган.

Ҳайкалтарош Қуттимуратов ўйлари

1. Тошқиз

Орзумдаги ёрим қилдим тасаввур:
Лайлидан лайлироқ, Шириндан ширин.
Қалбимни уйғотиб самовий сурур,
Харсангтошга ўйдим хаёл тасвирин.

Бир гўзал яралди – Илҳом париси,
Бедор тунларимни ёритди бу тош.
Дилдаги фироқнинг дарди ариди,
Ҳар не гўзалликка беролдим бардош.

Аммо Қизилтепа харобасида
Шамол кўгирганда қум гумбазини.
Келибди асрлар аробасида –
Қиз ҳайкалин топдим, худди ўзини:

Ё раб, тошқизимга ўхшар эди у,
Ўша кўз, ўша соғ, ўша қаламқош.
Тарих саҳросида саргардон туйғу,
Садо бер, ким эдинг, эй ҳайкалтарош!!

Балки ўзим, минг йил аввал тугилган,
Кўҳна қалъадаги моҳир мусаввир.
Балки дунё гархи қайта ўгрилган,
Эй малак, қошингда яна мен асир...

Қадим тепаларни кезиб асрлар,
Уйга қайтган эдим, ташлаб дунёни,
Худди ўша тошқиз – кулиб қаршилар
Узратдим, қўшнимиз қизи Раънони.

Ажабо, ўхшарди бири бирига,
Узта нозанин ҳам қуйиб қўйгандай.
Лол қолдим гўзаллик олган сирига –
Менинг юрагимга ўйиб қўйгандай!

– Наҳотки, сиз мени ишладингизми?
Қўшни қиз ҳайкалга боқарди ҳайрон.
– Минг йилда яратган орзум сизми,
Яшар эканмиз-ку, ахир, ёнма-ён!

2. Тирилган дарахт

Дарахтда сиймони кўрсанг, ишлов бер,
Табиат ниятин қилгил намоён.
Дастгоҳ тепасида тўксанг қаро тер
Кўнгил истагини топарсан, инон.

Бир парига ўхшар мана бу ўрик,
Нозик бел, бепарво боқиб турибди.
Балки нигоҳлари озгина сўник,
Кузнинг губорлари қошга қўнибди.

Одамга яқиндир ўрик танаси,
Ранги, ҳарорати ҳам пишиқлиги...
Иштиёқ уйғонди, келди хонаси,
Аслида ҳаммаси қалб ошиқлиги.

Ўрикдан бир пари қаддин ишладим,
Соғларин тарадим ёғоғ тароқда,
Икки ўримини ёнга ташладим,
Тақимига уриб қолди шу тоқда.

Илҳом оғушида яралди малак,
Энди у менга ҳам қилмасди парво.
Энди боқар эдим бу жоним халак,
Таралгандай бўлди гоийбдан наво.

Мен эса, хиргойи қилгандим дилдан,
Тушуниб қолдим айтган сўзимга,
Ниҳоят, қиз юзи қизарди бирдан,
Хўрсинди,
нафаси урди юзимга...

Қирқ қиз

Азим дарё сири – қирқ қиз
Соҳилга фаришта сингари
Чиқадилар қолдирмайин из,
Вайрон бўлган қалъаси сари.

Шунда ростлар қаср қаддини,
Ўса бошлар гирдида девор,
Тўлдиришар таман бағрини
Қирқ қиз барно, гўзал ва дилдор...

Бири шоир, бири созанда,
Мусаввира, раққосалари.
Куй таралар қадим оҳангда,
Қўллариди олтин созлари.

Гулоийм ва қирқ дугона
Қалъа игра айларкан сайр.
Рост бўлади қадим афсона:
Рўбарўнда огилади сир.

Ногоҳ ёғий бостириб келар,
Гўё қора булут самода.
Қирқ қиз соҳил томонга елар...
Қирқ қиз оқиб кетар дарёда...

Чўнг қалъани айлагаг вайрон,
Душман бузар олтин қасрни,
Билолмаслар аммо ҳег қагон
Дарё олиб кетган қирқ сирни.

Ҳатто тарих билмас, бу дарё –
Сирдарёми ё Амударё...

Гужум

Бу ҳаёт даштларида,
Баланду настларида
Пешвоз тижар биргина гужум.
Саҳроларда соябон,
Бир парга зангор осмон,
Паноҳида ором олган зум...

Ўйингдан кегар боғлар,
Сўлим гуллар, япроқлар,
Яшил майса қоплаган соҳил.
Улар олисда қолди.
Сафар даштга йўл солди,
Гужум билан сирлашади дил:

Ўзингсан вафодорим,
Саҳрода содиқ ёрим,
Гужум, энди англадим сени.
Чўлда қоя мисоли,
Сен сабрнинг тимсоли
Оташлардан асрадинг мени.

Билдим, гужум, илдизинг,
Англаб ҳаётнинг сирин,
Чуқур сингмиш ернинг қаърига.
Водийларда тамансан,
Даштларда ҳам омонсан,
Сен собитсан бари-барига!

Хаёл

Майсаларнинг қошида бир кун,
Бўронлар ҳам тўкканида тиз.
Оппоқ сутга тўмилганда тун
Бўй соғганда оламга ялпиз.

Булбул теккан фироқларини,
Тўкиб солса, сайраса жўшиб.
Ўпиб аста қирғоқларини,
Денгиз айтса мавжли бир қўшиқ.

Чарақлаган осмонни кўриб,
Бебош ўйлар тарх урса бетин.
Оппоқ туннинг пинжиги кириб,
Харсангтошга ўтирсанг
секин...

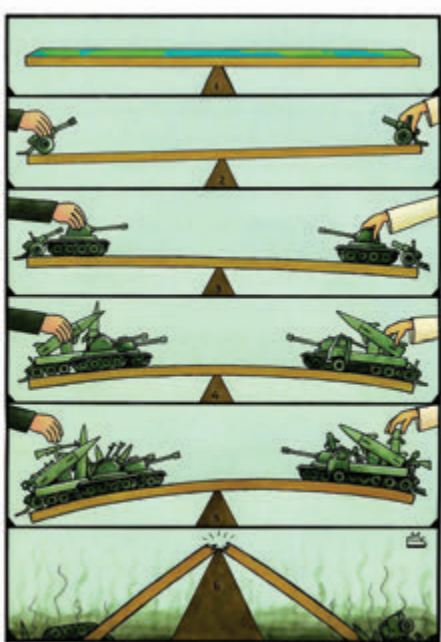

YEVROPANI

Ранг-масвир санъати турлари орасида карикатурачилик ўзининг мавзу кўлами, яратилиш хусусиятига кўра бошқаларидан ажралиб туради. Сўнгги йилларда юртимизда рассомчиликнинг бошқа турлари қатори карикатурачилик ҳам ривожланмоқда. Карикатурачи рассом, “Дўстлик” ордени соҳиби Маҳмуд Эшонқулов ҳамкасблари орасида алоҳида ўринга эга.

Рассомни “Муштум” журнали ва интернет саҳифаларида эълон қилинган кўп-лаб карикатуралари орқали яхши таниймиз. Икки юзга яқин мукофотлар соҳиби, бир неча давлатларда ўтказиладиган турли танловларга иштирокчи ва ҳайъат аъзоси сифатида мунтазам таклиф қилинадиган катта рассом Маҳмуд ака қиёфасида содда ва камтар, танти ва чапани инсонни кўрамыз. У ижодий сафарлар билан дунёнинг йигирмага яқин давлатига бориб, ўзбеклигимиз рамзи – дўппини бошидан ҳеч туширмайди, устоз шоир айтгани каби бошда дўпписи билан қаддини воз қилиб юради...

Ушбу суҳбатимиз орқали сиз ҳам Маҳмуд Эшонқуловни ўзингиз учун кашф қиласиз, деган умиддамиз.

ТРАКТОРСЧИ

– Ассалому алайкум. Хуш келибсиз, Маҳмуд ака. Бугунги суҳбатимиз, расмийликлардан йироқ, самимий руҳда ўтади, деган умиддаман. Одатга кўра, аввалбошда ўзингиз ҳақда қисқача гапириб ўтсангиз.

– 1958 йил гўзал Фарғонанинг Бешариқ туманида туғилганман. Ўртаҳол оила эдик. Отамнинг хотираларидан эшитганманки, у киши жадидлар очган янги усул мактабида ўқиган. Расм чизишга нима туртки бўлганини яхши эслолмасам-да, лекин уйимиздаги китобларни ўқиб, газета ва журналлардаги турли суратларни кўриб, расм чизишга иштиёқим ортгани рост. Очиги, расм чизиш

ZABT ETGAN

учун қоғоз-қалам қидириб юрмаганман. Кўмир ёки мих бўлса етар эди – мактабимиз девори мен учун рассомлар тахтаси эди (кулади). Деворларни “ижодим” билан тўлдирганим орқасидан, ота-онамга устозларим шикоят қилишарди. Уйда эса акаларим ва ота-оналарим иштирокида мени хонаки “суд” қилишарди... Бошқа фойдали ишлар билан шуғуллансанг бўлмасмиди, деб танбеҳ беришарди...

– Ҳа, шунга яқинроқ бўлган. “Кичкина Шаҳзода” да боланинг атрофидагилар тасвирий санъатни тушунмаган бўлиши мумкин. Аммо мен асардагидек фалсафий ёхуд тушунарсиз расмлар чизмаганман. Оддий, доим кўриб юрадиган предметларни тасвирлаганман.

Шу ерда бир нимани айтиб ўтгим келди. Аввал биз ўқиб юрган пайтда – 60–70-йилларда мактабда расм дарси яхши ўтилмасди. Сабаб, мутахассис йўқ эди. Ҳозир ҳам кўп мактабларимизда шу аҳвол. Боланинг эстетик дидини шакллантириш учун, унинг кўнглига эзгулик уруғларини сочиш учун тасвирий санъат, адабиёт, мусиқа фанлари мактабларда пухта ўргатилса, мақсадга мувофиқ бўлади. Буларнинг ҳаммаси

– Шу ўринда бир нарса эсимга тушиб қолди. Болаларнинг севимли ёзувчиси А. Де Сент-Экзюперининг “Кичкина Шаҳзода” фалсафий қиссасида угувчи олти ёшида филни тириклай ютган илонни гизади. Расм худди шляпга ўхшайди. Катталар ҳам худди шундай ўйлаб, ёш рассомни ранжитишади. Бола эса ўша илонни итги кўриниши билан иккинчи марта тасвирлайди. Катталар эса унга “Бундан кўра, алгебга, жуғрофия, ҳисоб-китобни ўргансанг дуруст бўларди” деб танбеҳ беришади. Сизда ҳам шундай бўлган экан-да?

– санъат. Санъат эса ёмонликка бошламайди, аксинча ундан узоқлаштиради. Ўша пайтларда мактабларда яхши устоз бўлганида, ҳозир Ўзбекистонда рассомлар сафи анча кенгайган бўларди...

– Маҳмуд ака, бундан 30–35 йил аввал сиз далада жавлон уриб трактор ҳайдаб, шудгорнинг бағрини “тилиб” юрардингиз. Тақдирни

қарангки, бугун сизни нафақат юртимизда, балки дунё миқёсида ҳам карикатураги рассом сифатида яхши танишади. Айтинг-чи, тракторги бўлиб юргангизда қазондир машҳур рассом бўламан деб ўйлаганмисиз?

– Йўқ. Чунки отам рассомчиликдан наф йўқ, ундан кўра яхши касб ўрган, дердилар. Ростдан ҳам, ўша пайтда тева-рак-атрофимизда рассомлик орқасидан ном қозонган, рўзгор тебратадиган одам йўқ эди. Кейин отамнинг насиҳатиға кулоқ солиб, тракторчилик касбини танладим. Ўша пайтларда қишлоқ хўжалиги анча ривожланган бўлиб, тракторчилик орқасидан яхшигина пул топиш мумкин эди. Лекин барибир расм чизишга бўлган муҳаббатим ўшандаям сўнмаган. Шундай қилиб, 35-40 ёшлар оралиғи-

шигина даромад топиб, уй-жой қилдим, мошина олдим. Лекин барибир улар кўнглимга расмдек роҳат бахш этмасди. Шунинг учун карикатураларимни газета-журналларга жўнатиб юрдим. 1996 йил “Муштум” дан ишга таклиф хати келди. Шушу, Тошкентда ижод қилиб юрибман.

– Бошқа ўзбек карикатурагилардан фарқли ўларок, сизнинг расмларингизда умумбашарий муаммолар – терроризм, гиёҳвандлик, ирқчилик, оммавий маданият, экология каби жиддий мавзулар қаламга олинади. Расмларингизда шунгаки кулги кўзгамасдан, сатира ёки юмор орқали ижтимоий муаммоларни кўрсатиб, ҳажв қиласиз. Шунинг уғун

ҳам кўп-лаб нуфузли танловларнинг мутлоқ ғолиби, махсус мукофотлару гран-приларнинг соҳиби бўлгансиз. Сиз карикатураларингизга мавзунини атай ахтарасизми ё қутилмаганда ҳаёлингизга келадими? Умуман, расмларингизнинг яратилиши жараёни ҳақида сўзласангиз...

– Очигини айтаман, мавзу излайман. Сиз айтган йўналишларда расм чизиш доимги режам десам ҳам бўлади. Аммо уни қай йўсинда чизиш, қандай деталлардан фойдаланиш учун фикр юритмасан бўлмайди. Мана, ҳозир интернет роса омма-лашган. Интернет сайтларига кираман, телевидениедан янгиликларни кузатиб бораман. Лоф деманг-у, дунёга овоза бўлга-

ҳеч бир воқеа эътиборимдан четда қолмайди. Ҳар бир ҳодисага муносабат билдиргим келади, шунинг учун дарров қоғоз-қалам олиб, расм чизишга киришаман.

Карикатурачиликда битта нарса муҳим. Фақат кулги уйғотиб ёки мазах қилиб обрў оламан дейиш хунук иш рассом учун. Ёки катта танловларда ғолиб бўламан деб, манфаат ортидан ижод қилиш ҳам ярамайди. Яна бир ёмон одат урчиёпти: карикатура охириги пайтларда адоват қўзғаш, фитна яратиш учун дастак бўлаяпти. Хабарингиз бўлса керак, Францияда Пайғамбаримиз (с.а.в.) ни камситиб, карикатура чизишди. Бу фақат пайғамбаримизга эмас, у зотнинг ортида турган бутун мусулмон умматини ҳақоратлаш эди. Бошқа нарса эмас! Шунинг учун мен инсонни унинг миллати ёки динига боғлаб мазах қилишдан ўзимни йироқ тутаман. Кўпчиликини

қийнаётган муаммоларни ранг орқали баралла айтишга уринаман.

– Маҳмуд ака, шу ўринда сал жиддийроқ савол бераман. Фақат мени тўғри тушунасиз, деган умиддаман. Ўзингиз таъкидлаганингиздек, ҳаммамиз мусулмонмиз. Ислолда расм тизиш ман қилинган, дейишади. Шу ҳолат сизни рассомликдан қайтарганми ҳеч?

– Ҳечам хижолат бўлманг, сизни тўғри тушундим. Хўш... саволингиз, рост, жиддий. Бу ҳақда кўп ўйлаб кўрганман. Ҳақиқатан ҳам, жонли яратиларнинг шаклини яратиш фақат Ўзигагина хос. Мен шу ҳолни рад этмаган ҳолда, баъзан фикр юритиб кўраман, тарихга назар соламан, илми бор одамлар билан суҳбатлашаман. Назаримда, расм чизишнинг маълум давр ман этилгани ўша пайтдаги ҳолат билан боғлиқ. Яъни, яхши биласиз, одамлар ягона Яратганга

эмас, турли расм ва ҳайкалларга сиғиниб турган бир пайтда расм чизиш маъқул иш сифатида қаралмаган. Аммо кейинчалик вазият, тасвирий санъатга муносабат ўзгарган. Тарихга бир назар солинг: Камолиддин Бехзод катта мусаввир бўлган. Ўз замонасининг машхур кишиларининг суратини чизган. Ўрта асрларда яратилган меъморий обидаларда турли ҳайвонларнинг расмлари бор... Ҳозирги замонда кўплаб танловларда араб дунёсидан ҳам расомлар келади. Эрон Ислом Республикаси карикатуричилари дунёдаги энг машхур расомлардан... Айтмоқчи бўлганим, одамнинг амали ниятига ҳам боғлиқ. “Амаллар ниятга боғлиқ” деган ҳадис кўнглимга ёруғлик бағишлайди...

– Карикатураларингизни кўрган киши аввалбошда бир жилмаяди, кейин ўйга толади. Сабаби, сизнинг расмларингизда кулги эмас, муаммони оғиб бериш биринчи ўринда туради. Лекин танқид ҳам, юмор ҳам омухта. Сўрамоқчи бўлганим, расмларингиз орқасидан кел(алёт)ган раҳматларни санамасам ҳам бўлади, аммо улар орқасидан маломат ҳам эшитганмисиз?

– Йўқ. Лекин бир-икки киши расмларингизда ундай демоқчи бўлибсиз,

бундай демоқчи бўлибсиз, деб писанда қилган...

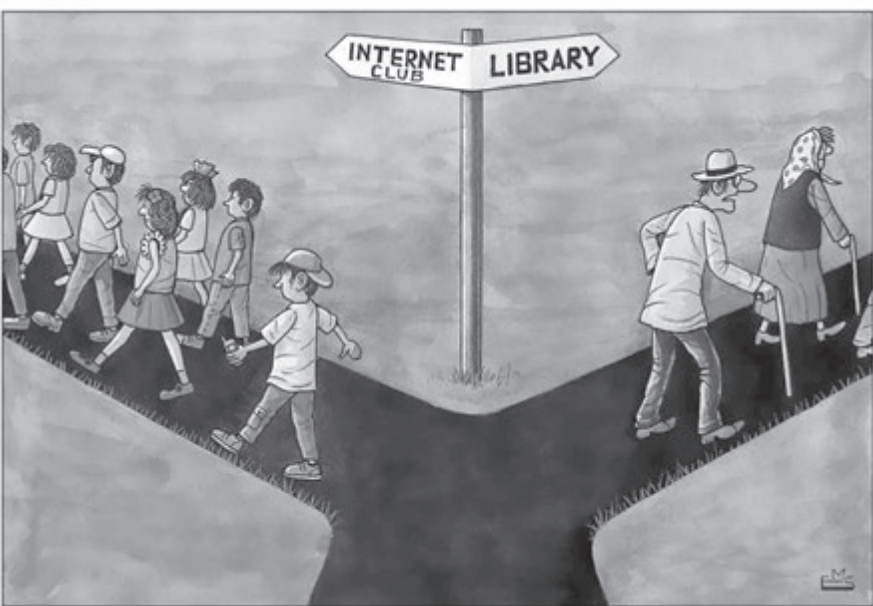
Авваллари ҳар бир жамоа ёки ширкат хўжаликларида далашийпонлар бўларди. Бу ерда далада ишлайдиганлар овқатланиб ва дам олиб кетарди ёки раҳбарият томонидан ул-бул нарса айнан шу ерда тарқатиларди. Кейинчалик далашийпонларига ошна-оғайнилар йиғилиб, дам олишга боришлар кўпайиб кетди. Соя-салқин жойлар, ҳовузлари бўларди-да. Мен ҳам худди шу ҳолатни – маишат бўлаётган ҳолатни тасвирлаб, карикатура чиздим. Қандай десам экан, хуллас, ишчилар тушлик қилиш учун далашийпонга келишса, бригадир “Уйларингда овқатланиб кел” дегандай уларни ҳайдаётганини чизганман, холос. Рост гап, айнан бир киши ёки аниқ бир жойни назарда тутмаганман.

Кунларнинг бирида водийга бориб қолдим. Бир бригадир танишим “Муштум”даги расмингни кўрдим, яхшимас унақа қилиш”, деб қолса бўлади-ми. Мен ҳайронман. Кейин билсам, ўша

карикатурамни бригадир кўрган экан. У мени чизган деб ўйлаб, ҳадиксираб қолган. Мен ўшанда хурсанд бўлганман, очиги. Демак, битта расм билан кимдир ўзини тартибга солиб олибди. Санъатнинг кучи ҳам шу-да ўзи!

Яна бир гапни ҳам айтиб ўтмасам бўлмас. Ўзимиздаги муаммо ва

диқлаб, қобилиятлар муайян даражада ген орқали авлодларга ўтади, дейди. Бу хусусда нима дейсиз? Сизнинг фарзандларингиз ёни невараларингиз ҳам ранг-тасвирга қизиқадими? Ишингизни давом эттиришяптими?

– Бир ўғлим расм чизишга қизиқди. Ҳатто рассомчилик коллежида ҳам ўқиди. Қизиқиши сўндими, билмайман, бир йилдан сўнг ўқишни ташлаб кетди. Ҳозир у ёнимда – Тошкентда. Унинг болалари ҳам қизиқмади рассомчиликка. Лекин қишлоқда қолган ўғлимнинг учта фарзанди расм чизади. Биттаси сал бўшроқ-у, лекин иккитасидан рассом чиқади, деб умид қиляпман. Уларга мавзуларни айтиб тураман, борганимда расмларини кўриб, фикрларимни билдираман. Ҳатто уларнинг расмларини халқаро танловларга ҳам жўнатиб тураман. Шукр, кичик бўлса ҳам мукофотлар олиб туришибди. Улар мен эгалламаган марраларни ҳам эгаллашларини истайман.

– *Самимий суҳбат угун сизга ташаккур, Маҳмуд ака. Ижодингизга ривож, оилангизга тинглик-хотиржамлик тилаймиз.*

– Саломат бўлинг. Мен ҳам журнал ишларига ривож тилайман. “Yoshlik” доимо ёшларга қанот бўлсин!

Ҳусан Мақсудов сауҳбатлашди.

камчиликлар туширилган расмларимни халқаро кўргазмаларга жўнтамайман. Агар шундай қилсам, юртимни, миллатимни, давлатимизни бошқалар кўзига ёмон кўрсатиб қўйишим мумкин, бошқалар наздида ўзбеклар бундай халқ экан, Ўзбекистон бундай давлат экан, деган тасаввур уйғониши мумкин. Уларни ўзимиз учун, юртдошларимиз кўриб бу нуқсонлардан халос бўлишлари учун чизаман. Бинобарин, бизда “Уйдаги гап кўчага тўғри келмайди”, деган нақл бор...

– *Маҳмуд ака, истеъдод ҳам суяк суради, деган гап бор. Илм-фан ҳам буни тас-*

Dastxatini yurakdan bitgan shoir

Ўзбек шеъриятининг забардаст вакили Муҳаммад Раҳмондан “Мувозанат”, “Яшил дарё”, “Ижобат”, “Юрагимнинг дастхати” “Асраганим, авайлаганим” каби шеърий тўпламлар қолди.

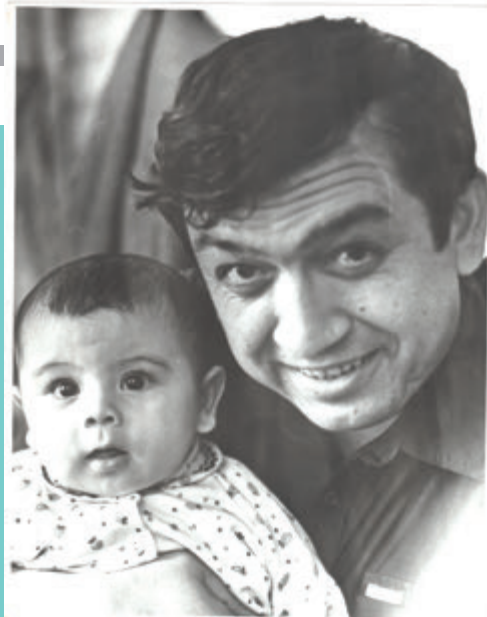
Ўтган асрнинг 70-йилларида шеърхонлар эътиборини қозонган Муҳаммад Раҳмоннинг 1979 йили нашр этилган “Яшил дарё” китоби тезда тилга тушди. Ушбу тўпламдаги шеърлар самимий тилда, туйғуларнинг тиниқ ифодаланганлиги билан ажралиб турарди. Дарҳақиқат, шоир шеърларида ўзликдан узилмаслик, тарихдан ибрат олиш, келажакка умид кўзи билан қараш бўй кўрсатиб туради. У бир шеърида шундай дейди:

*Беклардек яшамоқ аъмоли бекнинг,
Магарким ҳолинг йўқ, қад ростла, ҳоллан.
Шарти жуда оддий ўзбекчиликнинг:
Амир Темури, Алишер Навоий билан қуроллан!*

Шоирнинг шеърларини ўқисангиз, у кўнги ва хаёл кечинмаларини айна шу ҳайрат тили билан сўзлайди, ҳайрат тили билан ифода қилади. Шу сабаблими, шоир шеърлари самимий, дилтортар, табиий.

... Биз ўзи тўртовлон эдик, яна бир шеригимиз Муҳаммад Раҳмон. Орамизда элимиз ҳам шоир бўлиб, матбуотда эрта танилганимиз ҳам шу йигит эди. Асли китоблик, Сурхондарёда катта бўлган. Эсимда, иккаламиз бир-биримизни шоиронасига “азиз дўстим” деб атардик. Худо раҳмат қилсин, кўп дилсўз ўртоқ, ажаб ҳассос шоир эди – сайланма китобидан бирон шеър у ёқда турсин, бир сатрини ҳам олиб қўёлмайсиз!

Эркин АЪЗАМ

Муҳаммад Раҳмон шахс сифатида камтарин, хокисор, лекин шоир сифатида адабиётда ўз муносиб ўрни, ўз сози, ўз овозига эга бўлган забардаст шоир эди. Унинг ҳар бир шеъридан тафаккур шуълаларидан бир намуна топиш мумкин. Болалар угун ёзган шеър ва дostonларида ҳам катталарнинг ақл виждонига хитоб қиладиган ишоралар бор.

Мирза КЕНЖАБЕК

Ҳалоллик – ғирромликнинг зидди, инсонни ҳаётлигида ҳам ва, айниқса, дунёдан ўтганидан кейин юсак инсоний мартабада хотирлашга боис бўлгузи фазилат. Ингунун, ижоддаги ҳалоллик ижодкор умрини авлодлар силсиласида мудом пойдор этгувги сифат – хусусият. Камина назарда тутаётган уг шоир – “уг аламкаш”, “уг қаландар”, “уг биродар”, “уг навоий”, “уг вафойи” – Шавкат Раҳмон, Муҳаммад Раҳмон, Матназар Абдулҳаким, назаран, худди шундай ижодкорлар эди.

Шуҳрат РИЗАЕВ

Муҳаммад Раҳмоннинг шеърияти ўқувчини шундай хулосаларга келтирадики, бунинг натижасида унда адабиётнинг вазифаси одамда эзгуликни эмас, балки ноэзгу амалларга ноқобилликни тарбияламоқдир, деган фикр пайдо бўлади. Бундай тарбия эса ўз-ўзидан амалиётда эзгуликни келтириб тикқаради, тунки инсон ўз аъмолларида ниманидир бажара олмай яшашига лаёқатли эмас.

Матназар АБДУЛҲАКИМ

Муҳаммад Раҳмон бу дунёга фавқулодда келиб кетган туқур қайғу, нозик ҳайрат шоири эди. Унинг оламида болаликнинг йиғиси, умр сўқмоқларининг гулдуриси акс этиб турарди. Ёшлигимнинг олтин дамларида Унинг “Яқшанбалар болаларнинг кунидир”, “Соқов монолоғи” шеърларини қайта-қайта ўқиб такрорлаб юрардим. Бу менга изғи қайфият, англамас ҳисларнинг жўшқинлигини бахш этган, десам, айна ҳақиқат. Устоз ижодини ўқиб, кўзни юмиб вужуд хоналарида англаб олиш, уни тушуниш, албатта, кўнгилни қайҳоний тарбиялашга хизмат қилади.

Абдували ҚУТБИДДИН

Покиза поэтик юсакликда шоирлар иккига: бевосита ва бавосита шоирларга ажраладилар. Муҳаммадҷон Раҳмонов – бевосита шоир. Бу дегани, унинг юрағи шоир дерак. Унинг кўпгина ва ҳал қилувчи шеърлари бевосита шеърлар бўлиб, улар шеърятнинг она тилида ёзилган.

Баҳодир СОДИҚОВ

Муҳаммад Раҳмоннинг салобатли, гин маънодағи ўзбекона овози бор эди. У ҳам мен каби тоғ қишлоғида туғилгани боисмикан яқин қадрдон эдик. Менга унинг табиий феъли ёқар эди. Унинг “Асраганим, авойлаганим” шеърый китоби поэтик қиёфасини белгилаган илк китоби бўлганди. Афсуски, ҳали Муҳаммад Раҳмон шеърятини илм аҳли томонидан тадқиқ қилинмади, муносиб баҳоси белгиланмади.

Азим СУҲОН

Муҳаммад Раҳмоннинг шеърятини сеҳрнинг гўёи, самимиятнинг меҳри, туйғунинг сўзи, кангунинг идроки доимо бирдай эди.

Икром ОТАМУРОД

Ғиёсиддин Ўнаров тайёрлади.

So‘z izlayman tasavvurdan keng...

ЖОНТЕМИР

1994 йили туғилган.
Тошкент
давлат техника
университетининг
электроника
ва автоматика
факультети талабаси.
Шеърлари матбуотда
эълон қилинган.

Башорат

“СЕН” дейман уни,
“СИЗ” дейди у майин товушда.
Ва биламанки бир куни,
Бу икки сўз қовушгай.
Шунда мени бурдалаб ташлар
“СЕНСИЗ” деган улкан аждаҳо...

* * *

Сенинг қалбинг ҳақиқий олмос,
Игки дунёнг нақадар ойдин.
Менинг кўнглим кўнгилдир, холос,
Йўқ, шунгаки бир сиқим лойдил.
Ўзгармайди гиройинг – арға,
Хазон сен-ла келмас рўбарў.
Юрагимни олмадек арғиб,
Қўлларинга тутқаздим, гулрў.
Муҳаббат бу аслида қимор,
Десам, кимлар йиғлади... Кулди.
Мендан олдин висолингни, ёр,
Ўзга ютиб олмаса бўлди.

* * *

Сўз излайман бардошдан улкан,
Сўз излайман тасаввурдан кенг.
Тегмайдиган бирор кўнгилга,
Энг оғриқли, энг покиза, энг...
Гўдак кулгусидек жарангдор,
Ғарқ пишган узумдек бир шингил,
Пикассо суратидек рангдор,
Тамаки дудидек енгил.
Қайғудан минг карра қайғули,
Тутқун эр бўғзидаги эрк.
Даҳшатга солувги оҳуни,
Оғ арслоннинг бўкиригидек
Сўз излайман.
Сўз...

* * *

Тоғларга тик, ҳолини сўра,
Ҳар бир майса, ҳар битта тошни.
Эркалатгин: дагарим, тўрам,
Елкангга миндириб қўёшни.
Пастда қолсин гўққилар, шамол,
Пуфлаб угир юлдуз уюрин.
Миррихга бош кўйиб ором ол,
Юрагингни эркин қўйириб.
Ортиқ сени гўгитмас соя,
Ахир шуни истардинг мудом.
Қара, қандай мукамал гоё,
Тоғ! Чексизлик! Инсон ва Худо!
Энди қўрқмай яшашинг мумкин,
Сингиб кетди руҳингга виқор.
Ўлимга тик боқасан,
Чунки
Елкангда қўёшининг изи бор!

Кун ботди

Кун ботди. Кайтмоқда пода,
 Чўпон келар ўйнатиб заранг.
 Ёмеирга гайилган ҳаводан,
 Тўйиб-тўйиб нафас олар ганг.
 Юлдузларни шикорга торлаб,
 Самода ой уюштирар ов.
 Мизгир зулмат кугоги – горда,
 Туёқлардан ҳориган яйлов.
 Кун ботди. Енгилди куёш,
 Жонсарак япроқлар титрар...
 Увлаб тижар кўзларида ёш,
 Эрксираган занжирбанд итлар.

Кўзёшингни арт,
 Бошингни кўтар!
 Қалтиратма тиззаларингни.
 Чўгима (қаттиқроқ йўтал!),
 Бўронларга бўшатиб бер
 Юрак қаърингни.
 Ожизлигинг сезмасин биров,
 Йўқса, жонинг қолар хатарда.
 Зарбаларга беролмасанг дов,
 Чиқариб ташлашар қатордан.
 Ҳар лаҳзани мардона яша,
 Теккунига ўлим қамгиси.
 Кугсизман деб қилма хархаша,
 Туеулдингми, демак,
 Жангисан!

Қачондир

Човушар ишқ-ла жунун,
 Мум тишлагай фаросат.
 “Аё, Ҳақ” деб минг Мажнун,
 Тарқаб кетар саросар.
 Майсалар етар кўкка,
 Соясин қирга ташлаб.
 Дордан дунёни сўка,
 Сакраб тушар шоҳ Машираб.
 Излаб асл ботирун,
 Заминга кўнар Семург.
 Қабатида Қодирий,
 Совутин кияр Темур.
 Тулпорларин нафаси
 Ҳавони қилиб фалаж.
 Иблисинг араваси
 Адо этиб қайтар ҳаж.
 Тоғлар гайқалар карахт,
 Чақмоқ ойга тортар мил.
 Оёқ тижарар дарахт,
 Қудуқларга битар тил.
 Муштдек изидан отнинг
 Етмиш минг шаҳид нишлар.
 Болтасида жаллоднинг
 Соқол олар дарвешлар.
 Ёмеурмас ёғар юлдуз,
 Сир қолмагай самода.
 Худо билан юзма-юз
 Туриб сўзлашгай одам...

Бошлаб кирар тунни қишлоққа
 Безовта итларнинг ҳуриши.
 Борлиқни бўяган қиш оққа,
 Тутзор мудрар афти буришиб.
 Чопонлар, пальтолар кезар кўгада,
 Тезак ҳидин бурқситар ўгоқ,
 (Ҳали замон тироқ ўгади)
 Жой тўшайди эрингоқ таргоқ,
 Зерикканми, бетус осмонда,
 Дафъатан ой бир совуқ порлар.
 Ҳув юксалган тоғлар томонда
 Ой нурида эрийди қорлар...

Тун сеп ёяр. Кундуз қариди,
 Йўгонлашар заиф товушлар.
 Ёритай деб осмон қаърини,
 ...Юлдуз соғар ҳовуғ-ҳовуғлаб.
 Ёмеир... кўга томогин хўллаб,
 Юмишқ юзи айланар лойга.
 Симёгоғлар – пизилган қуллар,
 Тикилишар ялангоғ ойга.
 Иймон ўқиб қайтгаг хуфтонни,
 Соат ўннга урганида бонг;
 Биз уграшган ҳу-ув хиёбонни,
 Хотирамда қилгайман меҳмон.
 Ахир, билсанг, сенга тегишли
 Ёшлигимнинг катта бўлаги.
 ...Чак-гакиллаб кўзгайди гашлиқ
 Тарновларнинг муздек сўлаги.
 Уйқу бермас эртақлар хасис,
 Тун. Хаёлга ўтмиш қуйилар.
 У ҳам мени ўйлар, шубҳасиз,
 Балки менга шундай туюлар...

Ovchining so'nggi ovi

Hikoya

Жасур КЕНГБОВ

1985 йили туғилган.
Ўзбекистон давлат
жаҳон тиллари
университетининг
халқаро
журналистика
факультетини
тамомлаган.
“Истеъдод мактаби”
VII республика
ёш ижодкорлар
семинари
иштирокчиси. 2016
йили “Биринчи
китобим” лойиҳасида
“Кўҳна белбоғ”
номли ҳикоялар
тўплами чоп этилган.

Ё етарман мақсадимнинг тўққисига охири...

Ибн СИНО

Мен ҳаётда ҳали ҳам шундай одамлар борлигини бировдан эшитганимда, ишонмас эдим. Ўзим кўриб, гапларини қулоғим билан эшитгач, бандаси феъли, аъмоли, қатъиятию бирсўзлигига умр бўйи собит тура олишига ишонч ҳосил қилдим.

Ундаги ёввойи бир виқор, мағрурлик нишонлари оддий одам қавмидан эмаслигини кўрсатиб турар эди...

* * *

– Ҳозиргина одам жўнатдим, Муқим тоға келади, – деди Баҳодир дўстимиз жилмайиб. – Бува зўр мерган. Эллик йил овчилик қилган. Бу тоғу тошлар орасида у билмайдиган камар, у сув ичмаган булоқ, унинг қадами етмаган гор қолмаган.

Биз беш оғайни шоир дўстимиз Баҳодир Баҳромнинг уйига, Қашқадарёнинг Китоб тоғлари бағридаги Палангдарага меҳмонга бориб бир суюнган бўлсақ, анчадан бери суҳбатини оламиз деб юрганимиз Муқим овчи билан гурунглашиш ниятимиз ушалганидан икки қувондик.

Расмларни Аслиддин Калонов чизган.

Палангдара – гир атрофи тоғу тош, сою булоққа макон, хушманзара қишлоқлардан бири экан. Дўнгликлару тоғ этаклариди, қияликларда бетартиб жойлашган ҳовлиларда ажиб бир тартибот ҳам борки, уни айтмасликнинг иложи йўқ. Уйлар тоғ шароитига хос, табиат инжиқликларига мос бунёд бўлган. Дарё қутурадими, сел келадими, сой тошадими, қор кўчадими – бу уйларга заха етказолмайди.

Сезганим шу: палангдараликлар анчайин оркаш халқ, қони қайноқ эл экан. Мардлиги бўйидан баланд келади. Ахир, Жиннидарёдан сув ичган эл мард бўлмай, ким мард бўлсин.

Ҳаял ўтмай, дарвоза тақиллади. Баҳодир ташқарилади. Унинг ортидан қорувли бир киши кириб келди.

– Муқим тоға шу киши бўладилар, – деди Баҳодир бизни таништириб.

Тоға билан салом-алик қилдик. Қаттиқ сиқиб кўришар экан, қўлимиз худди шер панжаси билан пашша тутгандай, у кишининг кафтига сингиб кетди. Муқим тоға деганлари етмишга чиққан одамга сира ўхшамайди. Ҳар билаги, лоф бўлса-ям, етти яшар терак танасидай, икки елкасида икки одам ўтирувиги жой чиқади, бир пой кавушига икки оёғингизни тиксангиз ҳам пичаси бўш қолади, қисқаси, девнинг чала туғилган боласига келбат берадиган зот.

Олифталик курсин, ўша ердаям ижоду адабиётдан баҳслашиб кетдикми, Муқим тоға аввал-бошида бироз бегонасираб ўтирди. Биз ҳам кўп-да гап қўша олмадик. Кимдир тоғликлар ҳақида сўз қотди-ю, тоғага тил битди. У киши билан қуюқ танишиб, бир пиёла чой ичгач, тушга яқин дам олиш тадоригини кўра бошладик.

Гидам-тўшак, қозон-товоқни ўраб, туз-наъмакни туғиб, машинага юкладик. Йўлда бир қассобдан лаҳм гўшт олдик.

Палангдарадан чиқиб, тоғ бағирларию дўнгликлар оша чайқалиб-чайқалиб кетяпмиз.

Олдимиздан айқириб оқаётган бир дарё чиқди.

– Жиннидарёмиз шу, – деди Муқим овчи.

Бизга теккан касаллик – ном маъносини билиш истаги қўзиб қолади.

– Отидан маълум-ку, – дея кулди овчи. – Сиз бу ерларга баҳорда бир келинг, билиб оласиз. Фирт тентакдай қутуради бу.

Дарё устига қурилган омонатгина кўприқдан ўтдик. Биз борган ёзнинг чилласида сув камайган, кенг-мўл сой ҳосил қилиб оқаётган дарё сокинликка чўмган эди.

Шу зайлда машинамиз чираниб-чираниб, тоққа ўрмаламоқда эди. Олдимиздан бир ирмоқ

чиқди. Уловимиз базўр ўтди. Сўнг ўтлоқзор келди. Ўт-хашак тизза бўйига келади, машина зўр бериб олдинга интилади, бироқ моторнинг гувиллагани қолади: тоғ этагидаги тик қиялик бошланди. Шунда ҳайдовчи тушиб туришимизни буюрди. Ҳаммамиз тушиб, машина ортидан итардик. Қияликдан ўтиб олгунча, ўпкамиз оғзимизга тиқилиб, ҳансираб қолдик. Бироз юргач, энди олдимиздан сув ҳам кўндалангига чуқурлик келди.

– Бўлди, – деди Муқим тоға. – У ёғига улов боролмайди. Ўзимиз кетамиз. Қани, меҳмонлар, кўч-кўронимизни олиб, яёв юрамиз энди.

– Борадиган жойимиз қаёқда ўзи? – деб юбордик беихтиёр.

Тоға:

– Ҳув анави қоялар тагида зўр бир жой бор. Соё бўйи.

У кўрсатган томонга қараб, ҳовлиқиб қолдик. Эҳ-ҳе! Яқин кўрингани билан бу тошлару сув оралаб, камига шунча ашқол-дашқолни кўтариб боришни айтинг. Кимдир кўрпачаларни қўлтиқлаган бўлса, бошқамиз қозону идишлар ўралган дастурхонни кўтардик, яна биримиз ичимликларни авайлаб елкага ордик. Муқим тоға йўл бошлади. Бешовлон туртиниб-суртиниб, ортидан эргашдик.

Топ-тоза, енгил ҳаводан симириб-симириб ичгиси келади одамнинг.

“Ҳеҳ-хе-хе! Биз келдик!” дея айқирсангиз яна. Бироқ бунинг учун аввал манзилга етмоқ керак.

– Жадаллашинглар-ей, азаматлар! – дейди Муқим тоға ниятимизни пайқагандай. – Озгина қолди. У ёғига маза қиласизлар!

Бешовлон чамаси бир километрча юриб, силламиз қуриди. Қўлимиздаги нарсалар тушиб кетай-тушиб кетай деяпти. Муқим тоға ҳолимизга боқиб, кулди:

– Тоғнинг нариги тарафига борсак бўлар экан ўзи, а, нима дейсизлар?

– Шу ерлар ҳам бўлаверади бизга, – деймиз кулишиб.

Кўз очиб юмгунча Муқим тоға илдамлаб кетди. Бизникидан оғирроқ юк билан олдинда, тин олмай, худди кучга тўлган ўн саккиз яшар йигитдай чаққон ҳаракат қилишини кўриб, бекорга ярим аср тоғма-тоғ ов қилиб юрмаганини тушундик ва унга жуда ҳавасимиз келди.

Бироздан сўнг у кишига етиб олдик. У тоғ бағри бўйлаб ўтган кичикроқ бир ариқ олдида кутиб турган экан.

– Ариқнинг ўнг томонидан юрамиз, – деди у. Қарасак, у айтган томон юришга жуда ноқулай, тор, тик жарликни ялаб ўтган илонизи ёлғизоёқ йўл. Қайтанга, ариқнинг чап тарафи кенгина, бемалол юрса бўлар экан. Чол тушмагур сувдан ўтишга эринди-ёв деб ўйлаб, бир сакраб ариқнинг нарига томонига ўтиб олдим. Ортимдан яна бир шеригимиз ҳатлади. Қолганлар эса тоғага эргашди.

Ўз метрча юргач, тоғани тушундик: биз юрган йўл бора-бора ниҳоятда торайиб, йўқолар экан... Қия, қиррали ҳарсангтошлар бошланиб, оёқ бошишга жой қолмади ва тойиб-тойиб иккимиз ҳам ариққа йиқилдик. Устимиз шалоббо бўлди. Жазирама бўлса-да, муздек сув баданни тешиб ўтай дейди. Бирпас шу сувда турсангиз, тишингиз тақиллаб, баданингиз кўкариб, товукэт бўлиб кетади.

Кўнглимдан ўтганини ўзим биламан. Эҳ, Муқим тоға! Ёшлик қилдик-да биз. Ахир сиз бу ерларнинг ҳар қарич ерини, ҳар бир тошини, гиёҳию бутасини биласиз-ку. Нега ортингиздан эргашмадик биз? Ўзимизга янги йўл солмоқчимидик? Ота-боболар йўлидан юрмаганлар шуйтиб муқаррар адашар экан-да...

Тоғанинг олдида хижолатдан юзимиз лов-лов ёнса-да, ҳазил-ҳузул қилиб, гапни бошқа ўзанга бурдик.

Ниҳоят Муқим тоға тўхтади ва пастликка – қуюқ дарахтзор томон туша бошлади. Ортидан худди курктовуққа эргашган жўжадай пилдираб эниб кетдик.

Воҳ! Мана бу маназарани қаранг!

Елкамиздаги юк оғирлигию, икки кўзимиз оёғимиз остида бўлгани учун эътибор бермай келаётган эканмиз! Нақд жаннат боғига тушиб қолибмиз-ку! Аланглаб, кўзимиз порлаб кетди. Тўрт тарафимиз тоғ, қуюқ дарахтзор! Ўртадан зилол суви мавжланиб-товланиб, тошлардан тошларга урилиб, эни уч қулоқ келарли сой оқиб ўтяпти. Тангадай жойгаям қуёш нури тушмайди. Танга роҳат берадиган салқинлик. Сувнинг жилдираши ҳузур бағишлайди. Боғи Эрам шу ердан улги оганмикан...

– Шу ерга қўнамиз! – деди Муқим тоға. – Сизлар жой тайёрланглар, мен ўчоққа қарайман. Бир қовурдоқ қилиб берай...

Кўрпача-гилам тўшаб, дастурхон ёздик. Ноз-неъматларни батартиб тердик. Соё четига тошларни йиғиб, “тўғон” қурдик-да, ичимлик ва тарвуз-қовунни бўктириб қўйдик. Тоға ҳаш-паш дегунча тошлардан шинамгина ўчоқ ясаб қозон осди. Жиззаси тайёр бўлгунча гурунглашиб ўтирдик.

– Ўсмирлигимдан елкамга милтиқ илганман, – дейди Муқим тоға гўштни лўнқа-лўнқа тўғрар экан. – Етмишга кириб ҳам таним дард билмади. Шу тоғларни кезиб сочим оқарди, тишим тўкилди, шундай бўлса ҳам қаддим букилмади. Шу тоғлардан қувват олиб яшадим. Бировга гапимни олдирмадим, бировга гап бермадим. Ҳурмат қилганимни бошимда кўтардим, ёмонлиги бор одамга ёндашмадим.

Бир йили қишлоғимиз катталаридан иккитасининг уйига одам юбордим. “Муқим тоғаникига борар экансизлар, какликхўрлик бўлар экан” деб айттирдим. Ўша куни қўнжим тўлиб каклик овлаб келган эдим-да.

Улар келди. Какликни қизартириб, гиёҳлар қўшиб пишириб, олдига қўйдим. Маза қилиб еб бошлашган эди, секин турдим-да, деворда илиғлик қўшоғизни олдим. Ўқладим. Ҳалиги икковининг луқмаси оғзида қолди. Ютишним, чиқаришним билмай қолди.

Қўшоғизни шартта икковига қаратдим.

– Оғзингдагини тезроқ ют! – дедим жиддий туриб. – Икковингним отаман! Сўнг ўлигингни гиламга ўраб, Жиннидарёга оқизаман...

Икковиям феълимни яхши биларди. Қиламан деган ишимни қилишимни кўрган, гажирлигимдан хабардор эди.

Нима бўлаётганини умуман тушунмай, анграйиб, икковиям қўлини кўтарди. Ранги сурпдай оқариб кетди.

– Нимага? Нима гуноҳ қилдик? – дейди. Қарасам, икковиям кўзи милт-милт этиб, йиғламоқдан бери бўлиб турибди.

– Икковинг ҳам ўғрисан! – дедим. – Одамларнинг ҳақини еб, элнинг элагини тешиб юрибсан!

Икковиям бошини оёғимга уриб, ялинди:

– Муқим ака, ундай қилманг! Еганимизни қайтариб жойига қўямиз, фақат отманг... – деди. Сўнг ҳамма қилгиликларини ўз оғизларидан эшитиб олдим-да, бир ой вақт бердим. Ишонасизларми, анави кассир билан буғалтир шўрлик ярим ойга қолмай, ҳамма нарсани жой-жойига қўйибди.

Ўзи улар билан шунчаки, жўрттага ҳазиллашиб, нишонга олиб кўрган эдим. Баҳонада кирди-корларини билиб олдим. Элнинг ҳақи қайтди.

Муқим тоға мамнун ҳолда жилмайиб қўйди. Қозонга картошкани солар экан, яна кўп хотираларини эслади.

Асли у овчи эмас, дуппа-дуруст ёзувчи, ровий экан. Боиси воқеаларни шундай тасвишлаб гапиряптики, манзаралар кўз олдимизда худди кино тасмасидай тиниқ ва равшан бўлиб жонланяпти....

* * *

...Декабрь тонгларидан бири. Тогни қалин қор қоплаган.

Овчи Муқим тоға каллаи саҳарлаб чакмони ўнгирини қайириб, липпасига танғиди. Куракни олиб, лойсувоқ офилхона томига чиқди. Қарийб бир метрча келадиган қорни эҳтиёткорлик билан куради. Уйи томидаги қорни эса ярим қаричча қолдирди. Сабаби, томда озроқ қор қолдирилмаса, 30-35 даража совуқда шифер чарс-чарс ёрилиб кетади.

Тонг ёришмасдан дарвозахона, катак, офилхона ва тандирхонага йўл очди.

Сўнг тўрхалтасига ўқ-дори, емак-ичмагини, туз, ичак ип, қўшимча қоп, қўлбола қопқон, гугурт ва қўлчироғини солиб, тахт қилди. Қорнини тўқлади-ю, елкасига қўшоғиз милтигини осиб, йўлга тушди.

Қуёш нурлари оламни мунаввар, чароғон қилса-да, ожизгина тафти этни зирқиратадиган аёз захрини кесолмайди. Қалин қор ёққан ана шундай кунлари кўпинча ови бароридан келади. Бундай чоғларда очликдан қийналган жониворлар изғиб юради. Қор қанча қалин бўлса, уларни тутиш шунча осонлашади. Шу боис Муқим тоғанинг бугунги овдан умиди катта. Тулки, қуён ўз йўлига. У овчиларнинг азалий орзуси, қанча овласа, шунча обрўси ошадиган ўтюррак ва мағрур жонивор – бўри илинжида йўлга чиқяпти.

Тўғри, илгари ҳам бир-икки марта бўри овлаган. Лекин улар билан мақтангулик эмас эди: бўрилардан бири қўтир босган, касалманд, нимжонгина, иккинчиси эса ҳали гўр бўрибачча эди.

Ов иси ўткир бўлади, овчи кўнгил виқор тусайди.

Бўрининг зўрини ким отган, дейилса, Муқим овчи номи тилга олиниси керак! Одамлар, наинки оддий одамлар, ҳатто, унча-мунча овчи ҳам у билан ўйлаб салом-алик қилсин.

Овчининг юраги гупиллаб кетди. Неча-неча йиллик бу орзу бугун ушалса, қандай яхши ахир. Ови юрганнинг дови юради-да.

У осиб олган халтаси елкасига қанчалик оғир юк босмасин, руҳи тетик, қушдай енгил эди. Тошдан-тошга кийикдай сакраб борар, қор тиззасига келса-да, тўпиғига чиққанчалик туюлмасди.

Қишлоқдан узоқлашиб, одамлар қадамидан узоқ – Қорахонтоғнинг ёввойи ҳайвонлар макон тутган ён бағирлари бошланар экан, овчи тўхтаб, бир нафас тин олди. Қора кўзойнагини тақди. Бутун борлиқ оқликка бурганган бундай паллада қор кўзни ёмон қамаштиради. Қора кўзойнак эса, кўзни асраб, ором беради.

Муқим овчи энди зийракликни оширди. Боиси мана бу дара атрофи, ҳув анави “якка-мохов” қоя

ва кунботарга туташиб кетган тоғ қайирлари тулкию ушоқ жониворларга макон. Ана, қалин қор сиртини сидириб, силаб-сийпаб ўтган, яккам-дуккам майда излар кўзга чалиняпти. Бу – қуён изи. Лекин Муқим овчи унга парво қилмайди.

У гарч-ғурч қилиб, қор кечиб узоқ юрди. Туя ўрқачига ўхшаш бир дарадан чиқиб қолди. Чап тарафида бир ирмоқ оқяпти. Ундан иссиқ буғ кўтариляпти. Ирмоқ бўйлаб озроқ юриб, сўқмоқдан нишабликка қараб кетса, бир-бирига омонатгина тегиб турган йирик-йирик ҳарсангтошлардан омон ўтиб олса, у ёғи муродга етказадиган марра-манзил.

Муқим овчи юравериб-юравериб ҳориди.

Одам бўйи келадиган бир ҳарсангтошнинг кунгай тарафига ўтиб, қор тушмаган иқ жойда оёқ илди. Этиги билан қорни кураб, ўтирар жойини кенгайтирди.

Қорни очиққанини сезди. Чинор ва дўлана шох-шаббасидан териб келиб, ўтин ёқиб исинди. Тўрхалтасидан егулик олиб, оғзига солди. Суви-дишни оловга тутиб, иситди. Томоғини ҳўллади. Кўзойнагини ечиб, атрофни томоша қилди.

Зумрад қишнинг гўзаллигидан баҳри дили очилди. Ҳа, бу тоғлар йилнинг тўрт фаслида ҳам тароватли. Қараган кўзни гўзалликка ошно қилади. Худди шоли ва тариқдай аралаш сочилиб кетган арча, дўлана, заранг, чинор, наъматак, каби дов-дарахтлар, буталар усти қорга бурканиб, тоғлар юзига суртилган упадай товланади.

Ана, овчи қордан тозалаган ерда ўтлар қолдиги кўриниб турибди. Ие, манави хапри деган ўсимлик хашаги-ку. Тоғликлар уни аврук ҳам дейди. Одамлар аврукнинг дамламасидан қўтир ва бошқа тери касалликларини даволашда фойдаланади. Агар унинг ўтини сувга солиб чўмилса, баданга хушбўй беради. Терини майин қилиб, яхшилади. Бу томонларга замонавий атторлик кириб келгунича, тоғликлар, айниқса, бўйи етган, тўйи бўлар қизлар аврукка чўмилиб, ўз ифори билан ошиқларини батамом адоий тамом қилган.

Муқим овчи аврук хасини қўлига олиб, ҳидлади. Қор тагида қолган бўлса-да, димоғига хушбўй кириб, кўнгли алланечук бўлиб кетди. Руҳи енгил тортди.

Бейхтиёр жилмайди: йигитлигини, ёри билан кечган илк учрашув кечасини эслади. Ўшанда ҳам севгилисидан мана шундай майин ис келган эди...

Овчи ажиб ҳисларга берилиб, энтикиб турар экан, бир нарса эътиборини тортди: ахир ҳозир у турган жой хавф-хатарнинг кони-ку! Оғзидаги оғзида қолди. Зудлик билан қўшоғизга ўқ жойлади ва қулоғи динг бўлиб, ҳушёр турди.

...Шу йил баҳорда – айни май чоғи овга чиққан эди. Буталар соясида ётар экан, бурнига нохуш хид келди. Қараса, сал нарида тезак ётибди. Муқим овчи ўшанда ҳам сесканиб кетганди. Бу – ёввойи чўчканинг гўнги эди.

Тоғда ёлғиз одам учун тўнғиздан кўра хавфлироқ ҳайвон кам. Муқим овчи, кўзим алдамаяптимики, дея атроф-жавонибга тикилиб қаради. Буталарни айланиб чиқди. Тўнғиз юрган йўлида туёқ изи қолади, қумоқ ташлайди, ерни тирнаб, дарахтларга ишқаланиб, белги беради. Уни кўпроқ дарахти мўл, сувга яқин жойларда учратиш мумкин.

Муқим овчи буталарни айланиб юриб, қуруқ ўт тўпланиб турганини кўрди-ю, юрагини баттар ваҳима босди. Айни баҳорда бутазорлар ичида бундайин усти қуруқ ўт билан қопланган янги шаббалар пайдо бўлдими, билингни, у жойда яқин орада ёввойи чўчқа болалайди. Муқим тоға, гарчи елкасида милтиғи бўлса-да, ўзи неча йиллик овчи эса-да, дарров у ердан узоқлашди. Тўнғиз подасига дуч келса, милтиқ ҳам иш бермайди...

Ҳозир ўша манзара кўз олдига келиб, егани томоғидан ўтмади. Ёввойи чўчқа болалари етилиб, одамни тилка-пора қиладиган кучга тўлган бўлиши мумкин...

Муқим овчи тезда нарсасини йиғиштириб, аланглай-аланглай, у ердан узоқлашди.

Куни билан юриб, оёғи терлабдими, пайтаваси оёғига жикқа ёпишиб, ғашига тега бошлади. Боя оловда қуритиб олса бўларкан экан. Йўқса, нам пайтава оёқни хароб қилиши тайин.

Муқим овчи чек-чегараси йўқ тоғ бағрида ҳорғин юқорилаб борар экан, хўрсиниб қўйди. Қишлоқ олисларда қолди. Пешин бўлса ҳамки, бирор нима овлай олмади. Аввал-бошда қуённинг изидан тушишга ор қилди. Тулки учрамади. Куннинг ёруғида бўрига дуч келиши-ку амри-маҳол. Какликлар ҳам узоқлардан овоз берди. Олдидан “пир” этган товуш чиқмаса-я...

Муқим овчи яна мўл юрди. Юксакка ўрлагани сайин қор қалинлашиб бораверди. Овчи яхши билади. Палангдарада ё Варганзада бир қарич қор тушса, бу ерларда, айниқса, ҳув анави Қорахонтоғ манглайларида бир метрдан ошади. Қорнинг зўри ёввойи ҳайвонларнинг шўри дегани. Тўғри, уларнинг кўпи кундузи инидан чиқмайди. Тунлари озиқ излаб изғийди. Сув ичиш учун пастга энади. Емиш тополмаса, қишлоқларга яқинлашади. Ҳатто, одамларнинг ҳовлиларига довуру тушиб келади. Муқим овчи буларни хўп яхши билади.

Тунов кунни бир гурунгда ғалати гап эшитди. Варганзалик бир тадбиркор одам олма сотиб олгани олисроқ қўшни қишлоққа борибди. Савдони пишитиб, эртасига келаман деб қайтибди. У борадиган кун сотармон кечга яқин йиғиб ўтирган олмаларидан хабар олай деб ҳовлисига чиқса, бир айиқ меваларни еб ётган эмиш. Ҳалиги киши жон ҳолатга қўлига илашган белкуракни олиб, айиқ томон пўписа қилиб югурибди. Шунда оч айиқ ҳам унга қараб югуриб, даст кўтарибди-ю, зарб билан улоқтириб юборибди. Ўн қадамча нарига бориб тушган одамнинг бир қўли чирт узилиб тушибди. Шунақа. Оч айиқ урса, беш ёшли хўкизнинг ҳам бели синиб кетади.

“Ишқилиб, оч айиққа йўлиқтирмасин” деди Муқим тоға ичида. Лекин бу ўйи ўзига нашъа қилиб кетди. Унга нима бўляпти? Ўйласа, боядан бери ҳайвонларнинг унисидан ҳам, бунисидан ҳам кўрқа бошляпти. Ёввойи чўчқадан бир кўрқди, энди айиқдан юраги така-пука бўляпти. Ё ёши ўтгани сайин овчи дегани ҳам кўрқоқ бўлиб қоладими? Қарчиғай қариса, чумчўққа майна бўлармиш. Энди у қаридими? Ё “Милтиқ кўтарган билан овчи бўлмас, дағдаға солган билан довчи бўлмас”, деган гап Муқим тоғага ҳам айтилганмикин?

Асло!

У овчи деган номга иснод келтирмайди. Қўлида қуроли бор экан, ҳар қандай йиртқич олдида мағрур туради. Ҳатто, қуролсиз ҳам йиртқич кўзига тик қарай олади. Тўқол така сузишса, енгилармиш. Лекин Муқим овчи яроқсиз ҳам енгилмайди. Бир айиқни елкадан оширишга етар қуввати бор ҳали.

Ё номинг қолсин, ё шонинг!

Муқим овчининг бир умрлик ҳаёт қондаси бу!

У қаддини ғоз тутди. Худди фронтга кираётган мағрур аскардай олдинга қараб интила бошлади. Ҳозир олдидан оч айиқ ё кутурган бўри тугул, дев чиқсаям, бир ўқ билан ер тишлатадиган шаҳд пайдо бўлди. Бироқ қаршисида дев тугул, қуён ҳам қора бермаяпти... Бу ёғи қош қорайиб келяпти. Ҳадемай буюқ турса, ишнинг пачаваси чиқади. Осмонда ҳали ҳам кулранг булутлар тарам-тарам бўлиб сузиб

юрибди. Уфқда қуёшнинг хира нури булутлар остидан осмонга қизғиш тус бериб турибди.

Овчи чарчади. Ҳарчанд олдинга интилмасин, қадам олиши сусайиб, мадори кетаётганини ҳис қилди. Яна озроқ юрса-ку, анави қоя лабидаги якка ёнғоқ дарахтга етиб олар, бир муддат нафас ростлар эди.

Ўн қадамча юрган эди, нимадир увиллагани қулоғига чалинди. Муқим овчи тақа-тақ тўхтади. Овоз келмиш томонга қулоқ тутди. Аввал секин, сўнг чўзиб увиллаган овоз келди. Ортидан худди кучукваччалар вангиллагани каби товуш эшитилди.

Муқим овчи яқин орада бўри борлигини тусмоллади ва дарров милтиқни қўлига олиб, товуш келаётган тарафга – қояни айланиб ўтишга қарор қилди. Ишқилиб, тўда ҳид олиб, жуфтакни ростлаб қолмасин, дея пушиб, ниҳоятда эҳтиёткорлик билан бора бошлади. Қоя ортига ўтиши билан эллик метрча нарида – буталар ёнида уч бўри турганини кўрди. Улар бир-бирига қарама-қарши чўнқайиб ўтирар эди. Икки кулранг бўрининг жуссаси катта, жуни ҳурпайган, бири ёлдор, виқор билан турарди. Учтинчисининг туси оқишга товун, наригиларига қараганда, бироз кичикроқ, озғинроқ эди.

Муқим овчи ёлдор бўрига илк бор дуч келган эди. Бўрилар нега бундай ўтирганини дарров фаҳмлади. Демак, устма-уст ёққан қалин қор жониворларнинг силласини қуритган. Тўда емиш тополмай, она табиатнинг сўнгги, аёвсиз ва шафқатсиз қонуни ижросини бажармоқ учун йиғилиб турибди. Муқим тоға бундай ҳолга бир сафар дуч келганида, ҳай, майли, тасодифдир, дея ўйларди. У уч-тўрт бор гувоҳ бўлган. Бошқа номдор овчилардан ҳам бу ҳақда кети узилмас ҳикоялар эшитган.

Бўрилар ҳеч озиқ тополмай, очликдан жони хатарда қолса, туни билан давра қуриб ўтиради. Кўз юммайди, киприк қоқмайди. Қай бири кўзини юмса, оч тўда ўшани ейди. Кўзини юмиб қўйгани эса, ўз қавмининг ғажишларига мардонавор, мағрур туриб беради.

Биологик танлов, табиатнинг аёвсиз қонуни бу. Бирорта бўри бу қонунни бузишга журъат қилолмайди.

Муқим тоға зийраклик билан тўдага тикилди. Ана, бу тўда ҳам киприк қоқмай тикилиб турибди бир-бирига. Фақат анави оқиш бўри ҳадеб увиллапти. Қорни ичига тортиб кетяпти. Бесаранжом, жонсарак кўринади.

Овчи қайси бирини нишонга олишни ўйлади. Оқиш бўрини отиш кулгили, албатта. Шунча йўл босиб, не-не орзу-ният билан келиб, ўламса бир бўрини отадими?

Шу чоғда отасидан эшитган, бир умр қулоғи остида жаранглаб тургувчи, қўлига милтиқ олганидан бери амал қилгувчи гапни пичирлаб айтди: “Овни отсанг билиб от, дол нишонга илиб от”.

Ахир, бошқа пайт бўлса, бўри тўдасига қарата ўқ уза-ю, ўқ хато кетса, йиртқичлар тум-тарақай қочиши мумкин. Одамга ширин бўлган жон ҳайвонгаям бирдай тотли-да.

Бироқ ҳозир вазият ундай эмас. Овчининг қаршисида турган мана бу тўда шундоқ ҳам жонидан тўйиб кетган. Уларни айна дамда милтиқ тугул, замбаракдан ўққа тутсангиз ҳам, дов бериб, устингизга важоҳат солиб бостириб келиши, ташланиб, милтиқ-пилтиғингиз билан тилка-пора қилиб ташлаши мумкин. Шунинг учун биринчи уринишдаёқ нишонни беҳато олмоқ керак.

Муқим овчи “дол нишон” қилиб ўнғай турган, ёлдор кулранг бўрини танлади.

У эсини таниганидан бери биринчи бор бундай катта, кучга тўлган, мағрур ва ёлдор бўрини кўриши эди. Муқим тоға бир умр овлашни орзу қилган йиртқич балки шудир. Эҳтимол, у бундайини қайтиб учрата олмас...

Ширин хаёлга берилди. Ҳозир уни қулатса, овчи жўралари ўлжани кўрса, энлаб кўриб, унга ҳавас қилса, элда гапириб юрса-ю, овчи номига ном қўшилса. Палангдара хонадонларида оқшомлари билан оналар болаларига Муқим овчининг ботирлигию мерганлиги ҳақида эртақлар айтиб берса. Палангдаралик ўғлонларга Муқим исмини қўйиш урфга кирса. Овчилар шогирдларига мерган дегани пана-пастқамда туриб олиб, ожиз ва нимжон, ярадор ҳайвонларни эмас, энг кучли йиртқич, жониворнинг зўри билан майдонда яккама-якка олишиб, ундан устун келиши лозимлигини айтишса, айтишса-ю, Муқим овчини мисол келтиришса...

Айниқса, буғалтир ва кассирга ўхшаган мунофиқлар бирор ишга қўл уришдан аввал Муқим овчини эсласа ва оқибатини ўйлаб, қинғир ишидан қайтса...

Муқим овчи шуларни ўйлар экан, ҳаммаси ҳозир нишонни аниқ ва тўғри олишига, овчиларга хос ички хотиржамлик билан тепкини ўз вақтида босишига боғлиқ эканини ич-ичидан ҳис этди.

Айни пайтда ўқ хато кетиб, тўда ҳужум қилиб қолса, қўшоғизни ўқлашга улгурмаслигини ҳисобга олиб, ҳар эҳтимолга қарши дея, халтасидан пичоқни чиқариб, этиги қўнжигга солиб қўйди.

Милтиқ стволини ёлдор кулранг бўрига тўғри-лаб, жониворнинг нақд кўкрагини нишонга олди. Бўри қилт этмай турарди.

“Ўзинг қувват бер! Шарманда қилма”, деди овчи ичида пичирлаб. Сўнг бўрининг кўзига сўнгги бор тикилди ва нишонни янада ростлаб, тепкини босди!

Ўқ овозидан тоғ гумбурлаб кетди.

Аниқ кўрди: ёлдор бўри гуп этиб қулади.

Ёнидаги кулранг бўри эса қочиб кетди. Оқиш тусли кичик йиртқич эса қандай ўтирган бўлса, шу тарзда тураверди. У қочмади!

Муқим тоға овчи бўлиб, ўқдан қочмаган ҳайвонга илк бор дуч келган эди. Оқиш бўри энди шерикларига эмас, Муқим овчига қаради. Кўзи ёниб тикилди.

Овчи ўрнидан қўзғолди. Милтиқни ўқлаб, қочмай ўтирган оқиш бўри томон қадам ташлади. У ҳам қасд қилгандай, тек тураверди. Орада йигирма қадамча масофа қолганида бўри оёққа турди. Энди у аввалгидай ичини уриб турган, озғин бўри эмас, қор устига қулаб, кўкрагидан лахта-лахта қон оқаётган кулранг ёлдор қавми мисоли мағрур турарди.

Инсон ва бўри бир-бирига рўбарў келди!

Муқим овчи милтиқни тўғри унинг пешонасида тўғрилаб, яна бир қадам босди!

Инсон ва табиат орасида муқаррар фалокат масофаси яна бир қадамга қисқарди.

Ҳозир овчи тепкини босади-ю, яна бир йиртқичнинг ҳаётига нуқта қўйилади. Ёки аксинча...

У ёғи икки махлуқнинг эпчиллигию маҳоратига тан.

Муқим овчи оний лаҳзаларда миясидан ўтган бир фикрга асир тушди: нега ўқ еган бўрининг ёнидаги бақувват шериги қочиб кетди-ю, мана бу нимжони қимир этмасдан турибди?! Овчи эътибор бериб қараса, у анчагина қариб қолган экан. Лекин барибир унга ишониб бўлмайди. Бўри қариса ҳам, бир қўйни олар кучи бўлади.

Шу боис Муқим овчи оқиш бўри манглайини нишонга олиб, олдга яна қадам босди. Шунда оқиш бўри тисарилди ва индамай орқасига қараб йўртиб кета бошлади.

Муқим овчи милтиқни туширди.

Оқиш бўри сал нарига бориб, тўхтади ва чўнқайиб ўтириб олиб, овчини кузатишда давом этди.

Муқим овчи ўлжага бориб қаради.

Ё, худо! Бу не синоат бўлди? Бу ерда нишонга олинган йирик ёлдор бўридан бошқа, уч-тўрт қадам нарида ундан ҳам катта яна биттаси чўзилиб ётарди!

Муқим овчи терисига сиғмай кетди. Ахир энг катта бўрини отган эди, ундан ҳам йирикроқ яна бири қулабди! Бир ўқ билан икки... бўри! Бунақаси унча-мунча овчининг қўлидан келадиган иш эмас! Кулранг бўри кўксини тешиб ўтган ўқ унинг панасида турган нариги, Муқим овчига кўринмаган улкан бўрини ҳам яралаган экан.

Муқим овчи тоғни ларзага келтириб “О-о-о!” дея айқирди!

Энди унинг номи тилларда дoston бўлади!

Бироқ ҳали суюнишга эрта эди. Бир эмас, икки зилдай бўрини қандай қилиб қишлоққа олиб кетади? Одамларга қандай қилиб кўрсатиб, мақтанади?

Ўйлай-ўйлай, боши қотди. Икки жониворнинг ҳам терисини шилиб, тиши ва тирноқларини олишга қарор қилди.

Халтасидан ичак арқонни олди. Кулранг бўрининг оёғидан боғлаб, ўн қадамча наридаги қари қайрағоч тагига аранг судрай бошлади. Қари бўри изидан эргашди. Овчи бир қадам ташласа, уям бир қадам ташлади. Муқим овчининг бир кўзи ўлган бўрида, иккинчиси таъқиб қилаётган қари йиртқичда.

Ўқ ёлдор бўрининг нақд юрагига теккан шекилли, кўп қон оқибди. Бора-боргунча қор усти ҳам қип-қизил рангга бўялди. Уфқ шафағида қон теккан жойлар қорамтир кўринар, ундан таралаётган иссиқ ҳовур овчининг кўлига хуш ёқаётган эди.

Муқим овчи таъқиб қилаётган, ана, сал нарида чўнқайиб ўтириб, кўз узмай кузатаётган қари йиртқичга ортиқ эътибор бермай, ичак арқоннинг бир учини бўрининг орқа оёғини жуфтлаб, маҳкам илгақлади ва иккинчи учини дарахтнинг бақувват шохига отди. Арқон шох оша қайтиб тушди. Овчи уни қаттиқ тортди. Бироқ бўри оёғи бироз кўтарилди-ю, танаси қилт этмай ерда тураверди. Муқим тоға арқонни кўлига қайта-қайта ўради ва бор кучи билан яна тортди. Бу сафар бўрининг икки орт оёғи ердан узилди, бироқ ярми судралиб тураверди.

Ўзиям жуда катта экан-да жонивор! Бўйи ўлчанса, Муқим тоғадай қорувли одамдан ҳам узун чиқар экан. Шу боис кучи камлик қилаётганини сезган овчи сўнгги усулни қўллади: арқон учини ҳалқа қилиб, белига ўради ва зарб билан торта бошлади. Арқон белига қаттиқ ботса-да, охири ниятига етди ва ўлжани чангаклади. Бўри дарахтга тўлиқ осилганида сезди: ниҳоятда катта экан. Отдай келади десак, лоф бўлар, хўтиқдай десак, ҳақимиз кетади... Хуллас, Муқим тоғанинг ови зиёдаси билан бароридан келди. Икки бўри терисини шилиб олгунича осмон жимирлаб, Зухро юлдузи ҳам хира тортиб, тонг ота бошлади.

Қари бўри уни Палангдара остонасигача таъқиб қилиб келди.

...Тушга яқин Палангдарада байрам бўлиб кетди!

“Муқим овчи отдай-отдай иккита бўрини ер тишлатибди!”, “Терисидан бир ўтов тикса бўлар экан” деган гаплар бирпасда бутун қишлоққа тарқалди.

* * *

– Кейин нима бўлди, Муқим бова? – деб сўраймиз ҳикояни мароқ билан тинглаб бўлгач.

Муқим овчи лаганга сузилган қовурдоқ устига майдалаб пиёз арчиб, барра кўкатларни сепар экан, мамнун жилмайди ва:

– Овчиликни ташладим! – деди.

– Нега?

– Ўша овдан кейин анча вақт ётиб қолдим.

Кулранг бўрининг қаҳрга тўлиб қараб турган кўзи тушларимга кириб чиқаверди. Айниқса, анави нимжон қари бўрининг ҳар оқшом хаёлимда таъқиб қилишлари юрагимни зада қилиб юборди. Охири бу ишни қўйдим. Ўйлаб-ўйлаб, бир оқ кўчқор сўйиб, қон чиқардим. Шу билан қўлимга милтиқ олмадим. Қўшоғизнинг ҳузурини сандигим кўриб ётибди.

Муқим овчи бирпас тин олди ва тантанавор оҳангда:

– Байрам дастурхони тайёр! Ёлдор бўрининг қовурдоғига марҳамат! – деди.

Кулдик.

Таомланиб бўлгач, ёнгинамизда мавж уриб, тошдан-тошга ҳайқириб оқаётган муздай сойда мириқиб чўмилдик. Сўнг энг яқиндаги қояга чиқиш истаги туғилди. Кимдир “у ёқларда бўри-мўри йўқми, ишқилиб?” деб сўраб қолди. Мезбон Баҳодир дўстимиз: “Бўри дегани Муқим тоғанинг ҳидини олса, бу ерларга доримайди” деди.

Муқим тоға ўчоқ бошида қолди. Биз қўлимизга зарангтаёқ олиб, тоққа ўрмалаб чиқиб, эмаклаб тушдик...

...Лаш-лушимизни йиғиштириб қайтар маҳалимиз Муқим овчи бир гап айтди:

– Қолган-қутган нон бўлақларини манави тош устига, суякларни анави дарахт тагига, тузни эса ўчоқ олдида қолдиришлар. Уларда ҳайвонларнинг ҳам ҳақи бор.

Биз Баҳодирга қарадик. Дўстимиз секин шивирлади:

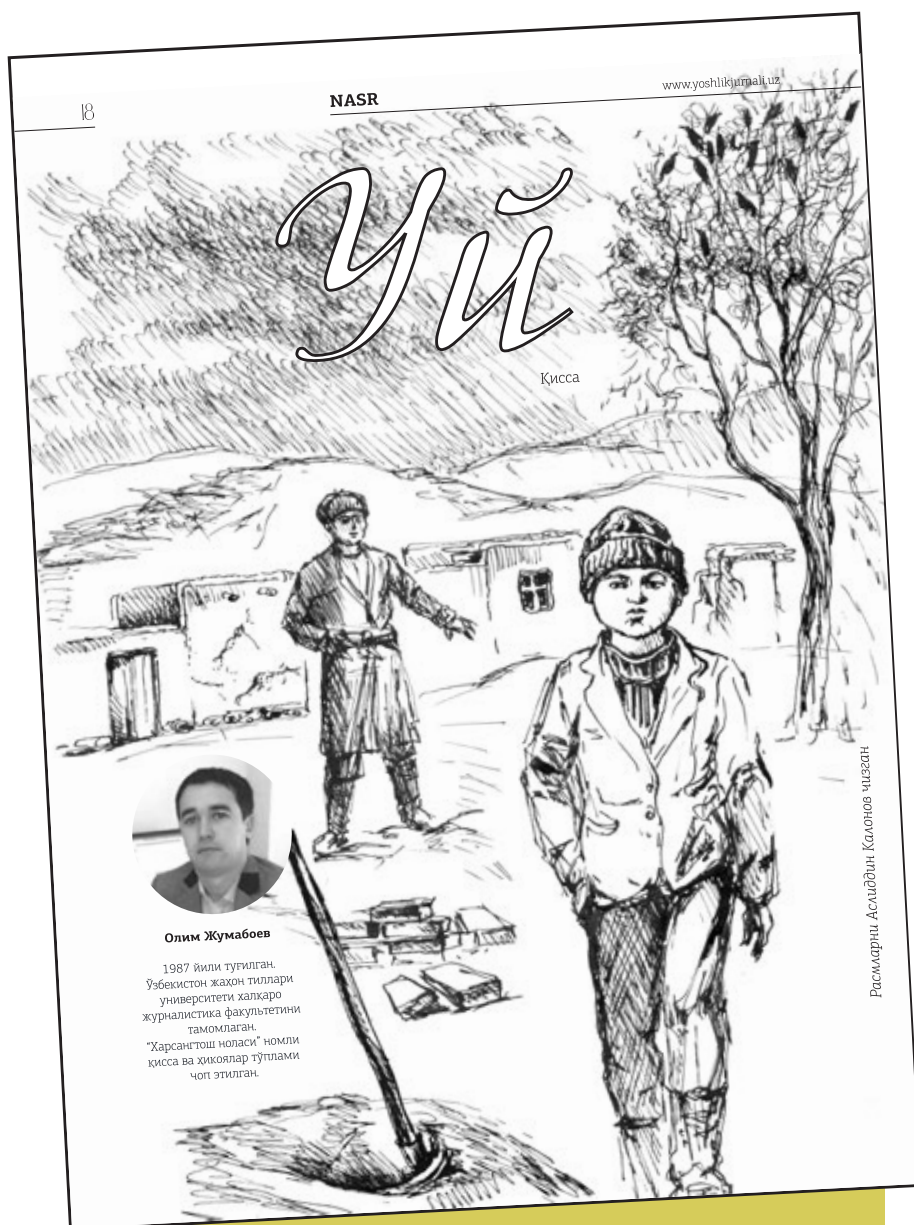
– Тоғда одат шундай: жонзотлар учун албатта туз ташлаб кетилади. Овчилар-ку, ўлжасидан бошқа ҳамма егулигини қолдиради. Муқим тоға эса, жониниям ташлаб кетадиган одам...

Мен ҳаётда ҳали ҳам шундай одамлар борлигини бировдан эшитганимда ишонмас эдим. Ўзим кўриб, гапларини қулоғим билан эшитгач, бандаси ўз феъли, аъмоли, қатъиятию бирсўзлигига умр бўйи собит тура олишига ишонч ҳосил қилдим. Эҳтимол, ўша ёлдор кулранг бўрининг виқори, мағрурлигию қатъиятини сизу биз ҳам Муқим тоға сингари юзма-юз туриб кўрсак, унингдек одам бўлармидик.

Билмадим.

Билганим шуки, етмишга кирса-да, ҳали бардам-бақувват, сўзидан ва изидан қайтмайдиган, лафзи ҳалол Муқим тоға ёввойи ва ҳеч қачон инсон қўлига ўрганмас, боғлиқ туришга рози бўлмас, қафасни хуш кўрмас, милтиқдан чўчимас ҳайвон, мағрур жонивор, инсоннинг қадим қондоши БЎРИ билан яккама-якка қолган. Юзма-юз келган. Тиккама-тикка борган.

Тасаввур қиялпсизми: яккама-якка, тиккама-тикка...

Олим Жумабоев

1987 йили туғилган. Ўзбекистон жаҳон тиллари университети халқаро журналистика факультетини тамомлаган. “Харсангтош ноласи” номли қисса ва хикоялар тўплами чоп этилган.

Ota uy – vatandir

Исломжон ҚУЧҚОРОВ

1993 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетини тамомлаган.

Аниқ эсимда: мактаб пайтларим эди. Адабиёт фани ўқитувчимиз синфдошим Нуриддиндан “даданг ака-укалар ичида энг кичиги, бобонг ким билан яшаяпти?” деб сўраб қолди. Нуриддин:

– Бобом бизнинг уйда яшаяпти, – деди бобоси билан яшаётганидан эмас, худди унга ёлғиз ўзи ғамхўрлик қилаётгандек мағрурланиб.

Ўқитувчимиз унга тикилиб турди-да:

– Йўғ-е, балки сизлар бобонгизнинг уйда яшаётгандирсиз? – деди.

“Гур” этган кулгу хонани босди. Нуриддин сариқдан келган бола эмасми, бир зумда қип-қизил бўлди-қолди.

Ота ҳовли бошқа уй-жой қилиб кетган фарзандлар учун ҳам доимо азиз ва қадрли. Оилавий йиғин ва тадбирлар бўлса, у, албатта, ота уйда ўтади. Ота уйда қоладиган фарзанд елкасида катта масъулият бор. Гарчи отанинг бошқа болалари бўлса-да, уй чироғини ёқиб ўтирадиган ўша. Эл кўпроқ шу фарзанд иқболига қараб, сулола тақдиридан сўз очади.

“Ёшлик” журналининг 2017 йил 11-сонида Олим Жумабоевнинг “Уй” қиссасини ўқидиму, мактаб даврлардан хотира бўлиб қолган ўша воқеа хаёлимда қайта жонланди. Қиссада асар воқеалари биргина қаровсиз ва эгаси “йўқ” уй атрофида кечади. Аслида-ку уйнинг эгаси бор. Аммо овулдагилар уйни “беэга” деб ҳисоблайди. Аниқроғи, шунақа бўлишини истайди. Айнан мана шу уйнинг беэга бўлиб қолиши, овул аҳлининг уйдан қандайдир улуш олиш истаги асар қаҳрамонлари характерини очиб беради. Аслида ҳам бирор кутилмаган воқеа-ҳодиса рўй бермаса, ён-атрофидагилар у инсон характерини ҳатто юз йил ўтса-да билолмаслиги мумкин.

Ўйлашимча, ёзувчи қиссага ном беришда роса боши қотган, “нима деб номласам экан?”, деб қаттиқ ўйлаган ёки умуман ўйламаган. Бундай фикр юритишимизга сабаб шулки, бутун бошли воқеалар бир эски уй атрофида кечаётгани боис шунчаки “Уй” деб қўя қолган. Гарчи асар мавзусини олдиндан “сотиб” қўйса-да, қиссага “Ота мерос” деб ном бериш ҳам мумкин эди. Ё бўлмаса, рамзий маънода “Ўчмаган чироқ” номи ҳам маъқулдек, назаримизда. Чунки узоқ тортишув ва музокаралардан сўнг отанинг уйи барибир бир авлоддан тарқаган сулола вакили Муроджонга тегади-ку. Бу эса ота уй чироғи ўчмаганини билдиради.

Ота уйнинг улуғлиги, азизлиги ҳақида ўй сурар экансиз, унинг она Ватанга ишора қилинаётганини сезасиз. Ватан остонадан бошланади, деган гап илдизи ҳам шунга бориб тақалса, ажаб эмас. Чиндан ҳам Ватан мана шундай севилади, ардоқланади. Йўқса, у ўзгалар томонидан талон-тарож қилинади. Худди овулдошлар жам бўлиб, Шодмон отанинг уйини бузиб, бор-будини орқалаб, елкалаб, қўлтиқлаб кетгани каби.

Қиссада уй сўзининг йигирмадан ортиқ синоним кўринишларини учратасиз. Биргина шу сўз ўзида қанчадан-қанча маъноларни жам қилганини кўриб, ҳис этиб, бу сезимни берган муаллифга таҳсин ўқийсиз. “Уйни бузганнинг ўзи бузилсин”, “Момо бошқа уй қурмаган”, “бир муштга уй бузилиб кетаверса...”, “момони сўнгги йўлга кузатиб, туйнуги йўқ уйга қўйиб келдик” каби халқона ибораларни ҳар бир бобда учратиш мумкин. Бу ҳам муаллифнинг халққа жуда яқинлиги, халқ билан маҳорат ила тиллаша ва диллаша олишини кўрсатиб турибди.

Асар тили ҳақида икки оғиз гап. Ўзбек адабиётида ўз сўзи ва услубини ярата олган ёзувчи Тоғай Мурод асарларини севиб мутулаа қилмайдиган китобхон топилмас керак. Ёзувчининг тили халқимиз руҳиятига шу қадар яқин эдики, унга нафақат китобхон, балки ёш-ёш ёзувчилар ҳам маҳлиё бўлиб қолган эди ва афсуски, адабиётимиз вакилларидаги бу маҳлиёлик ҳамон давом этаётганини ҳам кўриб турибмиз. Натижада Тоғай Муродга ўхшатиб ёзаман, деган қанчадан қанча қалам-кашлар ўз йўлини тополмай, икки қўлини қўтариб, ҳали кирмаган эшик остонасидан ортларига қайтиб кетди. Бу худдики Муҳаммад Юсуфнинг содда ва самимий шеърларига тақлид қилиб қалам тебратган, халқимиз ва адабиётимиз эса иккинчи, учинчи, ва ҳоказончи Муҳаммад Юсуфини тан олмагани кабилар. Олим Жумабоев ана шундай ижодкорлар ичида ўз йўли ва услубини, тилини топиб бораётгани билан ҳам адабиётимиз учун қадрлидир. Тўғри, қиссани ўқиш жараёнида гап қурилишларидан учрайдиган баъзи жузъий камчиликларга ҳам кўзингиз тушади. Қисса баёнчисининг (муаллифнинг) бир хил кўринишга эга бўлган гап қурилишларидан кўп фойдалангани ўқувчини бироз зериктиради. Аммо буларнинг бари муаллифнинг асардан асарга ўтиш жараёнида сайқалланиб, йўқолиб кетадиган камчиликларидан.

Адабиётшуносликда “сўзга хасис” деган ибора мавжуд. Бу воқеа ва ҳолатни ўқувчига тўлақонли очиб бериш жараёнида қисқаликка, камгапликка амал қиладиган ёзувчиларга нисбатан қўлланади. “Уй”нинг ҳам баъзи ўринларида шундай ҳолатни учратамизки, буни яхшиликка йўямиз. Сабаби – ёзувчи асар устида тинимсиз меҳнат қилгани, ўзига ёқмаган жумла ва ҳатто бутун бошли боблардан ҳам воз кечгани, умуман, асарга сангтарошдек сайқал бергани сезилиб туради. Шу нуқтаи назардан баъзи бобларнинг бир-бирига боғланмай қолганига ҳам кўзингиз тушади.

Қиссада воқеа-ҳодиса, қаҳрамонлар ҳолати шунчаки айтиб ўтилмайди. Ёзувчи бу усулни жуда жўн ва содда, деб билади. Бойни бой, камбағални камбағал, яхшини яхши-ю, ёмонни ёмон дейиш йўлини танламайди. Масалан, Муроджонлар оиласи ночорликда кун кечиршини биргина ҳолат очиб берган: “Таги едирилган ковушда авайлаб қадам босардим”.

Эътибор берадиган бўлсак, асарда деярли бирор бир персонажнинг портрети батафсил чизилмаган. Бу балки бадиий асар талабларига зиддир. Аммо муаллиф бу ишни ўқувчининг ўзига қолдиради. Яъни, қиссани ўқиган киши ўз дунёсида ва ён-атрофидаги инсонлардан ўз Ўлжабойи, Суяри, уста Низоми, Сулувхоли ва Эсонбойини қайта кашф этиб бораверади. Бу шундай қизиқ жараёнки, ўзингизни асар қаҳрамонлари билан бирга ҳис эта бошлайсиз. Бунда, албатта, ҳикоячи сиз бўласиз ва аввал Отанинг уйи бузилишига қаршилик қиласиз, хаёлингизда уйга қўшилиб бутун бошли сулола тарихи ҳам худди уй каби нураб, йўқ бўлиб кетаёгандек бўлади, сўнг “дадангиз”да уйга эгалик истаги пайдо бўлганида, қийналасиз. Ўша икки энлик хат сабаб ўзингизни айбдор санайсиз ва охир-оқибат уй сизга насиб қилганида бунга ўзингиз ҳам кўникасиз, кўнасиз. Кунлар ўтиб, Суярни уй даъвоси билан овулга қайтишидан, у билан юзма-юз келишдан ҳадиксираб юрасиз ва ўз ҳаётингизга разм солиб, бирдан ўйлаб қоласиз: хўш, мен шундай қилармидим, қалбимдаги туйғулар мана шундай эврилишларга учрармиди? “Мен”ингизни шу каби саволлар билан сўроқлай бошладингизми, демак, муаллиф ўз мақсадига эришган. Ўзидаги туйғу ва сезим таъминини ўқувчига ҳам тоттира олган. Ҳамма гап шунда!

Қиссада персонажлар портрети батафсил чизилмагани ҳисобига қаҳрамонлар характери яхшигина очиб берилган. Воқеа-ҳодисалар таъсирида инсон қалбида рўй берадиган ўзгаришлар чиройли ва топилма тасвирлар орқали асарнинг бадиий қийматини янада оширган. Элга қўшилиб, Ота уйдан ўзига улуш олган Муроджон овулдошларига қўшилиб қайтар экан, мачит олдида учратгани – Суярдан уялгани, уйи бузилгани ҳақидаги хабарни эшитган “отасининг қирқидан буён қорасини кўрсатмаган олифта”нинг аҳволини ҳис қилиб, ич-ичидан қийналиши ва унга раҳми келиши биргина гап билан ифода этилади. Шу гапнинг ўзи минг гап ўрнини босади: “Уйга қайтарканман, дарахтларнинг яланғоч танлари қаттиқ қалтираётгандек туюларди”.

Қисса халқ тилидаги ибора ва қочирмалар, сўз ўйинлари ва ҳолат тасвирларига жуда бой. Муаллиф ўзи танлаган қаҳрамонларни мажбурлаб гапиртирмайди, қийин вазиятларда сабру бардошини синамайди. Ҳаммасини эпизодларнинг ўзига “қўйиб беради”. Шунчаки оддий одамларни кузатади, кўргани ва ҳис қилганини халқ бадиияти билан ўқувчига тортиқ этади. Айнан мана шу жиҳат қиссанинг ўқишли бўлишини таъминлаган.

Umid shamlarida isinaman men...

**Мирзоҳид
МУЗАФФАР**

1999 йили туғилган.
Шеърлари матбуотда
эълон қилинган.

* * *

Ёмғир шевасида шеър ўқир осмон,
ҳар битта сатридан зиё томади.
Кўнглимдан узилган шамоллар билан
кетган Ишқ қайтишдан қаттиқ тонади.
Мен ҳали йўқдирман,
топилмаганман,
соғилиб ётибман ёмғирлар аро.
Сўзлар шуъласидан кўзим қамашиб,
кетарман Йўқликнинг даргоҳи томон.
Тоғларни
иғади танқазган руҳим,
гарчи мен қайгадир йўқолдим ахир.
Изимни излаган Оғунга айтинг –
мени олиб кетди шоирқалб Ёмғир...

* * *

Жимгина жон берар боғда дарахтлар,
жимгина кузатмоқ –
дунёга доир.
Жимгина иғида турган бўронни
бостириб кўгадан ўтади Шоир.
Оддий фожеалар
ҳайрат бермайди,
бундай ҳодисотга тўла ҳар қадам.
О, бунга бефарқсиз! –
демоқ истайди,
жимгина...
яшайдан тарзаган ОДАМ...

* * *

Мен тил ютиб турганим билан
Сўзлар сукут сақлолармиди?!
Марцилиус МАРТИНАЙТИС

Бир сўз изляяпман –
бир сўзки,
дунёни титратиб, тўзгитмаса ҳам
борлигин сездириб туролсин ўзин.
Уни ҳис қилолсин ҳар лаҳза олам.
Вужудимда оқсин
рангсиз,
оҳангсиз,
(ахир, улар бари фақат ўткинги.)
У англатсин
эрк – олинмас жангсиз,
илдизиди ёнсин Инсон ўткинги.
Қуёшдек қизитиб қайноқ тафтида,
туфрогдек бағрида Ишқни ундирсин.
Бу сўз поклик тигин олиб кафтига,
ёвузлик кўксига сангсин – ўлдирсин.
Мен уни изларман токи танда жон,
майли,
қувватларим бу йўлда толсин.
Мен ҳатто тилимни ютиб турган он,
у сукут қафасин паргалай олсин!

* * *

Оламлар риштаси
туташир бир кун,
асрлар залвори босар фазони.
Ниҳоят покликка юз тутар Огун,
инсон

юксалтирар
асл ИНСОНни.

Ишонгум,
синишдан тўхтар ҳақиқат,
урушлар сурони тинади боқий.
Тинглик-ла ўтади лаҳза, дақиқа,
шамоллар эсади маъсум, илоҳий.
Вақтнинг рангларида
товланур шуъла,
кўзларда Муҳаббат уйгонур аста.
Бу борлиқ эзгулик,
оқликка тўлар,
меҳр уфуради ҳар бир нафасда.
Умид шамларида исинаман Мен,
хаёллар – осмонга узанган дарё.
Ишонинг,
кун келар,
аллақайси кун,
менинг юрагимдан бошланур Дунё!..

* * *

Ёмғирлар ёғади...
оғилар Юракнинг деразалари,
бетил боғлар игра жимлик жаранглар.
Кўрк соғар муҳаббат манзаралари,
томғи товушида
товланур ранглар.

Ранглар...
Қораяди само сийнаси,
булутлар оқади оғирдан-оғир.
Ўқиб самовотдан Севги сурасин,
руҳимнинг игига кўғади ёмғир...
Ўҳ,
руҳим ёмғири:
тақмоқ, гулдурак,
аксланар мангулик манзаралари.
(Бунга дунё тидай олмаса керак) –
аста ёнгум Юрак деразаларин...
Ёмғирлар ёғади бедор боғларга,
ёмғирлар ёғади руҳга исёнкор.
Сокин шивирлайман
олти ёқларга:

Кел,
сенга аталган ёмғирларим бор...

* * *

Гўё бу тоғлардан дарёлар эмас,
виқор

оқайтир
кўзларим
томон.

Юксак гўққидаман –
айни бу нафас
менга ўзимдан ҳам яқинсан, Осмон.
Ҳайрат ундиради ўздан дилтуфроқ,
ойдин ўйлар
гулгар тексиз ботинни.
Тобора бу дунё покланар – оппоқ,
илоҳий шавқ ёқар зуҳуротимни.
Нафосат гуркираб гуллар қаршимда,
бу тошлар тош эмас –
ердаги сабот.
Мени қулатсанг ҳам ҳар гал аршимдан,
барибир,
мен сени севаман, ҳаёт!

* * *

Тупроқ иси келар...
денгиздай гайқалиб, гувранар дала.
Кўгадан ўтади югуриб,
шамолруҳ,

фаритасийрат бир бола.

Қишлоққа туташиган дарёда
гўмилар ҳар оқшом олтин Ой.
Баҳор...
адирларнинг кўкси алвонтус –
биллур косаларда гайқалар Чирой.
Қирларнинг руҳида гопар аргумоқ,
Осмон – заминдаги манзарга вола.
Бир куни..

бир куни шуларнинг барин
шеърга солар ўша соддадил бола...

Ma'naviyat

*yuksalmagan joyda
buyuk odam bo'lmaydi*

Ромен РОЛЛАН
ҳикматларидан

Агар биргина сўз билан
одамни бахтиёр қилиш
мумкин бўлса, бу сўзни
айтмаслик учун қанчалар
разил бўлиш керак!

ВИЖДОН

– эътиқоднинг ҳиссий
қоровулидир.

*Асов танасини
бўйсундира олган
уроодадан кўра ҳавасни
келтирадиган нарса йўқ.*

•
Дўстлар орасидаги
тушунмовчилик улар орасига
учинчи одам тушмагунича у
қадар кучли бўлмайди.
•

Адолатсизликнинг
охири йўқ: бирини
тўғрилаб, бошқасига
имкон туғдиришинг
мумкин.

Ёлгон қарши қаратилган одамдан олдин унинг эгасини ҳалок қилади.

Кечириш жазолашдан кўра кўпроқ жасорат талаб этади.

Иккиюзламачи – ҳамиша қул.

Кун вайрон қилганни тиклаш учун аср керак.

Ҳар бир жасоратли, ҳар бир адолатли шахс Ватанга шон-шараф олиб келади.

Соғлом бўлишни истаган одам биринчи галда ён-атрофидаги ҳавони тозалаши керак.

Ҳақиқий мағлубият, ўнганмайдиган ягона мағлубиятни – душмандан эмас, ўзингдан топасан.

•
Ҳасадгўйлар – ўта юраксиз кишилардир. Оёгини босиб олганингизда ҳам юзингизга кулиб қараб тураверишади.

Инсоннинг энг биринчи бурчи аслидагидай бўлиши, “бу – яхши, бу – ёмон” деган гапни мардона айта олишидир.

Санъат ўз даври интилишларига ҳамоҳанг бўлади.

Қаҳрамон имкони бор ишни бажаради, бошқалар эса – йўқ.

Саломатлик ҳам касаллик каби юқумлидир.

Фикрни ўлдирадиганлар уч карра қотилдир.

Ҳаётга муҳаббат ўлим қўрқувидан айро эмас.

Чегарасиз туман бўлмайди. Муҳими – сабот ва олға юриш.

Санъатнинг биринчи қонуни: агар айтадиган гапинг бўлмаса, сукут қил; айтадиган гапинг бўлса, ёлгон аралаштирмай гапир.

Шеърият

– қофиядош сўзларнинг шақир-шуқури билан эмас, кенг миқёсни эгаллайдиган, инсон кўзидан кўра чуқурроқ ва узоқроқни кўра оладиган руҳияти билан шеъриятдир.

Tiriklik

yombisi

**Абдусаттор
ЖУМУНАЗАР**

1961 йили туғилган. Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг шарқшунослик факультетини тугатган. “Хилват аҳли”, “Ўргимчак китоби”, “Насаф”, “Машраб”, “Вахшувор”, “Бухоро таълим тизими тарихи” каби асарлари нашр қилинган.

Борлиқдаги барча мавжудот, жонзот, воқеа, жараённи Куч ҳаракатга келтиради. Усиз Борлиқ тўхтаб, қуёш музга айланарди. Усиз Борлиқнинг қиёфаси йўқ, *миллат, давлат, жамият, шахс, оила, юрт, муҳаббат* каби муқаддас тушунчалар ҳам дунёга келмасди. Аждодларимиз илм орқали қачонлардир бу Кучнинг нималиги, қандайлиги, қаердалиги, у ҳосил бўладиган Ўзакни яхши билган. Улар шундай ютуққа етишган. Бугун бизнинг жамият шу Кучга эҳтиёжманд, қалбимиз эса ҳаётбахш илмга ташнадир.

Асрлар давомида асраб келинган, долғали фаросат тўлқинлари мавж урган улкан Илм денгизи мавжудлигини ҳозиргача кўпчилик билмайди. Аммо, биламиз, деб ўйлашади. Билган... у, ҳақиқатан ҳам Тириклик Ёмбиси эканини англаган заҳоти сакраб кураш майдонига тушади. Ундан баҳра олиш учун бор қурбини ишга солади. Кўхна ёпиқ саҳифаларда оламга чиқишни кутиб ётган ҳадсиз-ҳисобсиз қутлуғ Зиё юртга тарқалишига кўмаклашади. У анланса, шундай... бор мавжудот, жонзот, воқеа, жараён, ўтмиш ҳаракатга келади.

Унинг кўз илғар-илғамас оний бир қатими ҳам руҳга қувват беради. Одамга дунёни танишга кўмаклашади. Жуғрофий ўрнига кўра, бу денгиз Тошкентда жойлашган. Уни ҳозир Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинаси, дейишади. Мазкур даргоҳда сақланаётган қадимий шарқ қўлёз-

ма асарлари тўплами дунёнинг беқиёс илмий аҳамиятга эга бўлган йирик жамғармаларидан биридир. У ушбу турдаги хазиналар орасида бойлиги ва илмий тарихий аҳамияти жиҳатидан Россиядаги Москва, Қозон, Санкт-Петербург, Оврупонинг Англия, Германия, Франция каби мамлакатларидаги қўлёзмалар сақланадиган кутубхоналардан афзалроқ жиҳатларга ҳам эгадир. Дунёнинг исталган энг нуфузли қўлёзмалар хазиналаридан унинг залвори ортиқ бўлса ортиқдир, асло кам эмас.

Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти 1943 йили Республика Давлат Бош кутубхонасининг (ҳозирги Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхона) *Шарқ бўлими* асосида ташкил қилиниб, 1950 йилгача *Шарқ қўлёзмаларини ўрганиш институти* номи билан аталади. Илмий соҳалар ва вазифалар кўлами кенгайиб бориши туфайли, кейинчалик *Шарқшунослик институти* деб ўзгартирилади. 1957 йили унга ўрта асрларнинг буюк қомусий олими Абу Райҳон Беруний (973–1048) номи берилди.

Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинаси:

1. Қўлёзма асарларнинг асосий кутубхонаси.
2. Иккинчи (дубликат) кутубхона.
3. Тошбосма асарлар кутубхонаси.
4. Ҳамид Сулаймон номидаги қўлёзма асарлар кутубхонаси.
5. Ҳамид Сулаймон номидаги тошбосма асарлар кутубхоналаридан ташкил топган.

Улардан ташқари, хориждан суратли тасмаларда келтирилган, чет элларда нашр этилган мамлакатимиз маданияти ва тарихини ўрганишда муҳим асарлар алоҳида бўлимларда сақланади.

Қўлёзмалар хазинасидаги энг қадимий асарларнинг ёзилган вақти қарийб бир ярим минг йилга етади. Жамғармада бир қанча шарқ халқлари тилларида ёзилган асарлар йиғилган. Улар тарих, адабиётшунослик, санъатшунослик, рассомчилик, фалсафа, исломшунослик, кимё, ҳандаса, тиббиёт, тилшунослик, доришунослик, маъданшунослик, фалакиёт, жуғрофия, муסיқа-шунослик, деҳқончилик, чорвачилик, овчилик каби илм-фаннинг барча соҳаларини қамраб олади.

Институт қўлёзмалар хазинасида Юсуф Хос Ҳожиб Болосағуний, Маҳмуд Кошғарий, Рабғузий, Рудакий, Фирдавсий, Низомий Ганжавий, Саъдий, Амир Хусрав Деҳлавий, Абдураҳмон

Жомий, Алишер Навоий, Фаридиддин Аттор, Жалолиддин Румий, Ҳофиз, Умар Ҳайём, Фузулий, Мирзо Абдуқодир Бедил каби мумтоз адабиётнинг яна кўплаб вакиллари адабий-бадиий асарлари ва Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Маҳмуд Замахшарий, Нажмиддин Умар ан-Насафий, Мирзо Улуғбек, Қозизода Румий, Али Қушчи, Қутбиддин Шерозий сингари алломаларнинг табиий ва аниқ фанларнинг турли йўналишларига доир китоблари сақланади.

Асосий кутубхонада VIII–XIX асрларда туркий, арабий ва форсий тилларда ёзилган ислом тарихи, тасаввуф, исломий фанларга оид қўлёзмалар мавжуддир. Улар қаторида Қуръоннинг VIII асрда ҳижози-куфийда ёзилган ноёб нусхаси ҳамда кейинги асрларда турли моҳир хаттотлар томонидан насх ва бошқа хатларда кўчирилган ажойиб нусхалари ҳам бор.

Ҳозирга қадар фақат шарқ қўлёзмалари асосий кутубхонасининг ўзида 25621 дона асар сақланиши айтилар эди. Бироқ кейинги йилларда Германиянинг Герда Ҳенкел жамғармаси кўмаги билан асосий кутубхонада сақланаётган асарларнинг электрон рўйхатини (каталог) тузиш ишлари амалга оширилиши натижасида асарлар сони яна ортди.

Институт илмий ходимларининг саъй-ҳаракатлари билан ўн бир жылдан иборат “Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси шарқ қўлёзмалари тўплами” каталоги чоп қилинган. Уларда ҳар хил мавзу ва турли шарқ тилларида ёзилган 7574 асар қисқача илмий тавсифланган, Абу Наср ал-Фаробий, Абу Али ибн Сино, Амир Хусрав Деҳлавий, Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий каби илм-фан ва адабиётнинг айрим машҳур вакиллари асарлари каталоглари ҳам нашр этилган. “ЎЗР ФА Шарқшунослик институти жамғармасида сақланаётган шарқ миниатюралари” безакли каталоги чоп қилинди. Ибн Сино таваллуди 1000 йиллиги муносабати билан “Тиб қонунлари” асарининг ўзбек ва рус тилларидаги нашри амалга оширилди.

Энди Борлиқни қаергадир олиб кетаётган ўша Тириклик Ёмбиси пайдо бўладиган, фаросат тўлқинлари азалий мавж ургувчи қутлуғ Илм денгизига элтадиган сўқмоқдан юриб, унинг ҳаётбахш қатраларидан баҳраманд бўлиш учун йўлга тушсак бўлади. Дуч келадиганларимиз Улуғ Ёғдунинг кичик зарраларидир. Мана, биринчи учрагани...

Tarixi Yaminiy

Ушбу асар ўтмишда ўқувчилар орасида “Тарихи Йаминий”, “Ал-китаб ал-Йаминий”, “Тарихи Утбий” каби номлар билан машҳур бўлган. Араб тилида ёзилган. Қимматли ва қизиқарли тарихий маълумотларга эгаллиги сабабли дунё кутубхоналарида кўплаб нусхалари учрайди. Жаҳоннинг бир қанча тилларига таржима қилиниб, Деҳли, Лаҳўр, Техрон, Лондон шаҳарлари ва бошқа жойларда бир неча мартадан нашр этилган. Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинасида ушбу асарнинг араб тилидаги №3252-IV (177 varaқ) ва форсийга қисқартириб таржима қилинган №3144 (72 varaқ, охири йўқ), 5828 (85 varaқ) нусхалари сақланади. №3252 нусха маҳаллий дағал қалин қоғозга насх-сулхатида кўчирилган, чарм муқовали.

Асар муаллифи: Абу Наср Муҳаммад ибн Абдужаббор ал-Утбий, 962 йили Рай вилоятида зодагон оилада туғилади. Абу Али Симжурий, Қобус ибн Вушмагир саройида хизмат қилган. Сабуктегин, Маҳмуд ва Масъуд Ғазнавийларнинг олий даргоҳида нуфузли амалдорлардан бўлган. Айрим тарихий манбаларга кўра, 1036 йили Ғазнада вафот этади.

Мазмуни ва аҳамияти: Асар анъанавий ҳамду санолар ҳамда кириш қисмидан кейин сомониёлар давлатидаги ҳижрий 365 йили (м. 975) содир бўлган воқеалар билан бошланади. Асарда ғазнавийлар давлати ташкил топиши, Амир Носириддин Сабуктегин, Йаминаддавла Маҳмуд Ғазнавий, Султон Масъуд каби машҳур ҳукмдорлар ҳаёти, сиёсий фаолияти ҳақида батафсил маълумотлар берилган.

Унда шўролар даврида жоҳил, зикна, босқинчи, қонхўр шахс сифатида талқин қилинган Маҳмудни эмас, Абу Райҳон Беруний шеърисидаги илм ва адаб аҳлининг саховатли ҳомийси, салжуқийларнинг буюк ва машҳур вазири Низомулмулкнинг ҳукмдорига: “Агар адолат нималигини билмоқчи бўлсанг, Маҳмуднинг сиёсатига назар сол”, деб қилган насиҳатидаги шахсни учратасиз.

Асарда Амир Исмоил Сомоний, Амир Абул Қосим Нух, Абул Ҳасан Симжур, Қорахоний Буграҳон, Абул Қосим Симжур, Сайфуддавла сингари яна кўплаб машҳур ҳукмдорлар ҳақида қимматли маълумотлар берилган.

Ўқувчи ушбу асардаги маълумотлар орқали Мовароуннаҳр, Хуросон, Кашмир ҳудудларида X ва XI асрнинг биринчи чорагида кечган ижтимоий жараёнлар, қавмлар маданияти, ушбу ўлкалардаги халқаро алоқалар билан яқиндан танишади. Асар “Табарий тарихи”дан кейин содир бўлган воқеаларни давом эттиради. Наршахий, Абу Райҳон Беруний, Саолибий асарларидаги шу даврларга оид ахборотларни тўлдиради.

Ундаги маълумотлар Хоразм минтақаси, Бухоро, Самарқанд, Термиз, Насаф, Шош каби шаҳарларнинг тарихий ривожланиши, X–XI асрларда мамлакатимизда мавжуд бўлган давлатчилик асосларини илмий ўрганишда бебаҳо бирламчи манбалардан бўлиб хизмат қилади. “Тарихи Йаминий” асари шу пайтгача етарлича тадқиқ этилмаган ва ўзбек тилига таржима қилинмаган.

Liliana

yig'layapti

Hikoya

Хулио КОРТАСАР
(1914–1984)

“Имтихон”, “Ютуқ” романлари,
“Таъқибчи”,
“Мануэлнинг китоби” каби қиссалари,
“Бошқа бир осмон”,
“Жанубий шоссе”,
“Автобус”, “Иблис сўлаги”, “Истило қилинган уй” каби ҳикоялари жаҳон адабиётига муносиб улуш бўлиб қўшилган.

Рус тилидан
Олим ОТАХОН
таржимаси

Яшиямки, бу ўзимизнинг Рамос, бегона врач бўлганда нима қилардим – нима деб тушунтирардим унга, Рамос ҳарқалай ўзимизники, анча бўлди у билан келишиб олганимизга, шунинг учун кўнглим тўқ – куним битди, деганда, ё менга индаллосини шартта айтади ёки жилақурса, айлантириб ўтирмай ишора қилади-қўяди. Бояқишга қийин, нега деганда

ўн беш йиллик қадрдоним, покер ўйнаб гоҳ бизникида, гоҳ уларникида тонггача қолиб кетганларимиз, шанба-якшанба кўнлари оилаларимиз билан бирга шаҳар ташқарисига чиқиб дам олишлар – қариндошдан ҳам яқин бўлиб қолган одамга бунақа оғир гапни айта олишнинг ўзи бўладими! Лекин у айта олади, ҳақиқий дўст ҳеч қачон тилёғламалик қилмайди, чунки йигит киши учун ширин ёлгондан аччиқ ҳақиқат афзал. Касалхонадаги врачларга ярашади ёлгондакам кўнглини кўтариб, одамни умидвор қилиб қўйиш, уларнинг тасаллиси ўзлари берадиган усти ширин, ичи аччиқ доридан фарқи йўқ.

Узоғи билан уч-тўрт кун, у бундай демаган, лекин ишончим комилки, узоқ қийналиб, итдек азоб чекиб ётишимга асло йўл қўймайди. Нима кераги бор бунинг? Мен унга юз фоиз ишонаман, ўша кун беришадиган дорилар одатдагидек яшил ё қизил тусда экани билан ичи бутунлай бошқача бўлади – ичаман-у, абадий уйқуга кетаман, ваъдасига биноан тўғриси айтадиган бўлгани учун олдиндан миннатдорлик билдириб қўйганман, ана ўшанда Рамос кароватимнинг оёқ тарафида, ўзини йўқотиб қўйганча бир аҳволда мендан кўз узмай туради, яширмасдан тўғриси айтганига бироз афсус чекар, ҳечқиси йўқ, сиқилма, оғайни, фақат Лилианага гапириб юрма, уни ўзинг яхши биласан – кўнгли бўш, куйиб адо бўлади бирпасда, тўғрими гапим?! Альфредонинг йўли бошқа, унга бемалол айтишинг мумкин, у қайтанга олдинроқ, Лилиана билан онамнинг аҳволидан хабар олиб тургани ишхонасидан жавоб сўрайди. Кейин-чи, дўстим, ҳамширага айтиб қўйгин, ёзаётганимда халал бермасин, сен тавсия қилган ажойиб дорилардан бошқа оғриқни унутишимга ёрдам берадиган ягона нарса шу. Ҳа, айтганча, вақт-бевақт сўраб қолсам, қаҳва келтириб беришсин, шифохонадаги тартиб-қоидаларнинг жиддийлигидан ўргилдим!

Рости, ёзаётганимда лоақал озгина бўлсин оғриқни унутаман; балки, ўлимга маҳкум этилганлардан сон-саноқсиз мактублар қолишининг сабаби ҳам шундадир, мен энди буни тушунаман. Бундан ташқари, ўзим тасаввур қилган ва кўнглимдан ўтаётган ҳис-туйғуларнинг қоғозга тушганини кўришни яхши кўраман, шу лаҳзаларда томоғимга бир нима тикилгандек бўлади, кўнглим тўлиб йиғлагим келади; сўзлар туфайли ўзимни бутунлай бошқача ҳис қиламан, кўнглимга келган нарсалар ҳақида хаёл суриб, шу хаёлларимни қоғозга тушираман, буларнинг бари ёзувчилик касбининг асорати бўлса керак, мен фақат Лилиана келгандагина ёзишдан тўхтаман, бошқаларга эса бунақа илтифот кўрсатиш қаёқда, модомики, улар менга кўп гапириш мумкин эмас, деб ўйлашар экан, нима қиламан ўзимни ҳам, уларни ҳам қийнаб, ҳар хил хаёлга боришмасин яна, деб ҳол-аҳвол сўраб қўяман-да индамай ўтиравераман ишимни қилиб, ана ундан кейин кўрибсизки, улар бири олиб, бири қўйиб бугун ҳавонинг салқинлигию сайловда ким ютиб чиқади – Никсонми ё Макговернми – шулар хусусида берилиб фикрларини билдиришга тушишади, мен уларга ҳалал бермай тинглайман, баъзан эса умуман қоғоздан бош кўтармайман, Альфредо ҳаммасини сезади. Кўнглинг тусаганини қилавер, ёзгинг келяптими ёзавер, – дейди, ўзи эса, хаста нестнамойи бўлиб ўтиради, қолаверса, қўлида газета борми, тамом, бу унинг ҳали-вери кетмайди, дегани. Лекин рафиқамга бунақа қилмайман, у келганда ҳамма ишни йиғиштириб қўйиб у билан чин дилдан сўхбатлашиб ўтираман, гапларини жон-қулоқ бўлиб тинглайман, кўзларига тикилиб жилмаяман, ишонсангиз шунда оғриқ таққа тўхтагандек бўлади, унинг эркалаб, юзларимдан чўлп-чўлп ўпиб қўйишларига беш кетаман – шунақаям хурсанд бўлиб кетаман, асти қўяверинг, очигини айтсам, унинг нам лабларидан келадиган райҳон ҳидидан илгари ҳам эсим оғиб қоларди, ана шунинг учунмикин салга чарчаб қоладиган одам Лилиана кўргани келганда тетиклашиб қоламан, умуман унинг қачон, қанақа пайтда келишини олдиндан кўнглим сезади, ҳеч кимга, ҳатто Альфредога ҳам сездирмай иложи борича тайёргарлик кўраман, соқолимни қиртишлаб олган куним лабларига ботса керак, бояқиш жонгинамнинг. Тўғриси, менга куч бағишлаётган ҳам, тасалли бераётган ҳам Лилиананинг сабр-бардоши! Агар унинг кўзларига чорасизлик, руҳан адо бўлаётган аёл қалбининг умидсизлиги акс этаётганини кўриб қолсам борми, тамом, менинг юрагимда ўчай-ўчай, деб липиллаб ёнаётган ҳаёт шамъи ўша заҳоти сўнади; дармон-

сиз, унинг таскинбахш бўсаларини ҳис қилишга кўрбим етмай, сўзларини тинглашга ҳолим келмаган кунлари у келиб-кетгандан кейин одатдагидек уколлар ва кўнглига урган далдаю овутишлардан иборат муолажа бошланади ва мен беихтиёр аламимни яна ёзишдан оламан. Лилиана шикаста хаёлларимни ўзи билан бирга олиб кетолмайди, минг афсус, юрагимнинг тубида ҳеч қандай шаклда ифодасини топмай чўкиб ётган туйғулар фақат шу дафтарда ўз ифодасини топиши муқаррардек туюлади, холос. Биронта одам дафтаримни олиб ўқишга ботинолмайди, уни бемалол ёстиқ тагида ёки тортмада сақлашим мумкин: “Инжиқлик бўлса ҳам ҳамширалар, хонани деярли ҳар куни тозалаб кетувчилар ва ҳатто муолажа қилувчи шифокорлар ҳам тегмаслигини тушунтириб қўй”, – дея Рамосдан илтимос қилганман; доктор Рамос менга ҳалал бермасликни буюрган, тўғри-да, уни тинч қўйиш керак, шўрлик шу билан овунар балки.

Демак, ё душанба, ё сешанба, чоршанба ёки пайшанба куни дафн маросими. Авжи ёз палласида Чакарита, ҳеч бир муболағасиз айтаман, иссиқдан ёнади, йигитлар роса қийналади ўзиям, тасаввур қиламан, Пинчо икки ёни тугмали, қоплама кифт ўрнатилган костюмда, қачон кийса Акосто аския қилиб кўзини очирмасди, ўзи-чи, доим енгил куртка кийиб юрадиган Акосто дафн маросими, бунинг устига, яқин дўстини сўнгги йўлга кузатиб қўяётибди – костюм кийиб олган бўлади, бу ҳам етмагандек галстукда, кўрсанг – қотасан! Фернандито ҳам шу, қисқаси, ажралмас уч оға-ини ботирларнинг ҳаммаси шу ерда бўлади, сўнг албатта Рамос – маросим тугамагунча у ҳеч қаёққа кетмайди, охиригача қолади шу ерда, кейин Альфредо – у Лилиана билан ойимни қўлтиқлаб олганча уларга қўшилиб юм-юм йиғайди. Астойдил, буларнинг ҳаммаси самимий, чунки ҳаммалари мени қанчалар яхши кўришларини биламан, улар менга қаттиқ ўрганиб қолишган эди, бир кун кўришмаса еганлари ичига тушмасди – энди нима қилишади, ҳайронман; бақалоқ Тресанинг дафн маросимидай бўлмайди – унда улфатчилик қилиб юрганимиз ҳурмати оиласи олдидаги бурчимизни адо этишга боргандик, холос, шу сабабли бир маромда давом этиб келаётган одатий ҳаёт кучоғига қайтиш, тезроқ унутиш истаги кучли эди. Энди бунақа бўлмайди. Тўғри, одам банда, чарчайди, қорни очади, айниқса, Акостога оғир, у: “Қорним пиёзни пўсти бўлиб кетди”, – дейди шикоятмуз, лекин, кўз тегмасин, иштаҳаси карнай уни, бу жиҳатдан ҳеч ким унинг олдига тушолмайди; бироқ дўстларига жонлари ачишиб, шундай ёш, авжи кучга тўлган пайтда унинг ўлиб кетишини лозим кўрган тақдирни ҳар қанча лаънатлашма-

син, барибир, ўзингиздан қолар гап йўқ, ҳаёт давом этипти, метрога тушиш ҳалиям ҳузур бағишлайди, уйга боргач, муздеккина сувда чўмилсанг энгил тортиш тугул баданинг, ҳатто руҳинг яйрайди, роҳатланасан, виждонинг озгина қийналгани баҳарнав – иштаҳа билан овқатланасан, лекин бунақа оғир кун, аза, мотам олдида бошлар қуйи эгилган, гулчамбарлардан анқиётган ҳид, кетма-кет чекилган сигаретлар ва қабристоннинг энсиз йўлкаларидан беҳол, оҳиста юриб боришлар очлик туйғусини босолмайди, ҳар доим шундай бўлган, бундан кейин ҳам шундай бўлади, ёлгон гапиришдан нима фойда, мен ҳам шундай қилган бўлардим. Фернандито, Пинчо ва Акостоларнинг газакхонага боришларини тасаввур қилишнинг ўзи бир гашт, улар бирга боришади, албатта, чунки бақалоқ Тресанинг дафн маросимидан кейин ҳам шундай қилган эдик, улфатлар бирга бўлгани дуруст бунақа оғир кунда, яхши мусаллас ичса озгина бўлсин ғамни унутади одам, калла-пойча ейишса керак; жин урсин, улар қандай ўтиришгани кўз олдимда шундай гавдаланса денг: дастлаб Фернандито қадахни шахт кўтариб ичади-да, худонинг ўзи кечирсин, деб колбасанинг катта бир бўлагини оғзига солади, Акосто кўзини ғилай қилиб унга қарайди, лекин Пинчо ўзини тутиб туролмай кулиб юборади, шунда Акосто, умуман олганда, Акосто одамшаванда йигит, уларга ўзингни художўй қилиб кўрсатишнинг ҳожати йўқ,

дегандек, Пинчога қўшилиб ҳиринг-ҳиринг кулади, сўнг кулавериб ёшланган кўзларини артади-да, сигарет тутатади. Бири олиб, бири қўйиб мени эслаб кетишади, орамизда бўлиб ўтган гап-сўзларни узоқ эшлашади, ҳаётимизда рўй берган қанчадан-қанча ҳодисалар, бизни бир-биримизга боғлаб турган меҳр-муҳаббат, оқибатдан иборат ришталар ҳақида, дафъатан Акосто ёки Пинчонинг ёдига тушган гина-қудрат, аразлаб гаплашмасдан юрган пайтлар тўғрисида армонлар ва умидлар, ушалмаган орзулар борми – ҳамма-ҳаммасини эшлашади. Хайрлашиб кетиш оғир бўлади уларга, чунки худди шу кунларда яна кечаги, ўтган кунги, қисқаси, шу кунга қадар давом этиб келган эски ҳаёт яна уларни ўз қаърига олади, ўзга илож йўқ – уй уйига, тепа тўйига – жаноза тугади, тамом. Хайрлашиш кўмиш маросимидан кўра оғирроқ. Альфредо бундан мустасно, у бизнинг даврандан бўлмагани учун эмас, асло, лекин унинг бошқа вазифалари бор, у Лилиана билан ойимнинг ҳолидан хабар олиб туради; бунга на Акоста, на бошқаси эплайди, ҳаёт ошна-оғайнилар ўртасида алоҳида муносабатлар ўрнатар экан, ҳаммалари бизнинг уйимизда кўп бўлишарди, ойим дўстларимнинг барини бирдай яхши кўрарди, уйимизга қайси бири кириб келмасин, боши кўкка етарди, лекин Альфредонинг ўрни тамомила бошқа эди, у келса уйимиз тўйхонага айланарди, оила аъзоларимнинг ҳаммаси хурсанд; ўзи

ҳам кетишга ошиқмасди, ойим билан гулкўчатлар ва дори-дармонлар хусусида соатлаб гаплашарди, Почони ҳайвонот боғи ёки циркка олиб боришни канда қилмасди; ўзи бўйдоғ-у, барчанинг кўнглини олишга ҳаракат қилади, ойимнинг товлари қочганда, албатта, пишириқ ёки шоколад келтирар, қарта ўйнаб зериктирмасди, лекин ҳаммадан ҳам Лилианани бошқача кўрарди – қисқаси, у чин дўст эди, бу ёғига, айниқса, икки кун кўзёшларини яшириб юришига тўғри келади, балки Почони дала ҳовлисига олиб борар, лекин ишончим комилки, боргани билан тезлик билан изига қайтади – ойим билан Лилианани кўзи қияди дейсизми? Бу ҳам етмагандек, оилада эркак киши нима қилиши лозим бўлса, ҳаммасини зиммасига олади, нолимайди, дафн маросимини ўтказувчи ташкилот билан келишиб, тартиб билан зарур-нозарур иримларнинг ҳаммасини ўтказиши, ҳолбуки, айни пайтда кекса отам Мексикадами, Панамадами айланиб юрган бўлади, бояқиш маросимга етиб келадими, йўқми, номаълум, шу сабабли Лилианани айнан Альфредо олиб боради қабристонга – ойимнинг боришига рухсат беришмаса керак – Лилианани қўлтиқлаб олганча, унинг аъзойи баданидаги титроқни ҳис қилган кўйи, бир вақтлари бақалоқ Тресанинг рафиқасига мен нималар деган бўлсам, худди ўшандай бефойда, аммо зарур сўзлар билан таскин-тасалли беради ва бекорчи сафсата, ҳатто савоб бўладиган ёлгон-яшиқ гапларни эмас, йўқ, шунчаки: “Мен ёнингданман”, – дейди, – шунинг ўзи катта гап.

Энг ёмони, қайтиб келишаётганида қийин бўлади уларга, унганча – маросим ва гуллар, таъзия билдириб узатилган қўлларни сиқиб қўйишлар, сағана олдида сукут сақлаб туриш, дафн маросимини ташкил этган ходимларнинг аниқ хатти-ҳаракатлари, алоҳал,

ижарага олинган автомобил, айниқса, уйга қайтиб боргач, ишхонадан қилинган телефон кўнғироқларига жавоб бериш, Лилиананинг кўнглида ҳаётга умид уйғотувчи Рамоснинг юпатишларисиз ҳеч нарса татимайди, Альфредо унга қаҳва қайнатиб беради ва: “Почо дала ҳовлига борса маза қилади ўзиям, ўтган сафар борганида маза қилиб пони минган, бошқа болалар ва пеонларнинг болалари билан ўйнагани”, – дейди, лекин ойим билан Лилианани қарамаса бўлмайди, Альфредочалик бизнинг уйни яхши билладиган ким бор, ҳеч бир иккиланмай айтаман, у бир пайтлар қарта ўйнаб, бор пулини ютқазиб, аламига чидаёлмай роса коньяк ичиб, ўчиб қолган Фернандитони олиб кириб ётқизган менинг хонамдаги диванда тун бўйи бедор ўтириб чиқади. Лилиана бир неча ҳафтадан буён якка ўзи ётиб, қаттиқ чарчаганидан ҳамма ёғи қақшаб оғрийди – ухлаш қаерда дейсиз, Альфредо Лилиана билан ойимга тинчлантирувчи дори беришни унутмайди, Сулема хола ҳаммага жўка гулидан қўшиб дамланган олма чой ичиради, Альфредо ғамхўрлик билан уни жим-жит хонага ётқизади-да эшигини зич ёпиб қўяди, сўнг ўзиям диванга ёнбошлашидан аввал яна битта сигара тутатади – у ойимнинг олдида чекишга ботинолмайди, чунки тутундан ойимнинг йўтали хуруж қилиши мумкин.

Начора, шунисига ҳам раҳмат, жиллақурса, Лилиана билан ойим ўзларини бу қадар ёлғиз сезишмайди ёки ундан баттари, азадор хонадонга таъзия билдириш учун мўр-малахдай ёпирилиб келадиган узоқ қариндошларнинг ҳамдардлиги, ачинишларидан холи бўлишади, кўпинча бир қават юқорида яшайдиган, тўйда ҳам, азада ҳам бизникида бўлишига ўрганиб қолганимиз, Сулема хола билан оиламизнинг қадрдони Альфредо шу ерда қолишади; эҳтимол,

бошида, бир соатлардан кейин қариндошларнинг қучоқлашиб кўришишлари ва баландпарвоз оҳангда ҳамдардлик билдиришларига чидагандан кўра жудолик аламини ҳис қилиш энгилроқ кечеди; ишончим комилки, Альфредо уларни бу издиҳомдан асрай олади, Рамос ойим билан Лилианани кириб кўради, уларга уйқу дори ёзиб беради, Сулема холага эса ҳапдори қолдиради. Ниҳоят, қоронғу тушиб уйни сукунат ва зулмат қоқлайди, ёлғиз черков кўнғироқларининг садоларию гоҳи-гоҳи аллақаердан машина сигналларининг овози эшитилади, умуман олганда, бу ерлар тинч, бешовқин. Бедорлик

туфайли карахт Лилианани ҳам секин-секин уйқу домига тортади, у чуқур-чуқур эснайди, сўнг баҳайбат мушукка ўхшаб гужанак бўлиб олади, битта қўли атир ва кўз ёшларидан нам тортган ёстиқда, иккинчи қўлининг билаги эса худди уйқудаги гўдак сингари юзи билан чаккаси остига жажожигина ёстиқ қўйиб беришганидек ётади. Ухлаётган Лилианани айнан шундай тасаввур қилиш осон ва яхши, чунки Лилиана биринчи кун тугаб кечаги кунга айланаётганини ғира-шира ҳис қилганча зим-зиё горнинг ёки ер ости йўлининг адоғида турибди, дарпарда оралаб ўтаётган нур, боя Сулема хола жавонни очиб қора қўйлақлар билан юзни тўсиш учун тўр пардалар олаётганда хонани тўлдириб, деразадан тушаётган пайтдагига қараганда рўй берган ҳодисага нисбатан дилларда уйғонган энг сўнгги, бефойда норозилик туфайли ҳамда жудолик уқубатларига чидаёлмаётган кўзларини тўлдирган, лиммо-лим қўшилиб кетган ёдуга нисбатан тамомила ўзгача эди. Бундан буён тонг нури узук-юлуқ тушларидан ситилиб чиққан хотиралар оғушида уйғонишидан аввалроқ унинг хонасини ёритади. Мана шу ёлғизликда, шу тўшақда ва мана шу хонада бутунлай ўзгача бошланажак кунда, тамомила ёлғиз қолганлигини ҳис қилиб ётганида, Лилиана эҳтимол ёстиққа юзларини буркаб юм-юм йиелаб юборади, ажабо, ҳеч ким уни юпатгани келмайди, тўйиб-тўйиб йиелаб олсин, дегандек биров хабар олмайди ҳам, фақат анчадан кейин, оппоқ чойшаб ичра уйқутираб ётганида шавқсиз, бефайз кун, қаҳва, оҳиста сурилган дарпарда илгақларининг шиқирлаши, Сулема хола, кунгабоқарлар билан отлар, роса уриниб ахийри тўрға туширган сузгичлари кенг, каттакон лаққа балиқ, шунингдек кафтига зирапча киргани ва дон Контрерас яра-чақаларнинг бир зумда захрини оладиган малҳамли мато ёпиштириб қўйгани ҳақида айтиб бериш учун дала ҳовлидан кўнғироқ қилаётган Почонинг овози ҳаёт давом этаётганидан дарак беради. Альфредо Лилианани катта хонада кутиб ўтиради, қўлида ҳар доимгидек газета, у ойингиз тинчгина ухлади, Рамос ўн иккида келади, деб ўзича кўнғил олган бўлади ва тушдан кейин Почони кўриб келиш учун дала ҳовлига уни таклиф этади, бунақа иссиқда дала ҳовлига ёки умуман шаҳардан ташқарига чиқиб кетган маъқул, умуман олганда, ҳатто ойимизни бирга олиб кетишимиз мумкин, тоза ҳавонинг одамга таъсир қилиши аниқ, балки ҳаммамиз ҳафтанинг охиригача ўша ерда қолармиз, Почо роса хурсанд бўлади-да. Бирга боришга рози бўлишадими, йўқми Лилианага барибир, буни ҳамма тушунади, унинг нима дейишини ҳам билишади, тонг отади, оппоқ тонг, индамай нонушта қилишади, тўқимачиларнинг иш ташлаганлари ҳақидаги суҳбатта беғамгина бепарволик билан қўшилишлар, “яна бир пиёла қаҳва тайёрлаб беринг”,

деган илтимослар ва яна улаб қўйилган телефон ёнига бориб гаплашишлар, хориждаги қайнотасидан келган телеграмма, муюлишда иккита машина тўқнашиб кетгани туфайли шовқин-сурон кўтариб, ҳуштак чалишади, девор ортида шаҳарга хос одатдаги ҳаёт қайнаб-тошади, соат икки ярим, ойим ва Альфредо билан дала ҳовлига бормаса бўлмайди, ҳар қалай, қанақа зирапча экан ўзи, бола бола-да, барибир, ҳар нарса бўлиши мумкин, Альфредо машина ҳайдайди, дон Контрерас бунақа пайтда ҳар қандай врачдан кўра яхшироқ билади нима қилишни, деб ойим билан Лилианани хотиржам қилади, Рамос-Михиа қишлоғининг кўчалари, кўёш олов пуркайди, деворлари оҳак билан оқланган салқин хоналарга кириб жон сақлаш, соат бешга бориб матэ ичиш, алоҳа, Почо ўзи тутган балиқни кўрсатади: “Балиқнинг ойқулоғи сасий бошлаган, лекин ўзи чиройли, жуда баҳайбат, дарёдан тортиб чиқариш роса қийин бўлди-да, ойи, қаранг, тишларининг ўткирлигини, қармоқнинг ипини узишига оз қолди, алдаётганим йўқ, қаранг тишларини ўткирлигини”. Худди фотосуратлар ёпиштирилган альбомни варақлаётгандек ёки фильм кўраётгандек бўласан, қиёфалар ва иборалар, шавқсиз, завқсиз ҳаётини тўлдиришга ёрдам бергандек гўё ҳаммаси бирин-сирин кўз олдиндан лип-лип ўтади, қаранг, сеньора, Кармен қанақа қовурдоқ қилганини, бирам латиф ва лаззатли, бир тишлам бўлсам олинг, лаҳм гўштдан тайёрланган, озгина аччиқ-чучук билан, бошқа емасангиз ҳам майли, бунақа иссиқда томоқдан ўтиши ҳам қийин, мен ўзим билан ҳашоратга қарши сепиладиган дори олиб келганман, эҳтиёт-шарт деб, айниқса, бунақа пайтда чивин қайнайди бу ерда. Альфредо Лилианага бир оғиз гапирмайди, Почонинг қўлини силаб ўтиради: “Қалай, оғайни, балиқ овлаш бўйича чемпион бўлибсан-ку, эртага каллаи саҳарда туриб бирга борамиз овга, менам омадимни бир синаб кўрай, эҳтимол, сенга ўхшаб зўрини тутиб қоларман, айтишларича, шу ерлик бир деҳқон уч килолисини тутиб олганмиш”. Шийпон ғир-ғир шабада, ойим ҳалинчак курсида мизғиб ўтиришлари ҳам мумкин, дон Контрерас тўғри айтибди, яранг арзимаган экан, ҳаммаси яхши, қани, хол-хол понида қанақа юришингни бизга ҳам кўрсат-чи, қаранг, ойи, чопишини, мен сираям кўрқмайман, биз билан борасизми эртага балиқ овлагани, мен ўзим ўргатаман сизга, мени айтди дерсиз, жума куни ҳаво зўр бўлади, роса балиқ овлайдиган кун, Почо дон Контрераснинг ўели билан кимўзарга пойга ўйнашади, қоқ тушда ўтириб нари-бери овқатланишади, ойим жўхори сўтасини тозалашга қарашади, Карменга, балого йўлиқсин, сира тузалмаётган қизининг йўталига қарши нима қилиш лозимлигини ўргатади, жазирама ёз тафти ўтириб қолган бўм-бўш хонада тушдан кейин мизғишади, дағал

чайшабда ётиш бироз ноқулай, шийпонда ўтиришганда қоронғу тушади, чивинлардан безор бўлиб гулхан ёқишади, Альфредо унинг ёнгинасида одоб доирасидан чиқмай ўтиради, қойил қолиш керак унга, заррача малол келадиган ортиқча гап қилмайди, савол бермайди, қойил қолиш керак Альфредога, ёнида ўтиргани билан Почодан ортмайди сира, ҳамманинг кўнглига қарайди, ҳаммаларидан бир хилда ровиш олади, жим-жит бўлиб қолишганда, нима дейишни билади доим, ноқулай вазият юзага келишига йўл қўймайди, фурсатни бой бермай лимонад очиб, финжонларга қўйиб узатади, дастурмол олиб беради, янгиликлар, иш ташлашлар ва Никсон ҳақидаги хабарларни тинглаш баҳонасида радио қўяди, бошқа нимаям кутиш мумкин, тавба, қанақа мамлакат бу ўзи!'

Бир ҳафта кўз очиб юмгунча ўтади, Почонинг кўлидаги яра ҳам битай деб қолди, улар душанба кунни эрталаб, ҳали кун исиб улгурмасидан Буэнос Айресга қайтиб келишади, Альфредо уларни уйга қўйиб, ўзи қайнотани кутиб олгани кетади, Рамос ҳам у билан Эсейс тайёрагоҳига йўл олади, Фернандито эса ойим билан Лилианага кўмаклашгани қолади, кимдир бўлиши керак-ку уларнинг ёнида, соат тўққизларда қизини етаклаб Акоста келади, яхши ўйлабди, юқори қават-у, лекин Сулема хола-никида Почо иккови зерикмасдан ўйнайди, ҳамма

нарса ўзгариб қолгандек, қабристондан қайтиб келишса худди бегона ерга ўхшайди, Лилиана қариялар билан андармон бўлади – бошқа илож йўқ, пича дардини унутади, Альфредо, Фернандито ва Акоста унга кўмаклашади, аммо-лекин Фернандитога қойил қолиш керак, у Лилиана учун, Лилианани деб ўлиб-тирилади, дарҳол гап нимадалигини пайқаб, Лилианага енгил бўлсин учун қайнотасини нариги хонага чиқиб дам олишга таклиф этади, тўғри-да, шунча йўлдан келган кекса одам, йўл азоби – гўр азоби дейишади, рост-да, бирин-кетин ҳамма тарқаб кетади, фақат Альфредо билан Сулема хола қолишади, уйга жимлик чўқади, Лилиана тинчлантирувчи дори ичиб, ухлагани итоаткорона хонасига кириб ўрнига этади ва ўша заҳоти донг қотиб ухлаб қолади. Эрталаб Почонинг катта хонада шовқин кўтариб у ёқдан бу ёққа югургани, қария шиппаklarининг шипиллаган товуши, телефон қўнғироғининг жаранги, ё Клотильда ёки Рамос бўлса керак, ойим иссиқ лохас қилаётганидан ёки ҳаво димлигидан зорланади, нима овқат тайёрлаш лозимлиги ҳақида Сулема хола билан маслаҳат қилади, соат олтида Альфредо, баъзан Пинчо синглиси билан ёки Акоста қизи билан келади, тажрибахонада бирга ишлайдиган ҳамкасблари таъзия билдиргани йўқлашади ва: “Уйда ўтиравериб, тўрт девор ичида қолиб сиқилгандан кўра ишга чиқсанг ёзиласан, – деб тушунтиришади, – жилақурса, биз учун чиқақол, биласан ўзи кимёгарлар етишмайди, айниқса шу кунларда сен зарурсан, ярим кунга бўлса ҳам, сал чалғийсан”, – деб уқтиришади. Биринчи сафар Альфредо элтиб қўяди тажрибахонага, чунки Лилиана ҳозир машина ҳайдолмайди, сўнгра уни қийнамаслик мақсадида ўзи ҳайдаб борадиган бўлади, гоҳи-гоҳида у ўзи билан Почони олиб кетади-да ишдан кейин ҳайвонот боғигами, киногами боришади, тажрибахонадагилар унга авжи янги вакцина тайёрлашаётган пайтда ёрдами теккани учун миннатдорлик билдиришади, денгиз бўйидаги туманларда юқумли касаллик тарқгани туфайли, тажрибахонада алламаҳалгача ушланиб қолишига тўғри келади, умуман, иш овунтирмай иложи йўқ, ҳамкасблари билан бирдан Росариога хизмат сафарига бориш, йигирма қути ампула, иш мана бундай бўпти, Почо коллежга қатнай бошлаган, Альфредо ҳозирча болаларни арифметика фани бўйича тамомила бошқача ўқитишади, дея хуноби ошади: “Саволларини тушунсам ўлай агар, қариялар дамани олиб ўтиришади, бизнинг давримизда бошқача эди, Альфредо, бизни хусниҳатга ўргатишарди, чиройли ёзмасликка йўл қўйишмасди, бу боланинг ёзганларини кўр,

ажу-бужи – шунақаям бўладими, муаллимлар қаёққа қарашяпти, бу кетишда ишлар пачава-ку”. Лилианага индамай тикилиб ўтириш нақадар яхши, ҳайҳотдай диванда жажжигина бўлиб олган, газета оша кўз ташлаб кўйсанг-у, жилмайишини кўрсанг, сўзсиз тушунасан уни, у қарияларнинг гапи тўғри, дейди ва ўзи эса худди ёш қизчалардек унга узоқ жилмаяди; лекин бу унинг самимият тўла илк кулгуси эди, Почо билан циркка бориб юрганларида шундай қиларди, Почо коллежда дарсларни яхши ўзлаштираётгани учун музқаймоқ билан кўрфазда сайр қилишга эришади. Совуқ кучайиб, касаба уюшмасида ҳам муаммолар кўпайиб, тез-тез вилоятларга боришга тўғри келгани сабабли Альфредо олдингидек ҳар куни келмайди, баъзида Акоста қизи билан хабар олади, якшанба кунлари Фернандито ёки Пинчо йўқлайди, бунга алоҳида аҳамият бериш шарт эмас, чунки ҳамма ўзидан ортмайди, ташвишлари етарли ўзларига, кунлар эса хийла қисқариб қолди, Лилиана тажрибахонадан кеч қайтади, ўнли каср бўйича ҳамда Амазонка дарёсининг ҳавзаси ҳақида ҳеч нарса билолмай боши қотган Почо билан бирга дарс тайёрлашга ўтиради, охир-оқибат у билан ёлғиз садоқатли Альфредо бирга қолади, катта хоналарга қари-қартанг кириб дам олади, ҳаловат истаган вужудлар яйрайди, кечқурун камин ёнида мамлакатдаги муаммолар, ойимнинг саломатлиги ҳақида паст овозда суҳбатлашиб ўтиришганида Альфредо Лилиананинг елкасига кўлини қўяди: “Чарчаяпсан жудаям, шунинг учун сўлгин кўринадан, – дейди, бу ёлғон, лекин барибир бунга жавобан унинг лабларида миннатдорлик туйғулари акс этган табассум уйғонади, – иложини топиб дала ҳовлига яна борамиз, доим бунақа совуқ бўлмайди-ю, тўғримми, доимий нарсанинг ўзи йўқ”. Лилиана унинг кўлини оҳиста олиб қўяди ва сигарет излаб хонтахтага кўз югуртиради, сўзлар ҳеч нарсани англамайди, Альфредо унга доимгидек термилиб қарайди, кўллари унинг елкаларидан яна қучади, улар бошларини хиёл эгиб, манглайларини бир-бириникига босиб шивирлашади, сўнг шу кўйи узоқ жимиб қолишади, унинг ёноғини беозор бўсалар куйдиради.

Нима қилардинг, бўлар иш бўлди, гапиришнинг ҳожати йўқ. Титраётган бармоқлари орасидаги сигаретни ёқиб олиш учун Лилиана томон энгашиб, сўзсиз умид қилиш керак, холос, эҳтимол, чинданам гапириш шарт эмаслигини аниқ била туриб ҳам шундай қилиш лозимдир, шундоқ ҳам Лилиана ичига чуқур тортади-да, хўрсиниш аралаш тутунни чиқариб юборади ва титраб-қақшаб ҳиқ-ҳиқ йиғлашга тушади, Аль-

фредонинг юзига тегиб турган ёноғини олиб қочмай, қаршилиқ қилмай ва унсиз кўзёшларини тўкканча эндиликда ёлғиз унинг учун, якка унинг ўзига аён бўлган ҳиссиёт тўлқинига фарқ бўлаётганини яширмоқ мақсадида унсиз кўзёш тўкади. Сийқаси чиққан ибораларни шивирлаш бефойда, Лилина йиғлаётбидими, бас, тамом, бу унинг чорасизлиги, ўзга иложи қолмаганини англади дегани, бу энг охирги чора – қисмат, бу ёнига ўзга ҳаёт бошланиши муқаррар бўлган чегара! Уни юпатиш, тонг қотиб қолган ҳар бир лаҳзани бир онда чизилган расмлар каби абадийлаштиришдек адоқсиз кун жараёнига ёрдам тариқасида ўтмишдаги осойишта ва хотиржамликдан иборат ҳаловатини тиклаб бериш, ушбу сўзларни дафтарга ёзиш каби мумкин бўлганда эди...

Мабодо, шуларнинг барини амалга ошириш имкони бўлганда эди, бироқ қоронғу тушиб Рамос ҳам кириб келади, у энг охирги тиббий таҳлил натижаларини кўздан кечириб талвасага тушиб, аввал чап кўлимни, кейин ўнг кўлимнинг томирига бармоғини босиб юрагим уришига қулоқ солади, таажжубланаётганини яширолмай устимга ёпилган чойшабни тортиб олади-да яланғоч ҳолда аъзойи баданимни кўздан кечириди, биқинимни пайпаслаб кўради-ю, ҳамширага нотайин топшириқлар беради, мен баайни элас-элас ғалати бир нарсани илғай бошлайман, ғалати жуда, чунки бундай бўлиши мумкин эмаслигини мен билман-ку, Рамос янглишяпти, буларнинг бари ёлғон, ҳақиқат бутунлай бошқа нарсада – унинг мендан бекитмаган муддатида акс этади ахир, Рамос жилмаяди, гўё умидлари пучга чиққан унинг учун гарангсиб, буни қабул қила олишга қодир эмасдек унинг яна биқинимни, қорнимни ғалати тарзда пайпаслаб кўриши, бемаъни илжини, менга ҳеч ким ишонмайди, оғайни, мен бўлсам шуни бўйнимга олишга уриняпман, эҳтимол, чинданам шундайдир, ким билади тагин, мен қаддини ростлаб яна сўлжайиб фармойиш бераётган Рамосга тикиламан, унинг овози шунақа чиқадики, бу тўрт девор ичидаги ғира-шира қоронғулик қўйнида неча-неча кунлар ярим беҳуш ётганимда бирон марта ҳам эшитмагандим ва чиндан шундай эканига аста-секин ўзимни ишонтиришга муяссар бўлман, бироқ ҳозир, ҳамшира чиқиб кетиши биланоқ ундан озгина кутиб туришни, бу хусусда Лилианага айтишдан аввал, унинг уйқусини бузмай, шунча пайтдан буён илк бора ёлғизлик ямламаган тушидан ва бу туш аро бағрига босиб қучоқлаётган кимсанинг кўлларида ногў юлқиб олмасдан, лоақал эрталабгача кутақол, дея ундан албатта сўраш даркор...

doir „maguzeskiy realizm“ atamasini nega
 „fusunkor r
 deb bylag
 muddat x
 „Sehrli re
 desa bōl

Badiiy tarjima – chinakam ijoddir

Саиджалол Саидмуродовга мактуб

Assalomu alaykum, Saidjalol!

Аслида ҳозир айтмоқчи бўлган фикрларимни мақола шаклида ёзиб, кейин ўқиб кўриш угун сизга берсам ҳам бўларди. Лекин, бу ерда – “Ёшлик”нинг “Мактубот” рукнидан фойдаланиб, сиз баҳона кўнглимдагиларни тенгдошларга айтиб олсам деган бир истак бор. Келинг, ўзимиз, ён-атрофимиз ҳақида гаплашайлик. Кўнгилдан, самимий... Мулоҳазаларимизнинг тўғри-нотўғрилигини баҳолаш ўқувчига ҳавола...

Яқинда Бобур (Бобур Элмурод) бир гапни айтиб қолди: “Талабалик пайтимизда Саиджалол бир асарнинг таржимаси устида ишлаётган экан. Ўшанда мендан асардаги шеърий паргаларни таржима қилиб беришимни сўради”. Ана шу гапдан кейин сиз таржима қилган асарларни азбаройи қизиққанымдан қайта хатм қилдим. Чунки асарлардаги шеърий паргаларни ўзингиз ўғирмасдан, яхши шоирга мурожаат қилганингиз сизнинг ишга профессионал ёндошувингиздан даракдир, деб ўйладим.

Саиджалол, тан олишим керак, сизнинг фақатгина таржималарингизни ўқиганман. Гарчи ўз асарларингизни ўқимаган бўлсам-да, таржималарингизга қараб, сизни яхши ижодкор сифатида танийман.

Бундан беш ё олти йил аввал “Ёшлик”да Жек Лондоннинг “Оқ-соқоллар иттифоқи” ҳикоясини ўқиб қолгандим. Бу ёзувчининг ижодига бўлган меҳрим сабаблими, шунгаки варақлаб ўтиб кетолмаганман. Кейин, таржимонни ҳам анга ёши улуг инсон деб тасаввур қилганман. Стулнинг суянчигига тирсақларини тираганга ўйган нигоҳ билан қараб турган Жек Лондон ва уни ўзбек тилида “гапиртирган” таржимон битта одамдек туюлган менга негадир. Кейингалик эса, “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, “Китоб дунёси”, “Оила даврасида” каби газеталар, “Ёшлик”, “Жаҳон адабиёти” каби журналлар, интернет сайтларида таржималарингизни ўқидим. Танидим, танишдим. Танишдик...

Дадахон
МУҲАММАДИЕВ

1989 йили туғилган.
 Ўзбекистон Миллий
 университетининг
 журналистика
 факультетини
 тамомлаган.
 Республика ёш
 ижодкорларининг
 Зомин семинари
 иштирокчиси.

Ремарк, О'Генри, Альфонс Доде, Владимир Набоков, Павел Басинский, Элфрида Елиник, Юрий Казаков, Ўрхон Камол каби етук адибларнинг асарларини ўзбек тилига ўгиришга етган журъатингизни хурмат қилиб таржимларингизни, иложи борида, ўқиб боришга ҳаракат қилдим. Эътирофларим аниқ, аммо айрим эътирозлар тугилганда бир теккага ёзиб қўймаганимни қаранг. Шу хат баҳона уларни ҳам айтиб кетардим.

Мен, айниқса, Евгений Евтушенко ва Марио Варгас Льюса билан бўлган суҳбатларнинг таржимасини ўқиб, бир нусхадан ўзимга олиб ҳам қўйганман. Қайта-қайта ўқиб туриш угуни. Варгас билан суҳбатни ўқий бошлаганимда, ёзувчининг ижодий услубига доир "магистеский реализм" атамасини нега "фусункор реализм" деб таржима қилди экан, деб ўйлаганим ёдимда. Кейин ҳам бир муддат хаёлимдан кетмади шу савол. "Сехрли реализм" ёки "Мўъжизавий реализм" деса бўлмасмикан, дердим. Шу хаёллар Варгас ижоди билан ҳам танишишга туртки берди. Катта бир оламга тушгандек бўлдим. Сиз ишлатган "фусункор" сўзи эса – ўз жойида экан...

Таржимонликнинг машаққатини ўзимга биламан...

Биласизми, кўпчилик адабий таржимани осон иш деб ўйлайди. Гўёки, бир асарни оласан-да, таниш сўзларни ўз тилингга ўгирасан-қўясан, тамом...

Йўқ! Ёзувчи ўзи истаган мавзуда, эмин-эркин, асарнинг воқеаларини руҳиятини ўз қарашлари асосида ёзиши мумкин. Лекин таржимон бундай қилолмайди. У барибир муаллиф

билан ҳисоблашишга мажбур. Асарнинг гоёси, мазмуни, мақсадидан чиқиб кетмаган ҳолда, истеъдод ва билим даражаси доирасида ўз тилида қайтадан асар яратади, десак бўлармикан... Унга икки тилни билишнинг ўзи камлик қилади. Адабий билим, бадиий дид ва Худо берган истеъдод бўлмаса, таржима қилинган асарнинг сўзма-сўз ўгирилган оддий матндан фарқи қолмайди. Оддий матн таржимасини эса, ўзингиз биласиз – озгина ҳаракат қилса, ҳамма ҳам эплэй олади.

Сўнги пайтларда "Ёшлик"да берилаётган хатларни ўқиган бўлсангиз керак. Мен ҳам бир-иккита таржималарингиз ҳақида гапириб, сизнинг ижодингиз билан теклашиб, хатни яқунламоқчи эдим, аслида. Лекин, бир тенгдошга, бир дўстга айтмасам кимга айтаман, дея ўйлаб юрган бошқа мулоҳазаларим ҳам бор. Таржимон бўлганингиз угуни ҳам сизга айтаман...

Вилоят ва туманлардаги газета-журналлар қошида, олийгоҳларда таржима тўғрақлари бор. Ана шу тўғрақларда иштирок этаётган ёшларнинг кўпчилигини олий таълим муассаларининг гет тили факультетлари талабалари, тил ўрганишга қизиқадиган ёшлар ташкил қилади. Уларнинг бир-бири билан турли гет тилларда гаплашишларини кўриб ҳавас қиласиз. Лекин гет тилини билиш – бу адабий таржима қила олиш, дегани эмас. Мен ана шу тўғрақларга фақатгина гет тилини биладиган ёшлар эмас, гет тилини билмаса ҳам кўпроқ истеъдодли ижодкор ёшлар жалб қилинса яхши бўларди, деб ўйлайман.

Assalomu alayk
Aslida hozir ay
ikrlarimni magola
keyin oqib koris
ham bolardi. Le
"Maktub" ruknida
bahona konglin
ayt
kel
qar
deg
kiz, y
ko

Ижодкорга таржима назариясини ўргатиш икки томондан фойдали, менимга: бирингидан, яхши шоир ёки носир бирор асарни ўзбек тилига ўгирса, ўзбек адабиёти яхши асар билан бойийди. Иккинчидан, ўша ёш таржимон гет тилидан асарни таржима қилар экан, ўзга менталитет, ўзга қарашлар билан билими, руҳияти огилиб, истеъдоди гархланиб бораверади. Натижада, келажакда ҳозиргидан ҳам яхшироқ асарлар ёзишга руҳий ва маънавий қувват олади.

Ахир, биз "Жаҳон адабиёти дурдоналари" дея севиб ўқийдиган шеърларни ўзбекнинг энг яхши шоирлари таржима қилган-ку. Энг яхши насрни бизнинг қўлимизга ўзбекга қилиб "тутқазган"лар ҳам шунгаки гет тилини билган ҳаваскор қаламкашлар эмас, катта-катта ёзувчи, ё бўлмаса адабий билими ва диди жуда юқори бўлган ижодкорлардир.

Менга таржимонларнинг айнан ана шу жиҳати – ижодкорлиги жуда ёқади. Мисол угун, ўзим таниганим ва билганим угун, Шаҳноза Раҳмонова ҳамда Ҳилола Рўзиевалар ҳақида гапирсам. Шаҳноза она ҳам, Ҳилола ҳам адабиётни яхши тушунади, ўзлари ҳам ижод қилишади. Шаҳноза опанинг рус, инглиз тилларидан қилган насрий таржималарида бир умумийлик, Ҳилоланинг испан тилидан ўгирган шеърларида алоҳида бир ўзига хослик бор – ушбу асарларда шунгаки гет тили билимдони эмас, юраги уйғоқ ижодкор нафаси сезилиб туради. Таржима қилинган асарлари ўзбек тилида ёзилгандек гўё... Бундан ташқари, Қандилат Юсупова, Муслим Мусаллам, Рафиқ Сайдулло ва бошқа, биздан бир неча ёш катта ва кизик, тенгдош ижодкорлар ҳам айнан ўзлари ижод билан шуғулланганлари угун таржималари ҳам яхши тикляпти деб ўйлайман.

Сўник, руҳсиз, қуруқ таржималар қалбни ўзига ром этолмайди. Таржималардан ижодий руҳ, қувват талаб қилганимиз боис бугун ҳар қандай хорижлик ёзувчининг асарини ҳам ўқийвермаймиз. Ноқобил таржимон ҳатто энг зўр ёзувчининг асарини ҳам нобон ҳолга келтириши мумкин.

Бугун ҳаммамиз кўриб, кўникиб турган бораётган бир жиҳат ҳам бор. Кўнлаб газета журналларимизда ёш йигит-қизларнинг инглиз, немис, корейс, япон ва бошқа тиллардан ўгирган таржималари топ этиляпти. Ёшларнинг тил билгани яхши, лекин таржималардаги услубий хатолар,

Men, ayniqsa, Yevgeniy
Mario Vargas Llosa bilan
larning tarjimasini o'qib
olib ham qo'yganiman. Qar
turish uchun. Vargas bila
boshlaganimda, yozuvchini
doir "maguzbeckiy realizm"
"fususkor realizm" deb tar
deb oylaganim yodimda.
Muddat xayolimdan ketma
"Sehrii realizm" yoki "M
desa bo'lmasnikan, derdi
Vargas ijodi bilan ham
turtki berdi. katta bir
boldim. Siz ishlatgan "
esa - o'z joyida ekan...

Sonik, ruhsiz, quruq tarji
oziga rom etolmaydi. Tarji
ruh, quvvat talab qilganimiz
har qanday xorijlik yozuv
ham o'qiyetamiz. Noqobil
eng zor yozuvchining a
holga keltirishi mumkin.

Vargas ijodi bilan ham
turtki berdi. katta bir olamga tush
boldim. Siz ishlatgan "fususkor" s

гализликлардан сезиладики, айрим навқирон мутаржимларимиз гет тилини билгани ҳолда ўзбек тилининг бой имкониятларидан етарли фойдалана олмаяпти. Бироқ, ажабланарлисиз шуки, уларнинг ҳаёт бири ўзининг таржимасини ёмон демайди. Худди ҳаёт бир ижодкор ўзини ёмон шоир, ёмон расом ёки ёмон режиссёрман, демагани каби... Чет тилини билган ёш ижодкорларга таржима назариясини ўргатиш керак, адабий таржимани ижодий руҳи, кайфияти бор киши қилиши керак, деганимнинг сабаби ҳам шунда.

Бугун устоз таржимонларимиз, айтилик, Иброҳим Ғафуровнинг Эрнест Хемингуэй, Габриэл Гарсиа Маркесдан қилган таржималарини мароқ билан ўқиймиз. Ҳолбуки, бу асарлар инглиз ёки испан тилидан эмас, рус тили орқали таржима қилинган. Яъни, таржимонга боғлиқ бўлмаган ҳолда, аслиятдан рус тилига ва рус тилидан ўзбек тилига ўтаётган тоғида қайсидир ифодалар беихтиёр ўзгариб кетган бўлиши мумкин. Аммо, ишонаманки, уларда энг муҳим нарса, яъни муаллифнинг руҳий қуввати, тасаввур ва тафаккур куги сақланиб қолган. Бугун “Мен оригиналдан таржима қилияман, шу боис ифодаларим аслиятга тўғри”, деб даъво қилаётган баъзи таржимонларимиз ана шу муҳим вазифани бажаришида – матннинг ботинидаги руҳиятни бор кўлами ва салмоғи билан етказишида нўноқлик қилмоқда, фақат сўзларнинг зоҳирий қисмини ўгириш билан текланмоқда, холос.

Саиджалол, модомики, таржимонлик ҳақида гаплашаётган эканмиз, яна бир жиҳатни айтиб ўтмасам бўлмайди. Охирги пайтларда ўзбек тилидаги асарлар, хусусан, шеърларни гет тилига таржима қилиш ҳажми сезиларли кўпайди. Бу яхши, албатта. Чунки спортчиларимиз каби шоиру-ёзувчиларимизнинг ҳам жаҳон саҳнасига кўпроқ чиқадиган пайти келди. Аммо шу ўринда савол тугилади: таржимонларимизнинг ҳаммаси ҳам ўзлари ўрганган гет тилларнинг маъно нозикликларини, ифода имкониятларини тўла ўзлаштирганми? Ўзбек тилидаги асарни бошқа тилга ўгириш тоғида фақат ўзлари билган, тор доирадаги ифодалар билан текланиб қолмаяптими? Агар шундай бўлса, ўзбек адабиётининг энг сара асарлари ҳақида бошқа миллат вакилларида

хато тасаввур ўйғониб қолмайдими? Эҳтимол, ўзбекга асарларни гет тилига ўгириш угун хорижлик уста таржимонларни жалб қилсак тўғрироқ бўлар! Ахир, ҳаёт бир тилнинг нозик жиҳатлари, ранг-баранг имкониятларини ўша тилни она тили деб билувчи ижодкордан яхшироқ ҳис қиладиган

таржимон бормикан?!

“Улар бу асарларни қазон топиб ўқийди-ю, қазон таржима қилади?” деган эътироз тугилиши мумкин. Бунинг угун биз, биринчи галда гет тилини биладиган ижодкорлар, ижтимоий тармоқлар ва бошқа йўллар билан танишган хорижлик ижодкор дўстларимизга энг яхши асарларимизни тавсия қилишимиз даркор. Майли, биргаликда, ўзаро ҳамкорликда таржима қилайлик. Токи таржимага ўша тилга мансуб ижодкорнинг ҳам кўзи тушсин, қалами тегсин.

Гапларим ҳам пойинтар-сойинтар бўлиб, бироз гўзилиб кетмадимикан, Саиджалол? Хат сўнгида бир хулоса ва тилак (аслида истак) айтий.

Юқорида ўзингизнинг ижод намуналарингизни ўқимаганимни айтдим. Бу менинг камчилигим, албатта. Нима бўлганда ҳам, сизда яхши асарлар яратиш угун бой ижодий захира йиғилиб бораётгани шубҳасиз. Маънавий ва руҳий қувватингиз ана шу йўсинда, яъни бугунгидай ўқишли таржималарингиз билан бойиб борар экан, келажакда сиздан, ўз қаламингиздан ҳам пишиқ-пухта асарлар кутсак бўлади. Ажаб эмас, бир кун хорижлик таржимонлар ҳам сизнинг, Саиджалол Саидмуродовнинг асарларини ўз тилларига таржима қилсалар! Орзуга айб йўқ, дейдилар, ахир.

Hurmet bilan,
Dadaxon

So‘zchi holin boqma, boq so‘z holina

Биз кунда минглаб сўзларни ишлатамиз, гоҳида турли мақол ва топишмоқлар айтамиз. Аммо кўпчилигимиз доим ишлатиб юрадиган сўзларимиз маъносини билмаймиз, эҳтимол, билишга интилмаймиз. Қуйида кунда-кунора истеъфода қилинадиган айрим сўзларнинг этимологияси (келиб чиқиши) хусусида сўз юритамиз.

Анор ва қозон

Жаҳон Отин Увайсийнинг анор ҳақидаги “Ул на гумбаздур эшиги, туйнигининг йўқ нишон”, деб бошланувчи чистони борлигини яхши биласиз. Эътибор берган бўлсангиз, анорнинг думалоқлиги гумбазга ўхшатишмоқда. Бошланғич синф ўқувчиси эканлигимизда устозимиз жуда кўп топишмоқларни ёдлатган. Улар орасида: “Кичкинагина декча, ичи тўла михча”, деган топишмоқ ҳам бор эди. Жавоби анорлигини ҳамма биларди. Лекин “декча” нима эканлигини на устозимиз айтган, на ўзимиз сўраганмиз...

Тожиклар қозонни “дег” деб аташади. **-ча** кичрайтириш маъносидаги ўзимизнинг кўшимча. Декча – қозонча дегани. Сўз ўзагидаги **г** товуши жарангсиз **ч** товуши таъсирида **к** га ўзгарган. Демак, анорнинг думалоқлиги кичкина қозонни эсга солганлиги учун декча дейилган экан.

Кундошнинг куни қурсин

10–12 ёшларда эдим. “Ўткан кунлар” кинофильмини оилавий кўраётган эдик. Кумуш ва Зайнабнинг тақдирига ачинибми, бувим: “Кундошнинг куни қурсин”, – дедилар. Бу гапларини яна бир-икки марта эшитганим ҳам эсимда. Кейинчалик айрим сўзларнинг этимологиясига қизиқиш уйғона бошлаган пайтларда “кундош” сўзини устозлардан сўраб кўрдим. Айримлари оддийгина: “Бир эркакнинг иккитадан кўп хотини бўлса, ўшалар кундош бўлади”, – дейишган бўлса, айримлари истеъзоли кулиб қўйишди...

Синфда бирга ўқийдиганлар синфдош, бир-бирининг сирини биладиганлар сирдош, битта маҳаллада яшайдиганлар маҳалладош дейилишини она тилидан ўқиган мендай ўспирин **кундош** сўзи ҳам **кун** сўзи ва **-дош** кўшимчаларидан ясалган бўлса керак деб ўйлардим. Ростдан ҳам, куни бир уйда ўтгандан кейин кундош бўлади-да!..

Тахминни бир четга суриб, энди манбаларга мурожаат қилайлик. Қадимги туркий тилда кун сўзи “қизған”, “ғайирлик қил” каби маъноларни англатган феъл ҳисобланади. Бу маълумот машхур тилшунос олим Севортяннинг тўрт томлик “Этимологический словарь тюркских языков” китобида қайд этилган. Кун сўзига **-и** кўшимчаси қўшилиб от ясалган. Кейин яна **-да** кўшимчаси қўшилиб феъл ҳосил қилинган.

Кунда сўзи охирида **-ш** кўшимчасини олиб, қизғанадиган одам маъносида қўлланилган. **Кундаш** талаффузда ўзгаришга учраб, бугунги кунда **кундош** ҳолига келиб қолган.

Қизиқ. Тахминим ҳам, илмий асос ҳам моҳият эътибори билан бир нуқтага келиб бирлашаркан: эрини бир-биридан қизғаниб, кунлари бир уйда, бир кўйда ўтаётганлар кундош экан-да...

Тоғамиз ўзбек, аммамиз арабми?

Айрим чет тилларида ота ёки онанинг ака-укаси ёхуд опа-синглисига нисбатан битта сўз ишлатилади. Масалан, хола ё аммани англизлар **aunt** дейди. Руслар ҳам бу сўзлар учун битта лексема қўллайди – **тётя**. Ёки бўлмаса, тоға ва амаки тушунчаси англиз тилида биргина **uncle** сўзи билан ифодаланади. Рус тилида ҳам шундай: тоғага ҳам, амакига ҳам руслар **дядя** деб мурожаат қилади. Лекин бизда отамизнинг оға-инилари **амаки-амма**, онамизнинг жигарлари **тоға-хола** дейилади. Шундан кўриниб турибдики, тилимизда ҳар бир тушунча учун алоҳида сўз бор. Тоға сўзининг ўзаги бизда айнан она томон қариндоши эканлигини ўзида акс эттиради. Қандай дейсизми?..

Қадимги туркий тилда **она** маъносида **тай** сўзи истеъмолда бўлган. Ушбу сўзга **ака** маъносида келувчи **ага** сўзи қўшилган – **тайага**. Бора-бора талаффузда ўзгаришлар юз берган – **й** товуши талаффуз қилинмай қўйилган. Кейинчалик бу сўз қуйидаги кўринишларда талаффуз қилинган (икки нуқта чўзиқликни билдиради) **тайага – та:ага – та:ға – таға – тоға**. Аммо бу сўз “Девону луғатит – турк”да тағай деб кўрсатилган ва амаки деб таржима қилинган. Таниқли тилшунос олим Ш. Раҳматуллаев Кошғарийнинг шу фикрини назарда тутиб **тағай** сўзининг **амаки** деб ифодаланганлигини хатолик бўлса керак, деб таъкидлайди. Чунки амаки сўзи отанинг ака-укаларини ифодалайди.

Араб тилида жинс категорияси мавжуд бўлиб, сўз охири **-ун** қўшимчаси билан тугаган сўзлар мужский роддаги, **-атун** қўшимчаси билан тугаган сўзлар женский роддаги сўз ҳисобланади. Бизнинг тилимизга кирган айрим арабий сўзларнинг охиридаги ушбу қўшимчалар тилимизга кўчгач тушиб қолган. Масалан, китоб (аслида **китабун**), жамият (аслида **жаъмиъатун**). Амма сўзи ҳам айнан шу – **аъмм(ун)** сўзи билан боғлиқ: **аъмм(атун)** – отанинг опаси ёки синглиси.

Демак, тоға соф туркий сўз, амма сўзи арабий негизга эга бўлиб чиқяпти.

Мийиғида кулмоқ

Кулмоқ сўзининг табассум қилмоқ, қиқирламоқ, тиржаймоқ, ишшаймоқ, хохоламоқ, қаҳқаҳ отмоқ каби маънодошлари бор. Шу маънодошлар орасида **мийиғида кулмоқ** деган ибора ҳам бор. Хўш, мийиқда кулиш нима дегани?

Мийиқ сўзи соф туркий сўз бўлиб, **мўйлов** деган маънони билдиради. Ушбу сўз аслида **бызык** тарзида талаффуз қилинган. Худди қаддимизни тик тутиб турадиган тана аъзомиз аввалбошда **одоқ**, кейинроқ **озоқ**, охири **ойоқ** бўлгани каби, **бызык**даги **з** фонемаси **й** товушига айланган: **быйық**. Ушбу сўз ҳам яна тарошланиб, алалоқибат мийиқ шаклига келган...

Эътибор берганмисиз, мўйлови бор одам (устига-устак у унча-мунчага кулмайдиган жиддий бўлса) кулганида унинг оппоқ тишларига дарров кўзингиз тушади, шу пайтгача шундай оппоқ тишларини кўрмаганман деб ўйлайсиз ҳам. Сабаби, юқори лабининг устида доим қоп-қора мўй (тук) кўргангиз учун, унинг садафдай тишлари эътиборингизни тортади. Жиддий одам деярли кулмайди. Кулганда ҳам истеҳзоли ҳолатда ёки номига **мийиғини** (мўйловини) кўтариб кўяди. **Мийиғида кулиш** деган ибора шундай ҳолатлар оқибаотида пайдо бўлган бўлса, ажабмас.

G'ALABA

Хитойда ўтказилган 23 ёшгача бўлган футболчилар ўртасида Осиё чемпионатида қатнашган ёшларимиз голибликни қўлга киритиб, чемпион бўлди! Бу ғалабага осонлик билан эришилмаганини футболга қизиққан ва ҳатто қизиқмаган ҳар бир киши ҳис этиб турди.

Ғалаба муборак бўлсин,
юртдошлар!

Ғалаба бардавом бўлсин,
футбол ишқибозлари...

*Футбол эмас – қор жангидир бу,
Оқ ғиламга тушиди йигитлар.
Номус жанги, ор жангидир бу,
Сирпанса-да, учди йигитлар!*

*Бари – бургут,
Бари – қаҳрамон,
Қор куради кураги билан!
Оёғидан чалса қаҳратон,
Ўтди ўтли юраги билан!*

*Ён қўшни – жон қўшни-да,
Чиндан,
Ишқибозлар – Хитой девори.
Лекин бизда мўл экан чидам,
Қор қилмади на муз, на қори.*

*Ўзбекистон!
Бирма-бир кучиб,
Манглайдан ўпгин уларни –
Оқ либосда майдонга тушиб,
Кўк либосда енган уларни.*

*Кўз тегмасин!
Авайла энди –
Топшир фақат тоза қўлларга.
Табиатнинг қорини енгди,
Дуч қилмагин сунъий дўлларга!!*

